

Міністерство освіти і науки України

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики

Кафедра етики та естетики

ЕТИКО-ЕСТЕТИЧНА ТРАДИЦІЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ КУЛЬТУРІ

МАТЕРІАЛИ

**XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів, аспірантів, молодих науковців та науково-
педагогічних працівників**

29 листопада 2024 року

м. Київ

Міністерство освіти і науки України
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики
Кафедра етики та естетики

**ЕТИКО-ЕСТЕТИЧНА ТРАДИЦІЯ
У ВІТЧИЗНЯНІЙ КУЛЬТУРІ**

МАТЕРІАЛИ

**XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів, аспірантів, молодих науковців
та науково-педагогічних працівників**

*Конференцію присвячено до 100-річчя від дня народження
Сергія Йосиповича Параджанова (1924–1990) – українського та вірменського
кінорежисера, сценариста, композитора*

*З нагоди 20-ти років від заснування філософського підрозділу
у Драгоманівському університеті*

29 листопада 2024 року
м. Київ

УДК [111.852+17]:008(477)(043.2)

Е 88

Рекомендовано до публікації рішенням Вченої ради Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 6 від 29 січня 2025 року)

Е 88 Етико-естетична традиція у вітчизняній культурі :
Матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів, молодих науковців та науково-педагогічних працівників, 29 листопада 2024 року / укл.: О. Ф. Коннов, І. Г. Луковенко, Т. Ю. Шульга. Електронне наукове видання. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. 146 с. : іл.

У збірнику представлено матеріали доповідей учасників XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Етико-естетична традиція у вітчизняній культурі». Тематика конференції охоплює етичні та естетичні виміри суспільного буття, мистецьких та освітніх процесів, питання філософії, культурології, психології, дизайну.

Матеріали публікуються за дозволом авторів тез. Відповідальність за достовірність фактів і посилань, науковий і літературний зміст, несуть автори тез та їхні наукові керівники. Колектив кафедри залишає за собою право не поділяти точку зору авторів публікації.

УДК [111.852+17]:008(477)(043.2)

© Кафедра етики та естетики УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025

© Автори тез, 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ЕТИКА

Відокремлений структурний підрозділ «Старобільський фаховий коледж Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля»

Курач Лідія

Науковий керівник: викл. Ковальов М. А.

**Етичні дилеми та шляхи гармонізації національних відносин:
сучасні виклики та перспективи.....9**

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Іващук Вікторія, економічний факультет

Науковий керівник: проф., д. філос. н. Попов В. Ю.

Роль етичних норм у формуванні культурної ідентичності.....14

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Іваненко Катерина, факультет суспільно-гуманітарних наук та права

Науковий керівник: доц., к. філол. н. Сіроштан Т. В.

**Етика використання інтерактивних технологій
на уроці української мови.....19**

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Панов Володимир, філософський факультет

Науковий керівник: проф. Корабльова Н. С.

Етичне ставлення до тварин: історична перспектива.....23

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

Слепичко Ольга, факультет гуманітарних наук і міжнародної комунікації

Науковий керівник: доц., к. пед. н. Долгопол О. О.

Етичні проблеми в організаціях: нові реалії та виклики.....27

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Добровольська Олександра, факультет психології

Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

Етичні проблеми сучасного спорту.....29

Заярна Аліса, факультет психології

Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

Значення логотерапії у наш час.....31

Зель Ілона, історичний факультет Науковий керівник: доц., к. філос. н. Покотило К. М. Теорія справедливості Джона Ролза.....	31
Коннов Олександр к. філос. н., доцент кафедри етики та естетики ННІ філософії та освітньої політики Моральні колізії педагогічної справедливості в умовах цифровізації освіти.....	36
Литвиненко Богдан, факультет української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Науковий керівник: ст. викл. Шульга Т. Ю. Моральна культура спілкування. Булінг та протидія йому.....	40
Луковенко Ілля, к. і. н., доцент кафедри етики та естетики ННІ філософії та освітньої політики Етос смерті у світогляді Григорія Сковороди.....	44
Санжаровська Аліна, історичний факультет Науковий керівник: доц., к. філос. н. Покотило К. М. Дилема вагонетки та її вирішення в сучасній етиці.....	49
Скорик Катерина, факультет української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Науковий керівник: ст. викл. Шульга Т. Ю. Імідж сучасного вчителя.....	52
Яворська Іванна, факультет психології Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф. Етичні проблеми у роботі з дітьми.....	59

СЕКЦІЯ 2. ЕСТЕТИКА

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Беляєва Віолетта, факультет суспільно-гуманітарних наук та права Науковий керівник: проф., д. філолог. н. Колінько О. П. Сакральні мотиви в творчості поетів Нью-Йоркської групи.....	60
Колісник Анастасія, факультет суспільно-гуманітарних наук та права Науковий керівник: проф., д. філолог. н. Колінько О. П. Специфіка міфопоетичної парадигми В. Стуса.....	63
Леоненко Наталія, факультет суспільно-гуманітарних наук та права Науковий керівник: проф., д. філолог. н. Колінько О. П. Імпресіоністична функція пейзажу в творах українських письменників кінця ХІХ – початку ХХ століття (М. Коцюбинський, О. Кобилянська, М. Яцків та ін.).....	69

Мачалова Віра, факультет суспільно-гуманітарних наук та права Науковий керівник: проф., д. філолог. н. Колінько О. П. Новелістика Василя Стефаника у світлі темпоральних вимірів.....	74
Мачихіна Альона, факультет суспільно-гуманітарних наук та права Науковий керівник: доц., к. філолог. н. Сіроштан Т. В. Вербалізація емоційних станів у прозі А. Дімарова.....	86
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури	
Храпачов Олександр, ст. викл. кафедри живопису і композиції Композиція в контексті освітньої програми кафедри живопису і композиції НАОМА.....	84
Український державний університет імені Михайла Драгоманова	
Белякова Владислава, факультет психології Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф. Стиль хіп-хоп у хореографії.....	88
Білий Даніїл, природничий факультет Науковий керівник: доц., к. пед. н. Лобанчук О. А. Семіотика мистецтва на прикладі української марки.....	89
Гордієнко Софія, факультет психології Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф. Мистецтво як пізнання себе та оточення.....	91
Дорога Алла доц., к. філос. н., професор кафедри етики та естетики ННІ філософії та освітньої політики Спеціалізований курс «Переживання як феномен культури»: обґрунтування актуальності.....	93
Конєєва Катерина, педагогічний факультет Науковий керівник: доц., к. пед. н. Сова О. С. Терапевтичний вплив образотворчого мистецтва.....	94
Отрішко Юлія, ННІ філософії та освітньої політики Науковий керівник: доц., к. філос. н. Семенюк К. С. Естетичні вплив фотографії у роботі Ролана Барта «Kamera Lucida».....	98
Парибус Людмила, факультет технології та дизайну Науковий керівник: доц., к. філос. н. Покотило К. М. Поєднання культур як прояв естетики в мистецтві на прикладі бразильської мисткині Кастіель Віторіно Бразилейро.....	101
Фадєєва Ксенія, факультет психології Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф. Естетика як шлях до усвідомлення сенсу існування.....	103

СЕКЦІЯ 3. ПЕДАГОГІКА. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРА

Київський національний університет будівництва і архітектури, Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

Девтеров Ілля, доц., д. філос. н., професор кафедри філософії архітектурного факультету КНУБА;

Дранник Вікторія, викл. кафедри філософії факультету соціології і права НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»

Щодо питання про екзистенційні виклики застосування нових технологій.....106

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Абінскова Юлія, факультет суспільно-гуманітарних наук та права
Науковий керівник: доц., к. філол. н. Пачева В. М.

Лінгвокультурологічні аспекти вивчення фемінітивів.....109

Ковальова Ірина, факультет суспільно-гуманітарних наук та права
Науковий керівник: доц., к. філол. н. Котенко О. В.

Мова художніх творів Люко Дашвар як дидактичний матеріал на уроках української мови під час вивчення розділу «Фразеологія».....113

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Бейтан Олександра, факультет психології
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

Як соціальні мережі впливають на самооцінку підлітків.....115

Бєлогруд Вікторія, факультет психології
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

Абрагам Маслоу та його теорія ієрархії потреб.....117

Бойченко Поліна, факультет психології
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

Вплив інформаційного середовища на психічне здоров'я сучасної людини.....120

Булка Альбіна, факультет психології
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

Особливості роботи психолога у спорті.....221

Завадецька Яна, ННІ філософії та освітньої політики
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Семенюк К. С.

Традиційно українська весільна обрядовість.....124

Іванова Яна, факультет психології
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

Еріх Фромм «Здорове суспільство». Утопія чи реальність?.....127

Лесь Ірина, факультет психології

Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

Особистісний розвиток і самореалізація.....130

Потерба Дарина, факультет психології

Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

Сучасні методи психотерапії.....132

Степнікова Владислава, факультет психології

Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

Психологія підліткового віку.....134

Швець Тіна, факультет психології

Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

Мотивація та її вплив на досягнення особистих цілей.....138

Шульга Тетяна, ст. викладач кафедри етики та естетики

ННІ філософії та освітньої політики

**Між цифровим і «живим»: трансформації навчальної
культурологічної практики в умовах діджиталізації.....139**

СЕКЦІЯ 1. ЕТИКА

**ВСП «Старобільський фаховий коледж
СНУ імені Володимира Даля»**

Курач Л. І.

Науковий керівник: викл. Ковальов М. А.

ЕТИЧНІ ДИЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Національні відносини є ключовим аспектом формування гармонійного суспільства, особливо у багатонаціональних країнах. Етичні проблеми, що виникають у цій сфері, відображають глибокі соціальні, культурні та політичні суперечності, а їх вирішення має базуватися на принципах справедливості, толерантності та поваги до прав кожної нації.

Одна з найбільш поширених етичних проблем у національних відносинах – це дискримінація на основі етнічної належності. Прояви расизму, ксенофобії чи упередженого ставлення до представників національних меншин порушують базові принципи рівності та справедливості.

У глобалізованому світі часто виникає конфлікт між інтеграцією різних культур і збереженням національних традицій. Це породжує етичне питання: як підтримати єдність у різноманітті, не нав'язуючи домінуючу культуру меншинам?

Мова як інструмент взаєморозуміння або розділення. У багатонаціональних державах мовне питання стає джерелом суперечок. Дилема між необхідністю інтеграції через вивчення державної мови та правом кожної нації зберігати свою мовну ідентичність є надзвичайно гострою.

Етичним викликом є також використання національної приналежності для політичних маніпуляцій, коли інтереси однієї нації ставляться вище за інших, що веде до напруженості у міжнаціональних відносинах.

В Україні, як багатонаціональній державі, питання гармонізації національних відносин є актуальними. Основні виклики включають:

- Конфлікти на сході країни, які часто використовуються для загострення міжнаціональних суперечок.
- Відродження української ідентичності після років радянської уніфікації, що супроводжується інтеграцією національних меншин у суспільство.
- Міграційні процеси у зв'язку з сучасними глобалізаційними тенденціями, які зумовлюють появу нових етнічних груп.

Шляхи гармонізації національних відносин:

- **Розвиток культури толерантності.** Освіта та просвітницька робота повинні сприяти формуванню суспільства, де кожна нація має право на збереження своєї культури та традицій.
- **Законодавче забезпечення рівності.** Забезпечення прав національних меншин через прозорі та чіткі закони, які регулюють мовні, культурні та соціальні аспекти їхнього життя.
- **Міжкультурний діалог.** Проведення заходів, що сприяють порозумінню між представниками різних націй, включаючи фестивалі, обміни культурним досвідом і спільні проекти.
- **Уникнення політизації національних питань.** Важливо, щоб національні відносини не ставали інструментом політичного тиску чи маніпуляції. Державна політика має ґрунтуватися на принципах єдності та поваги.
- **Підтримка національних меншин.** Важливо забезпечувати національним меншинам умови для розвитку їхньої культури, мови та традицій, не перешкоджаючи інтеграції в загальнонаціональне суспільство.

Майбутнє гармонійних національних відносин залежить від послідовного дотримання етичних принципів, які забезпечують рівність і справедливість для всіх. Успішна гармонізація можлива лише за умови створення відкритого суспільства, яке визнає різноманітність як цінність, а не загрозу.

Етичний підхід до вирішення національних питань здатен стати основою для створення суспільства, де кожен відчуває себе рівноправним, незалежно від національної чи культурної належності. Це не лише забезпечить стабільність у країні, але й сприятиме її розвитку як демократичної держави.

Основним завданням етики в сучасних умовах є кризові явища, пов'язані з розвитком існуючої цивілізації, глобальні проблеми, які на

весь голос заявили про себе людству(екологічні, демографічні, проблеми війни і миру, голоду, хвороб, культури тощо) можуть бути вирішеними людьми з гуманістичними орієнтирами, які б прагнули будувати світ і своє життя на загальнолюдських моральних цінностях. За таких обставин зростає роль морального чинника в усіх сферах життєдіяльності суспільства і людини [1, с. 16].

Розглядаючи міжнаціональні стосунки як проблему моральну, ми, безсумнівно, маємо запроваджувати в цю сферу й відповідні етичні категорії. В сучасному житті нація безперечно постає як моральна суб'єктивність, що має (точніше, повинна мати) власну гідність, власне відчуття обов'язку й відповідальності, власне сумління; суб'єктивність, що повинна з повагою (коли не з симпатією і співчуттям) ставитися до інших подібних суб'єктивностей, інших націй. Тільки за умови обопільної реалізації всіх цих якостей і конкретних вимог, що з них випливають, ми можемо говорити про задовільний моральний стан міжнаціональних стосунків. Проте далеко не всі зазначені риси набувають у сучасній національній моральній свідомості належного розвитку. Проаналізуємо в цьому зв'язку поняття національної відповідальності, національної провини. Відомо, що проблема, яка стоїть за цими поняттями, здавна слугувала горючим матеріалом для всякого роду темних пристрастей. Однак раціональне осмислення подібних пунктів максимального ризику в людській самосвідомості – пряме завдання гуманістичної етичної думки. Отже, про національну провину. Навряд чи навіть у роки застою комусь у нас спало б на думку заперечувати наявність у кожної нації особливого національного характеру. Справа, однак, у тому, що, подібно до людської індивідуальності, будь-яка нація виявляє свою моральну сутність зовсім не косметичним піклуванням про миловидність власної зовнішності, а в актах глибинного вибору, що зачіпають долі інших народів і навіть загальне становище у світі, утверджують в останньому певний порядок цінностей. Природно, що такий вибір і практичні дії,

котрі впливають із нього, не завжди виявляються бездоганними, і в досвіді націй нагромаджуються результати непоправних учинків та подій, які утворюють своєрідний реальний базис уявлень про національну провину. Таким чином, уже сама історична тривалість існування будь-якої нації робить для неї здатність до національної самокритики принаймні не зайвою. У кожного народу є свої давні й недавні провини; в тривожні хвилини історії ці провини, хочемо ми того чи ні, знову й знову нагадують про себе [2, с. 44].

Зробимо висновок. Етичні дилеми у сфері національних відносин відображають складність і багатогранність взаємодії різних націй у сучасному суспільстві. Вони виникають через конфлікт між потребою збереження національної ідентичності, забезпечення рівності та інтеграції в спільний соціокультурний простір. У цьому контексті гармонізація національних відносин стає не лише політичним завданням, але й етичною необхідністю.

Шляхи до гармонії лежать через утвердження принципів толерантності, поваги до прав кожної нації та забезпечення культурного різноманіття. Успішне вирішення цих проблем вимагає не лише ефективної державної політики, але й активної участі громадянського суспільства, яке має сприяти міжкультурному діалогу і подоланню стереотипів.

Сьогоднішні виклики водночас відкривають перспективи для зміцнення національної єдності через визнання цінності, моралі, етики та різноманітності. Гармонійні національні відносини є основою стабільного суспільства, де кожен має можливість реалізувати свої права та зберігати свою ідентичність, що в кінцевому результаті сприятиме сталому розвитку держави та миру у глобальному масштабі.

Література:

1. Сушик І. В. Етика та деонтологія соціального працівника: навч. посіб. Луцьк: ІВВ Луцький НТУ, 2020. 188 с.

2. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій. Навч. посібник. 5-те вид. Київ: Либідь, 2004. 384 с.

**Донецький національний університет імені Василя Стуса
Економічний факультет**

**Іващук В. В.
Науковий керівник: проф., д. філос. н., Попов В. Ю.**

**РОЛЬ ЕТИЧНИХ НОРМ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ**

Сучасна Україна, яка впродовж останніх десяти років переживає кризові явища та веде запеклу боротьбу за свою незалежність і територіальну цілісність, стикається з важливим викликом – формування культурної ідентичності молодого покоління, виховання поваги до суверенітету своєї держави та свідомого прагнення зміцнювати її позиції. Це є однією з ключових цінностей, необхідних для розвитку як українського суспільства в цілому, так і кожного громадянина зокрема. Збереження й зміцнення української державності неможливе без формування та розвитку «ідентифікаційного ядра», оскільки ідентичність суттєво впливає на сприйняття соціальної реальності, ціннісні орієнтири й світоглядні основи особистості, які визначають її громадянську поведінку [3].

Феномен культурної ідентичності досліджувався на міждисциплінарному рівні вченими з різних сфер: філософії (Дж. Віко, Е. Дюркгейм, О. Конт, В. Токман та ін.), філології (О. Козакевич), психології та педагогіки (І. Бех, М. Боришевський, В. Карлова, О. Матвієнко, В. Скуратівський, О. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), етносоціології (О. Васильченко), культурології (В. Роменець) тощо. Проте багато аспектів цього питання залишаються актуальними й потребують подальшого вивчення. Сьогодні бути українцем означає представляти

унікальний світовий бренд, розвиток якого є важливим завданням для майбутніх поколінь.

Отже, визначимо, що таке культурна ідентичність та етичні норми. У словнику соціальної психології зазначається, що етичні норми – це система загальних цінностей та правил поведінки, яка регулює взаємодію людей у різних сферах життя. Вони базуються на моральних принципах та ідеалах, визначаючи, що є правильним чи неправильним у поведінці людини. Етичні норми містять ряд правил, які орієнтують людей у їхній поведінці, стосуючись взаємодії з навколишнім світом, іншими людьми, тваринами, природою та суспільством загалом. Дотримання цих норм сприяє створенню гармонійного та етичного середовища для всіх людей. Згідно з іншими джерелами, моральна норма (від лат. Norma – керівне начало, правило, взірець) є елементарною формою моральної вимоги, певним взірцем поведінки, що відбиває усталені потреби людського співжиття та відносин і має обов'язковий характер. Таким чином, етичні норми – це сукупність правил та принципів, що регулюють поведінку людей, базуючись на моральних цінностях та ідеалах, з метою забезпечення гармонійного співіснування в суспільстві [2].

Культурна ідентичність відображає взаємозв'язок між культурним світом особистості або соціальної групи і певною культурною системою та традиціями. Її формування відбувається через процес ідентифікації, що розвивається у межах взаємовідношення «Я – Інший». Як зазначає М. Бубер, особистість формується через взаємодію з «Ти». На особистісному рівні культурна ідентифікація тісно пов'язана із соціалізацією. Цей процес передбачає свідоме засвоєння культурних норм, поведінкових моделей, цінностей та мови, формуючи уявлення про себе з позицій культури, прийнятої у суспільстві. Поняття «Інший» може мати два значення: як носії культури, з якими особа себе ототожнює, та як представники іншої культури [7].

Згідно з теоріями В. Джемса і Ч. Кулі, ідентифікація розвивається через взаємодію з носіями культурних кодів. Т. Парсонс уточнює, що цей процес включає інтеграцію в суспільство та диференціацію, що дає змогу визначити своє унікальне «Я». Початково самоідентифікація базується на зіставленні себе з іншими, а надалі включає формування уявлення про себе в контексті суспільства. Особливості культурної ідентичності варіюються залежно від типу суспільства.

У традиційних суспільствах основну роль відіграють культурні традиції, що передаються між поколіннями, тоді як у нетрадиційних – соціальні інститути регулюють інтеграцію на основі сучасних цінностей. Культурна ідентичність суспільства значною мірою залежить від колективної пам'яті, мови, релігії та цінностей.

Сучасні процеси глобалізації призводять до змін у культурних моделях, формуючи нові гібридні форми ідентичності. Наприклад, східні суспільства адаптують західні практики, не втрачаючи власної культурної самобутності, створюючи баланс між традиціями та модернізмом, як це спостерігається у Японії [8].

У різних країнах світу етичні норми відображають специфіку історичного розвитку, релігійних традицій та соціальних структур. Наприклад, у країнах Східної Азії, таких як Японія та Китай, конфуціанські цінності підкреслюють важливість гармонії, поваги до старших та колективізму, що формує відповідну культурну ідентичність. Натомість у західних суспільствах, зокрема в Європі та Північній Америці, етичні норми базуються на принципах індивідуалізму, свободи та рівності, що відображається у їхній культурній ідентичності.

Етичні норми відіграють ключову роль у формуванні культурної ідентичності України, відображаючи її історичний розвиток, релігійні традиції та соціальні цінності. Українська культура характеризується поєднанням індивідуальних та колективних цінностей, що впливає на соціальні взаємодії та суспільну свідомість (Таблиця 1).

Таблиця 1

Приклади етичних норм, що формують культурну ідентичність
в Україні

Етична норма	Опис
Гостинність та взаємодопомога	Українці відомі своєю гостинністю, що проявляється у відкритості до гостей та готовності допомогти ближньому. Ця норма підкреслює важливість спільноти та підтримки один одного.
Повага до старших та сімейних цінностей	В українському суспільстві велике значення надається шануванню старших поколінь та збереженню сімейних традицій, що сприяє передачі культурних цінностей від покоління до покоління.
Патріотизм та любов до рідної землі	Історичні події, такі як боротьба за незалежність, сформували в українців глибоке почуття патріотизму та відповідальності за майбутнє своєї країни.
Повага до праці та працелюбність	Українська культура цінує сумлінну працю, що відображено в народних прислів'ях та піснях, підкреслюючи важливість чесної праці для добробуту суспільства.
Релігійність та духовність	Християнські цінності, зокрема православ'я та греко-католицизм, вплинули на моральні засади українців, підкреслюючи чесність, милосердя та співчуття.

У сучасному українському суспільстві етичні норми продовжують впливати на культурну ідентичність, відображаючи прагнення до свободи, справедливості та демократичних цінностей.

Процеси а євроінтеграції сприяють взаємодії з іншими культурами, що може призводити до трансформації етичних норм та культурної ідентичності. З одного боку, це збагачує культурний досвід, з іншого – викликає необхідність збереження національної самобутності. Таким чином, етичні норми в Україні є фундаментом культурної ідентичності, визначаючи моральні рамки та соціальні очікування, які формують поведінку та світогляд індивідів у межах української культури [4].

Отже, етичні норми відіграють ключову роль у формуванні культурної ідентичності, оскільки вони визначають моральні принципи та стандарти поведінки, прийняті в суспільстві. Ці норми впливають на соціальні взаємодії, формують ціннісні орієнтири та сприяють

консолідації групової свідомості. У різних країнах світу етичні норми відображають специфіку історичного розвитку, релігійних традицій та соціальних структур.

Наприклад, у країнах Східної Азії, таких як Японія та Китай, конфуціанські цінності підкреслюють важливість гармонії, поваги до старших та колективізму, що формує відповідну культурну ідентичність. Натомість у західних суспільствах, зокрема в Європі та Північній Америці, етичні норми базуються на принципах індивідуалізму, свободи та рівності, що відображається у їхній культурній ідентичності. Глобалізаційні процеси сприяють взаємодії різних культур, що може призводити до трансформації етичних норм та культурної ідентичності. З одного боку, це може збагачувати культурний досвід, з іншого – викликати конфлікти та напруження через зіткнення різних етичних систем.

Таким чином, етичні норми є фундаментом культурної ідентичності, визначаючи моральні рамки та соціальні очікування, які формують поведінку та світогляд індивідів у межах конкретної культури

Література:

1. Етичні норми і цінності. *Освіта.ua* URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10542> (дата звернення: 23.11.2024).
2. Желанова В. В., Матвієнко О. В. Національно-культурна ідентичність особистості : сутність та структура. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Випуск 49. Том. 1. С. 17–20.
3. Крисаченко В. Національні цінності України: сутність, розмаїття, консолідаційний потенціал. *Актуальне українознавство*. 2022. № 1 (82). С. 28–50.
4. Національно-культурна ідентичність у становленні підлітка: Монографія / К. О. Журба, І. Д. Бех, О. М. Докукіна, С. В. Федоренко, І. М. Шкільна. Київ : НАПНУ, 2019. 150 с.
5. Словник соціальної психології. *Простір психологів* URL: <https://psychology.space/slovyk-post/etychni-normy> (дата звернення: 23.11.2024).
6. Beals R. Acculturation. *Anthropology Today*. Chicago: University of Chicago Press, 1953. P. 621– 641.

7. Lübke H. Geschichtsbegriff und Geschichtsinteresse. Analytik und Pragmatik der Historie. Basel: Schwarbe Verlag Basel, 2012. 368 s.

8. Mead G.H. Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist. Edited by Charles W. Morris. Chicago, London: University of Chicago Press, 2015. 436 p.

**Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Факультет суспільно-гуманітарних наук та права**

**Іваненко К. С.
Науковий керівник: доц., к. філол. н. Сіроштан Т. В.**

**ЕТИКА ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА
УРОЦІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Інтерактивні освітні технології, як відомо, покликані вибудовувати процес навчання у вигляді діалогу учня і вчителя, діалогу з книгою, текстом, самим собою в межах опанування навчального матеріалу, тобто в цьому випадку діалог є універсальною характеристикою лінгвогуманітарної ситуації, що зумовлює розвиток учня, специфічним культурно-лінгвістичним середовищем, яке створює сприятливі умови для набуття особистістю нового досвіду. Діалогічний підхід в інтерактивних освітніх технологіях забезпечує пріоритет стосунків між двома суб'єктами, де учень і вчитель є рівноправними особистостями, які співпрацюють на умовах партнерства. Процес навчання відбувається в умовах постійної активної взаємодії всіх учнів. Використання інтерактивної моделі навчання спрямоване на моделювання життєвих ситуацій, спільне вирішення проблем, участь у рольових іграх. Під час активної взаємодії в учнівському колективі можуть виникати суперечки, непорозуміння, образи, тож етичний бік інтерактивних технологій навчання завжди потребує особливої уваги вчителя.

Метою нашої розвідки є визначити етичні аспекти застосування інтерактивних методів навчання на уроці української мови.

Сучасні дослідники зазначають, що «психологічним підґрунтям інтерактивності є прагнення бути зрозумілим і зрозуміти іншого, що доповнюється взаємними переживаннями, відчуттями, почуттями» [2, с. 185]. Технології інтерактивного навчання української мови передбачають дотримання принципів багатofункційності навчального матеріалу, свідомого підходу до вивчення рідної мови, інтенсивного навчання, індивідуалізації навчання, функційності, новизни. Серед найбільш поширених методів, що актуалізуються в межах інтерактивної технології навчання української мови, є такі: метод проєкту, ігрові методи, дискусійні, метод тренінгу, проблемні методи, метод конференції, метод співпраці та ін.

Якими б не були методи інтерактивного навчання, необхідно дотримуватися етичних канонів їх застосування, тобто з урахуванням моральних принципів і цінностей. На наш погляд, застосування інтерактивних технологій, у першу чергу, не повинно завдавати шкоди учасникам освітнього процесу, суспільству й навколишньому середовищу загалом. Для вчителя особливо важливим також є завдання зберегти довіру учнів як до себе, так і до методів викладання української мови. Саме тому необхідно забезпечити учням збереження особистого простору, безпеки, уникнення дискримінації, підтримку справедливості, рівноправності в освітньому просторі. Творча праця та ідеї учнів навіть в умовах колективної взаємодії мають бути певною мірою захищені авторським правом, правом інтелектуальної власності. Для учнів надзвичайно важливо, на наш погляд, розуміти, що ідея, твір, наукове дослідження, загалом будь-яка творча робота належить конкретному автору, тобто комусь із них, а використовувати їх можна лише за згоди самого автора. Отже, йдеться про академічну доброчесність на уроці української мови, якою вважають «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження

наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [1].

З елементарними відомостями про авторське право учні повинні ознайомитися при виконанні проєктів, підготовці до конференції, вирішенні проблемного питання тощо. Наприклад, під час вивчення лексикології можна запропонувати здійснити міні-дослідження на тему «Синоніми» («Антоніми» тощо) учням 5 класу, при цьому варто зазначити обов'язковою умовою виконання завдання для учня вказати джерело/джерела інформації.

Повага до вчителя, інших учнів, будь-якої людини повинна бути дуже чітко усвідомленою в процесі дискусії, тренінгу, співпраці. Наприклад, якщо під час дискусії учні надмірно захоплюються доведенням власної правоти, вчитель може скоригувати дискусію в більш спокійне русло. Для розвитку усного мовлення дітей можна організувати складання та інсценізацію діалогів, які стимулюватимуть комунікативні навички та акторську майстерність. Теми діалогів повинні бути по'язані з реальним життям учнів та спонукати їх висловлювати свої думки та почуття. При цьому вчитель має допомогти вести діалог у ввічливій формі, слідкувати за дотриманням загальноприйнятих норм поведінки учнів.

Повагу до кожної особистості демонструє, перш за все, вчитель. Наприклад, ілюструючи завдання, необхідно обов'язково зазначити автора малюнка, картини, схеми, навіть якщо вони були завантажені з мережі Інтернет. Під час виконання будь-якого інтерактивного завдання важливо вислухати всіх учнів, адже думка кожного з них є цінною. Наприклад, при вивченні теми «Словотвір» у 8 класі учні мають виконати творчий диктант, де до кожного слова додається якомога більше префіксів (робити: виробити, зробити, приробити, переробити, розробити, заробити...). У цьому випадку відповідь одного учня доповнюють однокласники.

За допомогою інтерактивних методів також можна досягти відповідального ставлення учнів до навчання, адже такий підхід до навчання на уроках української мови сприяє міжособистісній взаємодії у режимі «вчитель-учень», «учень-вчитель», «учень-учень» і має значний комунікативний, соціокультурний та виховний потенціал. Наприклад, з метою підтримки взаємодії та співпраці, школярі можуть виконувати взаємну перевірку виконаного завдання, змінюючи потім свої ролі. Після цього їм можна запропонувати скласти міні-твір, використовуючи усі слова, що були наведені в завданні. Такі вправи сприяють закріпленню знань, розвивають вміння працювати в команді, стимулюють творчу уяву та відповідальне ставлення до роботи.

Об'єктивне оцінювання результатів навчання учнів є не менш важливим етичним аспектом у навчанні української мови. Для цього обов'язковою умовою має бути прозорість і чіткість критеріїв оцінювання, вчасне ознайомлення з вимогами до певних видів робіт, пояснення виставлених оцінок. У наш час контроль рівня сформованості мовних навичок здійснюється найчастіше за допомогою тестування. Коректно укладені тестові завдання дозволяють об'єктивно оцінити кожного учня. При цьому дуже важливо за умови самостійної роботи учнів виконувати завдання за певними правилами, як-от: дотримуватися термінів, не порушувати принципи академічної доброчесності тощо.

Отже, процес навчання, спрямований на формування позитивної мотивації, повинен характеризуватися відходом від авторитарного спілкування, перебудовою мислення вчителя та учнів, всебічним розвитком особистісних якостей учнів, які успішно реалізовуватимуться за умови здійснення навчально-пізнавальної діяльності учнів на вищому, продуктивно-творчому рівні. Цьому сприяє впровадження інновацій в освіту, а саме: використання електронних навчальних посібників, застосування сучасних цифрових засобів і комп'ютерних технологій на заняттях, використання технологій інтерактивного й дистанційного

навчання, зміна ролі учнів і вчителів у навчальному процесі. При цьому основними етичними принципами, на яких базується інтерактивне освітнє середовище, є чесність, довіра, справедливість, повага та відповідальність.

Література:

1. Закон України «Про освіту». Київ, 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 25.11.2024).
2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

**Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Філософський факультет**

**Панов В. Я.
Науковий керівник: проф. Корабльова Н. С.**

**ЕТИЧНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ТВАРИН: ІСТОРИЧНА
ПЕРСПЕКТИВА**

Попри чисельні зусилля організацій на кшталт UAnimals, тварин все одно багато хто не сприймає за суб'єктів. Для більшості, на жаль, вони все ще об'єкти, тобто мало чим відрізняються від речей. А етика може реалізуватися тільки між суб'єктами.

З історичної перспективи легко зрозуміти, чому тварин не вважали суб'єктами. Цій перспективі й присвячені ці тези. Зробимо тільки два попередні зауваження. Перше: будемо зараз говорити тільки про європейську думку. Друге: враховуючи, що поняття «суб'єкту» в сучасному розумінні з'явилося тільки з Декартом, краще говорити про усвідомлення рівності між тваринами та людьми.

Щодо античності, то тут нам слід зачепитися за те, як взагалі розумілася людська природа. А розумілася вона як напівбожественна. Наприклад, орфізм, ідеї якого потрохи просочилися в усю грецьку культуру, казали, що людина створена з плоті титанів та плоті

Діоніса [9, с. 328]. У філософів же цією божественною суттю став Розум (Нус), а людський розум був тієї ж самої природи, як і божественний, тільки у менших масштабах: Платон з його пригадуванням ейдосів, Арістотель з його споглядальним науковим життям саме з метою розвитку цього божественного компонента в людині й врешті уподібнення до Божественного розуму [1, с. 101; 7, с. 114], нарешті, напевно, найкраще тут пригадати більше пізнього Плотіна з його логікою еманациї.

Середньовічна християнська думка в принципі оперувала тією ж логікою: людина створена за образом та подобою до Бога в тому сенсі, що має в собі розум божественної природи [6, с. 6].

До чого все це: якщо слідувати цій логіці, то етика для античних греків та середньовічних християн можлива тільки до тих, хто розумної (отже і божественної) природи. Але й цього недостатньо: той, хто наділений розумом, повинен турбуватися про нього, «прокачувати» його, цим самим посилювати божественну природу в собі [7, с. 112] (пригадуємо Мірандолу: у людини є воля, щоб піднятися до янголів, або впасти в матеріальне [5, с. 45]).

Тож врешті до чого тут тварини: тварини просто не вважалися носіями розуму (що зазначає, до речі, й той же Декарт [3, с. 10]). Я б сказав, що в них не бачили ось цієї діяльності «прокачки» розуму, турбування про нього. Тож в них бачили тільки матеріальне, тобто те, що, як у Плотіна, найбільш далеке від Єдиного та й Світового Розуму.

І така логіка не закінчується Декартом: Гегель де-факто відтворив логіку Плотіна та Фічіно: по-перше, стверджуючи, що свідомість початком своїм має Дух, по-друге, що кінцевою метою людини і його свідомості є споглядання Духу. Тобто свідомість знов походить від Божественного (і повертається до нього). Таким чином, про можливість етики до тварин можна говорити хіба що з крахом гегельянства, з постмодерном та крахом метанаративів.

Але тут для повної картини потрібно ще врахувати Ламетрі. Декарт, як вже зазначили, виводив дві субстанції: протяжну та мислячу. Тобто він не міг уявити, що розум може бути однією природи з матерією (тож і з тваринами). А ось Ламетрі це уявити зміг і прямо написав, що мислення й розум можуть виникнути з матерії [4, с. 21]. Для цього треба лише уявити людину як Машину, складний механізм, в кожному елементі якого немає розумного, але у взаємодії усіх цих елементів розум і народжується. Саме Ламетрі, лікар-«механіцист», по факту і відкрив можливість до етичного ставлення до тварин, яких тепер можна було уявити рівними у своїй природі до людини, уявити суб'єктами, оскільки їм можна було приписати мислення. Але, як ми зазначили, Гегель створив скоріше антитренд до цього.

Тож зараз, після Дарвіна та може навіть Маркса, ми в більшості визнаємо резонність матеріалістичного походження розуму. Так чому досі люди не здатні побачити у тваринах свідомість та суб'єктивність?

Мабуть, головною «заслугою» у цьому є те, що тваринам ми приписуємо функцію: собака – охороняє, корова – дає молоко тощо. Навіть краще так: усю сутність тварини ми зводимо до її функції. У цій перспективі ми, по-перше, приходимо до Габермаса: етика можлива лише у разі комунікативної дії, а функція та її реалізація/використання – це інструментальна дія [2, с. 21]. По-друге, тут гарно повернутися на хвилинку до Мірандоли: для нього тільки людина – це по справжньому вільна істота, яка немає чіткої функції, на відміну від, скажімо, бобра, який створений, аби тільки будувати греблі, або птиця, яка може виключно літати тощо. З його перспективи та взагалі ось цієї функціональної перспективи тварини є рабами своєї функції, в них немає вибору (а можливо навіть і волі). Коли щось підпорядковане функції і немає вибору – тоді ми сприймаємо це як об'єкт. Відповідно, питання щодо тварин як до об'єктів у тому, що ми бачимо їх як рабів функції.

Тож справжня етика до тварин можлива тільки тоді, коли ми (у своєму сприйнятті та практиці) звільнимо їх від функцій.

На останок вкажемо на один гіпотетичний та навіть суперечливий момент. Зараз ми живемо у час, коли розгортається плоска онтологія, яка урівнює в правах об'єкта та суб'єкта [8]; яка насправді бореться з думкою, яку ми прослідкували від орфіків, через Платона, Арістотеля, Плотіна, Тому, Фічіно, Мірандолу до Декарта та Гегеля, що людина-суб'єкт ієрархічно є вищою за об'єкт. Але чи не означає така плоска онтологія, що навіть якщо ми будемо сприймати тварин за об'єктів (хоча все-таки хотілося, щоб їх бачили як суб'єктів), їм все одно потрібно буде надати такі ж права, як і людям-суб'єктам?

Література:

1. Адо П. Що таке антична філософія? Переклад з французької С. Л. Йосипенка. Київ: Новий Акрополь, 2014. 428 с.
2. Бойченко М. І. Народження комунікативної філософії з критики теорії суб'єкта (на прикладі порівняння концепцій Юргена Габермаса і Нікласа Лумана). *Гуманітарно-наукове знання: горизонти комунікативістики*. Матер. Міжнар. наук. конф. Чернівці, 4–5 жовт. 2019 р. Чернівці: ЧНУ. С. 17–22.
3. Декарт Р. Міркування про метод. Переклад з французької В. Адрушка і С. Гатальської. Київ: «Тандем», 2001. 101 с.
4. Козак М. Ламетрі про людину як машину. Збірник тез II Міжнародної наукової конференції молодих учених та студентів «Філософські виміри техніки». Тернопіль: ТНТУ Пулюя. С. 20–21. URL: <https://surl.li/dhnlmb>
5. Мірандола Дж. П. Прормова про гідність людини. Переклад з латини Н. Назаров. *Всесвіт*. 2014. № 11–12. С. 38–63.
6. Aquinas Th. *Summa contra Gentiles* Aquinas. London: Burns, Oates & Washbourne. URL: <https://archive.org/details/summacontragentio1thomuoft>.
7. Brenet J.-B. *Que veut dire penser ? Arabes et Latins*. Paris: Rivages, 160 p.
8. Bryant L. R. *The Democracy of Objects. The Four Theses of Flat Ontology*. Michigan: Michigan Publishing, University of Michigan Library, 2011. URL: <https://quod.lib.umich.edu/o/ohp/9750134.0001.001/1:10/--democracy-of-objects?rgn=div1;view=fulltext>.

9. Edmonds R. G. Redefining Ancient Orphism. A Study in Greek Religion, Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 451 pp. ISBN 978-1-107-03821-9.

**Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова
Факультет гуманітарних наук і міжнародної комунікації**

**Слепичко О. Т.
Науковий керівник: доц., к. пед. н. Долгопол О. О.**

**ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ В ОРГАНІЗАЦІЯХ:
НОВІ РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ**

Сучасні організації стикаються з низкою етичних проблем, викликаних змінами в робочому середовищі, швидким розвитком технологій, а також впливом глобальних та локальних криз. Серед проблем морального змісту виділяють такі: етика даних і конфіденційності; етика ШІ та автоматизації; благополуччя співробітників та умови їх праці; проблема інклюзії та крос-культурного спілкування; екологічна відповідальність підприємств; прозорість у прийнятті рішень та звітуванні; відповідальність перед суспільством. Зупинимося конкретніше на кожній із них.

Кожна компанія збирає інформацію про співробітників та клієнтів, тож у час цифрових технологій і хакерських атак має опікуватися захистом витоку цих персональних даних, не передавати дані третій стороні, прозоро використовувати ці дані лише в межах своїх повноважень та за призначенням [1].

Штучний інтелект все більше і частіше використовують в організаціях навіть у тих питаннях, які донедавна лежали виключно у площині людської відповідальності. Так, наприклад, ШІ залучають до процедури підбору персоналу, що зводить нанівець особистісну складову цього процесу. Так само маємо подбати про те, щоб суцільна автоматизація, яка, безумовно, позитивно впливає на більшість процесів

організації, не загрожувала робочим місцям, адже є і будуть такі професії, які не можна остаточно викорінити і замінити ШІ.

Безпечні робочі місця, справедлива оплата, підтримка здорового балансу між роботою і приватним життям – ця низка етичних проблем загострилася під час пандемії та повномасштабного вторгнення, адже багато організацій змушені були перейти в режим віддаленої роботи, деякі процеси в якій важко відстежити та проконтролювати.

Заручившись підтримкою держави на законодавчому рівні (пільги для підприємств, які залучають до роботи людей з обмеженими можливостями) багато компаній сьогодні декларують прихильність до інклюзії, проте не всі впроваджують це на практиці [2]. Нерідко трапляються прояви дискримінації працівників за статтю, віком, расою, національністю та іншими ознаками. Коли працівники усвідомлюють різницю між задекларованою поведінкою керівництва і реальним станом справ, може виникнути недовіра з боку працівників.

Дотримання етичних стандартів у захисті довкілля, у мінімізації негативного впливу на довкілля – ще один достатньо новий виклик організаціям, які роблять заяви про фальшиву екологічність («грінвошинг»), що так само формує недовіру в споживачів.

Віддалена робота в організаціях, особливістю якої є непрозора підзвітність, призводить до недовіри співпрацівників, стейкхолдерів та акціонерів до вищого керівництва, бо вони сприймають таку ситуацію як нечесний бізнес.

Утаємничення інформації щодо складу продуктів, їх безпечності, а також адекватності рекламних роликів реальному стану ставлять під сумнів чесність виробника, формують недовірливе ставлення як до нього, так і до продукції, яку він виготовляє.

Ці етичні проблеми змушують сучасні організації бути більш прозорими, відповідальними і соціально орієнтованими, що допомагає

не тільки уникнути конфліктів, а й зберегти довіру та підтримку серед працівників, клієнтів та партнерів.

Література:

1. Герчанівська П. Е. Культура управління: навч. посібник. Київ: ІВЦ Видавництво «Політехніка», 2005. 152 с.
2. Тютлікова В. Формування етичної організаційної поведінки в сучасних умовах. Проблеми економіки. №4. 2011. С. 95–100. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2011-4_0-pages-95_100.pdf.

**Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Факультет психології**

**Добровольська О. О.
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.**

ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СПОРТУ

Спорт для багатьох людей – невід’ємна частина життя, яка потребує наполегливості, старань, сил, та вміння досягати мети. Дуже часто ще зовсім юні діти йдуть на якийсь вид спорту і присвячують йому багато років плідної праці. Спорт – це про дисципліну, здоров’я та силу духу, але на жаль він може буди руйнівною справою, якщо не дотримуватись кодексів спортивної етики.

Етичні кодекси дуже важливі в спорті, бо якщо їх не дотримуватись, можна нанести сильний психологічний удар для людини, розвинути не любов до спорту, а забрати в спортсменів віру у себе і поставити під сумнів справедливість та ефективність спортивних секцій.

Цькування спортсменів тренерами або іншими вихованцями – це дуже поширена проблема серед спортсменів, особливо юного віку.

Приклад з реального життя. Скандал у школі олімпійського резерву в Рівному – батьки юних плавців звинувачують тренерів у побитті, цькуванні та приниженні дітей, які, до речі, є чемпіонами України та

кандидатами у майстри спорту. Правоохоронці розпочали розслідування. Про це йдеться у сюжеті ТСН [1].

Це пряме порушення національного кодексу етики, тобто тренер порушував кодекс, який регламентує питання честі та гідності, насилля, порушення особистих кордонів.

Не достатньо кваліфікований тренер, який не вміє володіти своїми емоціями та агресивністю, ніколи не зможе виховати справжніх спортсменів, прищепити дітям любов до спорту та забезпечити безпечне середовище для своїх вихованців.

На мою думку вирішення цієї проблеми є таким. Перед тим, як допускати тренера до роботи, потрібно переконатися, що він знає всі етичні кодекси спорту, на всіх спортивних секціях повинен буди психолог, який час від часу буде розповідати дітям і тренерам про правильну поведінку, вирішувати конфліктні ситуації між дітьми, батьками, тренерами, вчасно повідомляти про проблеми батькам, та приймати необхідні міри в критичних ситуаціях. Психолог повинен мати довіру дітей, щоб до нього завжди завчасно могли звернутись без страху. І психолог має інколи бути присутнім на тренуванні, щоб проаналізувати поведінку дітей та тренера.

Батьки завжди повинні брати під контроль все, що відбувається на тренуваннях, вони мають розуміти, що ніякі результати в спорті не варті травмованої психіки дитини. Якщо батьки дізнаються, що дитину цькують, б'ють, змушують до чогось, належить зразу реагувати і звернутись до відповідних органів, щоб зберегти свою дитину і інших дітей, які страждають від тренера або інших вихованців.

Є ще дуже багато сфер, в яких порушується кодекс спортивної етики, тому дуже важливо відноситись до цього дуже відповідально. Ніколи не можна терпіти несправедливість, треба завжди відстоювати власні кордони.

Спорт – це про здоров'я, натхнення, повагу, дисциплінованість, порядність і це дуже важливо. Якщо знайти улюблену для себе справу, та знаходитись в безпечному місці, де не порушуються моральні норми, то спорт стане для тебе «другим домом» і ділом для душі.

Література:

1. Махно А. Побиття дітей у спорт-школі Рівного. *ТСН*. URL: <https://surl.li/ewiroi> (дата звернення: 06.03.2025).

Факультет психології

Заярна А. Д.

Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

ЗНАЧЕННЯ ЛОГОТЕРАПІЇ У НАШ ЧАС

Логотерапія – психотерапевтична стратегія розроблена Віктором Франклом, заснована на думці, що розвиток особистості зумовлений прагненням до пошуку і реалізації сенсу життя. Якщо у людини немає сенсу життя або він недосяжний, то виникає екзистенційна фрустрація, що проявляється в неврозах.

В рамках логотерапії ставиться завдання допомогти людині у набутті сенсу життя, який не може бути просто запозичений в інших. Для його вирішення був розроблений метод сократівського діалогу, в якому відбувається обговорення особистого досвіду, що стосується насамперед трьох сфер, в яких може бути знайдений індивідуальний сенс життя. Це творчість, переживання і усвідомлене ставлення до обставин, на які не можна вплинути [1].

Франкл вважає, що прагнення до реалізації людиною сенсу свого життя є вродженою мотиваційною тенденцією, притаманною всім людям. Навіть самогубець вірить у сенс якщо не життя, то смерті. Не людина ставить питання про сенс свого життя – життя ставить ці питання перед нею. Сенс виступає своєрідним імперативом, що вимагає своєї реалізації [2].

Хотілось би виразити свої думки щодо логотерапії. Розповім про кілька аспектів, які роблять її, на мою думку, особливо важливою.

Перший аспект – це центральність сенсу. Логотерапія допомагає людям впоратися з життєвими кризами через пошук сенсу. У сучасному світі, який часто наповнений стресами, невизначеністю і втратами, ця ідея може стати опорою для багатьох. Другий аспект – це гуманістичний підхід. Логотерапія наголошує на свободі вибору людини, її відповідальності та унікальності. Франкл акцентував, що навіть в умовах, де людина позбавлена зовнішньої свободи (наприклад, у концтаборі), вона має свободу обирати своє ставлення до ситуації. Третій аспект – це практичність. Логотерапія сприяє знаходженню сенсу як у повсякденних справах, так і у складних життєвих обставинах, зокрема у стражданні. Вона допомагає не лише впоратися з проблемами, а й переосмислити їх, надаючи їм цінності. Четвертий пункт – це доказова база. Логотерапія показала свою ефективність у роботі з депресією, посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), екзистенційними кризами і навіть фізичними захворюваннями, оскільки вона зміцнює внутрішню опору людини.

Отже, розповівши про те, що таке логотерапія та висловивши свої думки, можу зробити висновки, що у наш час, коли багато людей стикаються з великою кількістю проблем, які впливають на емоційне та фізичне здоров'я, а також з нестачею життєвих цілей, логотерапія є важливим інструментом. Вона допомагає не лише впоратися з депресією, тривогою чи наслідками травм, але й почати звертати увагу на нові цікаві речі у житті, які раніше ігнорувалися і саме це веде до більшої задоволеності та щастя.

Логотерапія – це більше, ніж метод психотерапії; це життєва філософія, яка надихає людей на пошук сенсу навіть у найскладніших обставинах. Вона дає ключ до розуміння власної унікальності, свободи і

відповідальності за своє життя. Це потужний інструмент для тих, хто прагне отримати від життя яскраві емоції і жити наповнено.

Література:

1. Логотерапія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 28.11.2024).

2. Франкл В. Людина у пошуках сенсу. *MOZHNA JOURNAL*. URL: <https://mozhna.space/journal/concentrate/viktor-frankl-lyudyna-u-poshukakh-sensu> (дата звернення: 28.11.2024).

Історичний факультет

Зель І. М.

Науковий керівник: доц., к. філос. н., Покотило К. М.

ТЕОРІЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ДЖОНА РОЛЗА

Справедливість – одне з найдавніших і найскладніших понять у філософії та етиці. Воно стосується того, що вважається правильним, справедливим розподілом благ, обов'язків та можливостей у суспільстві. Історично, розуміння справедливості зазнавало значних змін, відображаючи еволюцію суспільних устроїв, цінностей та світоглядів.

У давньогрецькій філософії (Платон, Аристотель) справедливість пов'язувалася з гармонійним функціонуванням держави та кожної окремої людини. Справедливість розумілася як дотримання своїх обов'язків та зайняття того місця в суспільстві, яке відповідає природним здібностям людини [1].

У середньовічній Європі поняття справедливості було тісно пов'язане з релігійними вченнями, особливо християнством. Справедливість розглядалася як божественний порядок, який має бути встановлений на землі [2].

З розвитком суспільного договору та ліберальної ідеології виникло розуміння справедливості як рівності перед законом та захисту індивідуальних прав.

Сучасна філософія пропонує різноманітні підходи до розуміння справедливості. Серед найвпливовіших теорій можна виділити: ліберальну теорію справедливості Джона Ролза, комунітаристичну теорію справедливості, феміністську теорію справедливості та ін.

Джон Ролз, один із найвпливовіших філософів XX століття, зробив значний внесок у розвиток теорії справедливості. Його праця «Теорія справедливості» [4] стала фундаментальним текстом для розуміння сучасних дискусій про справедливий суспільний лад.

У своїй праці Ролз пропонує уявити ситуацію, коли люди обговорюють принципи справедливості, не знаючи свого майбутнього соціального статусу. Цей стан невідання дозволяє відсторонитися від власних інтересів і обирати принципи, які будуть справедливими для всіх. Завіса незнання – це метафора, яка описує стан початкової позиції. За цією завісою люди не знають ні свого соціального класу, ні раси, ні талантів, ні релігійних переконань. Це дозволяє їм обрати принципи справедливості, які будуть справедливими для всіх, незалежно від їхніх індивідуальних характеристик. Їх два: принцип рівної основної свободи: Кожна людина має рівне право на найбільшу сукупність основних свобод, сумісну з подібною свободою для інших і принцип соціальної та економічної нерівності: соціальні та економічні нерівності мають бути організовані так, щоб вони по перше – приносили користь найменш забезпеченим членам суспільства і по друге – були пов'язані з посадами та позиціями, доступними для всіх за умови справедливості рівних можливостей.

Ролз розглядає справедливість як чесноту суспільних інститутів. Справедливі інститути – це ті, які відповідають принципам, які б обрали люди в початковій позиції.

Теорія справедливості Ролза мала значний вплив на політичну філософію та суспільні дебати. Вона стала основою для багатьох сучасних теорій справедливості і використовується для аналізу різних соціальних і політичних проблем.

Чому теорія Ролза така важлива?

Універсальність: Вона пропонує універсальні принципи справедливості, які можуть бути застосовані до різних суспільств.

Раціональність: Принципи справедливості обґрунтовуються раціональними аргументами, а не емоціями чи ідеологічними переконаннями.

Справедливість для всіх: Теорія Ролза спрямована на забезпечення справедливості для всіх членів суспільства, незалежно від їхніх індивідуальних характеристик.

Теорія справедливості Джона Ролза продовжує бути актуальною і впливовою у сучасних суспільних дебатах. Хоча вона була розроблена у другій половині XX століття, її принципи та підходи до аналізу справедливості залишаються актуальними для розуміння та вирішення багатьох сучасних проблем таких як: соціальна нерівність, соціальна справедливість, авторитаризм та ін.

Таким чином, проаналізувавши історичний контекст, ключові ідеї теорії справедливості Джона Ролза та її актуальність у сучасному світі, можна зробити такі висновки. Справедливість – це багатогранне і динамічне поняття, яке протягом історії набувало різних значень і інтерпретацій. Воно тісно пов'язане з еволюцією суспільства, зміною цінностей та світоглядів.

Джон Ролз зробив значний внесок у розвиток теорії справедливості, запропонувавши концепцію «завіси невігластва» та сформулювавши два принципи справедливості. Його теорія стала основою для багатьох сучасних дискусій про справедливий суспільний лад.

Теорія Ролза залишається актуальною і сьогодні, оскільки вона пропонує раціональне обґрунтування для вимог соціальної справедливості та рівності. Однак, вона також піддається критиці за надмірний індивідуалізм та абстрактність.

Сучасні виклики, такі як нерівність, зміна клімату, глобалізація та розвиток технологій, вимагають нових підходів до розуміння справедливості. Сучасні філософи та соціальні теоретики продовжують розвивати і розширювати ідеї Ролза, адаптуючи їх до нових умов та викликів.

Справедливість – це не статична концепція, а постійний предмет дискусій і пошуку компромісів. Вона вимагає від нас критичного мислення, здатність до співпереживання та готовності до діалогу з різними поглядами.

Література:

1. Арістотель. Нікомахова етика. Київ: Аквілон-Плюс, 2002. 480 с.
2. Катехизм Католицької Церкви українською мовою. URL: http://catechismus.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=125&Itemid=1
3. Кірюхін Д. І. Дискурси справедливості в історичному контексті. Київ: Стилос, 2021. 202 с.
4. Ролз Дж. Теорія справедливості. Пер. з англ. О. Мокровольський. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 822 с.

Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики

**Коннов О. Ф., к. філос. н.,
доцент кафедри етики та естетики**

МОРАЛЬНІ КОЛІЗІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Значення педагогічної справедливості у навчальному процесі є аксіоматичним, самоочевидним, педагогічна справедливість – одна з найважливіших категорій педагогічної етики, яка постійно обговорюється й досліджується. Присвячена педагогічній справедливості

проблематика широко представлена у фаховій літературі. Наведемо декілька прикладів з українських навчальних посібників.

Ю. М. Шевченко формулює принципи педагогічної деонтології – незаперечні вимоги, що висувуються до професійної діяльності педагога і виконують функцію соціальних орієнтирів його поведінки в різних системах взаємин; зокрема принцип справедливості, згідно з яким педагог повинен оцінювати себе і всіх учасників навчально-виховного процесу за реальними заслугами і пропорційно витраченими зусиллями [3].

Розглядаючи педагогічну справедливість, Л. Б. Мельничук робить наголос на внутрішньому світі педагога: педагогічна справедливість має специфічні риси, будучи своєрідним мірилом об'єктивності вихователя, рівня його етичної вихованості, що виявляється в його оцінках вчинків дошкільників; справедливість – це етична якість вихователя й оцінка його впливу на дошкільників, що відповідає їхнім реальним заслугам перед колективом однолітків. Специфіка педагогічної справедливості полягає в тому, що оцінка дії й відповідна реакція на неї знаходяться в педагога й дошкільників на різних рівнях етичної зрілості, визначення міри об'єктивності більшою мірою залежить від педагога [2].

У навчальному посібнику Г. П. Васяновича педагогічна справедливість визначається як неупереджене, об'єктивне ставлення педагога до учнів, котре ґрунтується на любові та повазі до вихованців, абстраговане від особистісних симпатій та антипатій [1, с. 124].

Отже, педагогічна справедливість фігурує як регулюючий принцип діяльності, особиста якість вихователя, ставлення педагога до вихованця. З метою визначення умов належної реалізації педагогічної справедливості розглянемо декілька типових ситуацій, які трапляються у навчальному процесі.

Студенти очікують і вимагають від викладача об'єктивності й неупередженості: «Чому мені поставили «добре», а моєму одногрупнику

– «відмінно»?» І задовільно пояснити студентам розподіл оцінок буває дуже не просто.

Вирішенням проблеми можуть бути цифрової технології. Все більше викладачів використовують, наприклад, Google Форми. За допомогою цього інструменту учні виконують різні завдання, програма рахує правильні відповіді та виставляє відповідну кількість балів. Звинуватити ж комп'ютер у суб'єктивізмі дуже важко. Значення й допомогу цифрових технологій важко переоцінити. Вони дозволяють заощадити велику кількість часу, емоціональної енергії, уникнути багатьох конфліктів.

Також варто пам'ятати, що учень може припустити помилку суто з неувважності та отримати невірний результат, цілком правильно розв'язавши задачу. Розуміючи це, вчитель може поставити «відмінно з мінусом» за неувважність, але це все ж таки «відмінно». У той час як машина не здатна розрізнявати й оцінювати зазначені нюанси, комп'ютер просто не зарахує завдання з неправильною відповіддю.

Уявімо іншу ситуацію. Студент з'являється на іспит, отримує білет і сідає перед професором, понуривши голову й не вимовляючи жодного слова. Викладач може дізнатися про сімейні обставини учня, подивитися його залікову книжку й з'ясувати рівень старанності студента, порадитися з колегами тощо. І лише після цього приймати якесь рішення. Годі очікувати подібної чуйності від машини.

Відомо також, що студенти мають різний рівень обдарованості стосовно того чи іншого виду знання. Відповідно учні витрачають різну кількість енергії, зусиль для досягнення однакового результату. Розглянемо таку ситуацію. Два студенти демонструють однакові успіхи на іспиті, проте один студент отримує «добре», а другий – «задовільно». Викладач пояснює свої дії так: «Перший студент не здатний зробити краще, а другий – більш ніж у змозі». Логіка викладача є зрозумілою: бо кому більше дано, від того більше й очікується (Від Луки 12:40,48).

Перший студент приклав усіх для нього можливих зусиль, другий – полінувався.

Приклади можна продовжувати. Цифровізація навчального процесу дуже полегшує життя. Коли машина оцінює учня – це безперечно зручно. Менше стресу для усіх учасників навчальної ситуації, менше особистої упередженості викладача, менше необґрунтованих претензій з боку студентів. Не можна також ігнорувати значення міжособистісного спілкування вчителя й вихованців. Безпосередній, особистісний контакт є необхідною умовою реалізації педагогічної справедливості у навчанні. Живе спілкування та емпатія обов'язкові. Зручність і комфорт цифрових технологій доцільно поєднувати з перевагами аудиторних занять.

Література:

1. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч. посібн. Київ : Академвидав, 2011. 256 с.
2. Мельничук Л. Б. Педагогічна етика вихователя закладу дошкільної освіти та протидія булінгу : навчально-методичний посібник для студентів педагогічного факультету спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Рівне : Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. Степана Дем'янчука, 2021. 92 с. URL: <https://dspace.megu.edu.ua:8443/jspui/handle/123456789/2530> (дата звернення: 17.02.25).
3. Шевченко Ю. М. Педагогічна деонтологія : навч.-метод. посіб. [для студ. спеціальності «Початкова освіта»] / Авт.-укл. Юлія Михайлівна Шевченко. Мелітополь : Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2018. 130 с. URL: [https://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2963/1/Посібник Шевченко.pdf](https://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2963/1/Посібник_Шевченко.pdf) (дата звернення: 17.02.25).

**Факультет української філології та літературної творчості
імені Андрія Малишка**

**Литвиненко Б. В.
Науковий керівник: ст. викл. Шульга Т. Ю.**

**МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ.
БУЛІНГ ТА ПРОТИДІЯ ЙОМУ**

Моральна культура спілкування є одним із важливих аспектів міжособистісної взаємодії, особливо в освітньому середовищі. Вона охоплює цінності, етичні норми та правила поведінки, які забезпечують гармонійні стосунки між людьми, сприяють розвитку особистості та запобігають конфліктам [3]. Булінг (цькування) – є наслідком порушення норм моральної культури спілкування, є однією із найгостріших проблем сучасного суспільства, оскільки він руйнує міжособистісні стосунки, негативно впливає на психологічний стан та соціальну адаптацію осіб, які стають його жертвами та/або були його свідками.

Звісно, що моральна культура спілкування включає поняття взаємоповаги, емпатії, толерантності та доброзичливості. Вона базується, етичних і культурних нормах, які регулюють людську поведінку в суспільстві та включає такі моральні цінності, як толерантність, співчуття, довіра, повага, дружба і любов [3, с. 337]. Булінг же – це одна з багатьох форм порушення таких вимірів спілкування, яка проявляється в агресивній поведінці і має на меті завдання фізичної та/або моральної шкоди іншій особі. Цей феномен характеризується систематичністю, асиметричністю сил та емоційним і/або фізичним насильством. Булінг порушує моральні принципи і призводить до соціальної ізоляції та деградації моральної культури.

Тож «**Булінг (цькування)** – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному,

сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [2]. Виділяють фізичний, вербальний, соціальний та кібербулінг. Кожен із цих типів має свої особливості, але всі вони спричиняють психологічні та соціальні травми жертвам. Водночас булери також втрачають навички здорового спілкування та самоконтролю.

Часто жертвами булінгу стають діти із сімей, що опинилися в скрутному становищі (неповні сім'ї, малозабезпечені, діти внутрішньо-переміщених осіб тощо). Одним із засобів протидії булінгу вважається не замовчувати цю проблему, тож я поділюсь власною історією.

Коли я навчався у школі, то зі мною особисто виникла ситуація булінгу (хоча тоді ще це поняття не було таке поширене): весь клас цькував мене систематично, мов ми з бідної родини, немає тата тощо. Що ж сталося? Вже з третього класу я постійно зазнавав образ від інших дітей в класі, мовляв, «тебе ніхто не захистить, бо тато з тобою не живе». Яка б ситуація не склалася чи щоб я не зробив – у всьому звинувачували мене. Однокласники постійно нападали обзивали мене образливими словами та ображали, звинувачували навіть у тому, що я не робив. Мені завжди треба було просити допомоги у вчителів, аби хоч якось призупинити ці знущання. Найбільше мені запам'яталася ситуація з випускного у четвертому класі: моя мама тоді не працювала, братик був маленький, тож здати кошти на пригощання ласощі нам не вдавалося. І коли уже діло дійшло до цього. Під час частуванні мої однокласники почали тикати на мене пальцем, промовляючи з насмішкою: «Здай 50 гривень!.. Здай 50 гривень!..». Звісно, що я довго не витримав цих знущань, розвернувся і у сльозах пішов додому. Мама запитала, що сталося, але розбиратися не пішла,

адже навчальний рік добіг кінця. Та ситуації булінгу повторювались і у середній школі. Моя класна керівниця стала помічати, що у класі панує якась напружена атмосфера, тож вирішила поговорити, перш за все, зі мною, аби розібратися у ситуації. У той же день вона зібрала всіх у класі та провела виховну годину, під час якої розповіла, як може почувати себе жертва булінгу. Вона не називала ніяких імен, не давала натяку на те, що знає про щось, а просто спокійно про це розповідала. Вона також показала нам декілька відео на цю тему і обговорила подібні ситуації. Вчителька, як я потім дізнався, поговорила з батьками моїх однокласників, описала ситуацію, і ті пообіцяли поговорити з дітьми вдома. Після вихідних однокласники повернулися до школи уже після розмови з батьками. Десь за місяць нарешті у класі знову запанувала здорова атмосфера: ми ніби забули про образи та цькування.

Наведена історія наглядно демонструє, що профілактика булінгу включає роботу не лише з жертвами, а й з агресорами. Психолого-педагогічні інтервенції, спрямовані на профілактику, корекцію агресивної поведінки, розуміння наслідків правопорушень та розвиток навичок ненасильницької комунікації, є важливими компонентами антибулінгових програм.

Варто пам'ятати, що законодавство України з 2019 року передбачає окрему адміністративну відповідальність за булінг, яку несуть кривдник (булер), батьки або опікуни кривдника, спостерігачі (за наявності), керівництво та співробітники закладу освіти (за замовчування або ігнорування інформації про випадки цькування); та наявність плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти [2]. Наявність відповідних змін у законодавчих актах та імплементація їх положень є вагомим кроком до створення безпечного освітнього простору [2].

Ефективна протидія булінгу вимагає:

- ✓ поінформованості та дотримання законодавчих норм щодо протидії булінгу (цькуванню) всіма учасниками освітнього процесу;
- ✓ створення та дотримування антибулінгової політики школи, яка дозволяє запобігати проявам цькування, а не тільки карати, коли булінг вже відбувся [1, с. 53];
- ✓ створення «атмосфери прийняття» у школі, класі, мета якого – «щоб усі діти без виключення почувалися прийнятим» [1, с. 43];
- ✓ розвитку моральної культури спілкування шляхом впровадження програм соціально-емоційного навчання, розвитку емоційного інтелекту, зокрема навичок емпатії.

Таким чином, запобігання булінгу вимагає системного підходу, що охоплює не лише покарання винних, але й першочергове виховання моральної культури в учнів, батьків та майбутніх вчителів (а подекуди й практикуючих). Вивчення та дотримання законодавства України, впровадження антибулінгових політик шкіл, створення довірливої атмосфери в класі, незамовчування випадків булінгу можуть стати ефективними інструментами для формування моральної культури спілкування учасників освітнього процесу, що запобігатиме проявам булінгу. Створення безпечного освітнього середовища, де панує взаємоповага, підтримка і прийняття – є ключовим завданням школи та суспільства загалом.

Література:

1. Мельниченко Н. Школа без цькувань: для освітян: у 2-х т. Вінниця: Видавництво «Теза», ФОП Осьмук С. Б., 2024. Т. 1: Протидія традиційному булінгу. Методичні рекомендації з організації системної протидії булінгу в закладі освіти. 104 с.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню). Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>.
3. Шульга Т. Ю. Моральні цінності спілкування. *Етика: навчальний посібник для педагогів* / С. В. Скрипнікова, О. Ф. Коннов, Н. О. Савранська, та ін.; за заг. ред. проф. Т. І. Андрущенко; Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 334–363.

**Навчально-науковий інститут
філософії та освітньої політики**

**Луковенко І. Г., к. і. н.,
доцент кафедри етики та естетики**

ЕТОС СМЕРТІ У СВІТОГЛЯДІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Весь шлях життя Григорія Сковороди, якщо завгодно, філософія життя, поведінка, просякнуті фактично однією ідеєю – прагненням духовної свободи. Він не створив власної філософської системи, не був лояльним до церковної та світської ієрархії, не любив церковних ритуалів. Його філософія була пронизана біблійним християнським світоглядом, але не вкладалася у офіційні рамки (тяжіння до платонічної та стоїчної філософії давалося в знаки), він мав проблеми «по роботі» через власне бачення викладання (конфліктував з керівництвом Харківського колегіуму), був проти різних форм соціальних умовностей, зокрема, так і не захотів робити кар'єру, не був одруженим, а вів життя вільне та творче, відкидав будь-який примус, отже був типовим дауншифтером, ведучи життя усамітненого мандрівника-пілігрима, не обмеженого умовностями.

Смерть філософа також вкладається у досвід його життя. Останні дні життя його пройшли, як відомо у садибі Андрія Ковалівського (там тепер Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди, знищений у травні 2022 р. росіянами. Міністерство оборони РФ відзвітувало про авіаудар по Сковородинівці, назвавши її «Сковородниково» і заявивши, що там був військовий пункт управління), яку філософ дуже цінував: «Тут знаходжу своєму монашеству повне заспокоєння... нічого мені не потрібно, лиш спокійна келія і насолоджуватися моєю невістою [...] Біблією!» [2].

Як згадує А. Ковалівський: «З рискалем у руці копав Сковорода яму — вузьку, довгу яму. — «Що це, друже Григорію, чим то ти зайнятий?» — спитав господар, підійшовши до старого. «Пора, друже, закінчити

мандрівку! – відповів Сковорода. – І так усе волосся і злетіло з бідної голови від мордування, пора непокоїтися!» «І, брате, дурниця! Досить жартувати, ходімо!» – «Іду! Але я прохатиму тебе попереду, мій добродію, хай тут буде моя остання могила». І пішли в хату. Сковорода недовго в ній лишився. Він пішов у свою кімнатку, перемінив білизну, помолився Богу і, підложивши під голову свої писані праці і сіру свитку, ліг, зложивши навхрест руки. Довго чекали на нього з вечерею. Сковорода не з'явився. Другого дня вранці до чаю теж, до обіду так само. Це здивувало господаря. Він насмілювався увійти до Сковороди, щоб розбудити його; однак Сковорода лежав уже холодний закам'янілий» [5].

Спадає у вічі те, що він ніби передчував свій кінець, ніби підводив певні підсумки, знаючи, що він вже близько. Навіть у дрібницях: «перемінив білизну, помолився Богу і, підложивши під голову свої писані праці і сіру свитку». І апогеєм цього є абсолютно екзистенційне оматеріальнення свого кінця – риття власної могили. Сам він у цьому акті, як видається, представ як господар свого не тільки життя, а і смерті (принаймні передсмертного буття), цілісно усвідомлюючи цей момент та будучи повністю до нього готовим, опановуючи цей екзистенційний акт.

Звісно, він не мав можливості опанувати свободу від смерті фізичної, але виявити свободу духовну міг цілком. І питання тут не так у самому відношенні до смерті, яке, з точки зору християнської парадигми, є переходом від життя тлінного до життя вічного, і не сприймається як трагедія, а скоріше як апофеоз тієї самої духовної свободи, яку так прагнув сам філософ все своє життя.

Тема смерті є найбільш екзистенційною через свою абсолютну граничність. Для філософії Сковороди вона напряду пов'язана із всіма іншими темами, яких торкався філософ. Тут і тема свободи, і тема істинної людини, і тема світу.

Основну тезу його філософії, не нову саму по собі, «пізнай самого себе» (одна з 147-ми дельфійських максим, яка була викарбувана в храмі

Аполлона в Дельфах), філософ постулює в ідеї досягнення щастя, яке ним розуміється як поєднання любові та віри («Скрізь любов та віру людина пізнає себе») [6, с. 56]. Віру і любов він розглядає не тільки як підґрунтя душі, а й як органічний прояв духовності людини, того, що є «справжнім» в людині, ненаносним [3, с. 148].

За вченням Г. Сковороди прагнення до справжнього щастя є природнім для людини. Пізнай самого себе означає пізнай себе справжнього, такого, яким ти є насправді, а не таким, яким ти обмежений умовностями соціуму, культури тощо. Власне, самопізнання є і шляхом, і методом, і метою життя, з точки зору тієї концепції, яку вибудовує Сковорода. Але все це неможливо знайти у зовнішньому світі, а лише заглиблюючись у себе самого. Справжнє щастя можливе не зовні, а всередині [1, с. 30–34].

Саме всередині себе, у своєму серці можна досягти духовної свободи, принаймні у тому вигляді як це взагалі можливо у цьому матеріальному світі, принаймні у матеріальному її знайти неможливо в принципі: орієнтація на зовнішні, матеріальні атрибути (успіх, багатство, кар'єра тощо) дає лише примару щастя. Матеріальний світ, оточуючий світ, сприймається філософом як неістинний, несправжній саме через відсутність можливості реалізації свободи, саме через наявність мережі умовностей, обмежень, відносностей. У відносному матеріальному світі реалізація справжньої духовної свободи є проблемною. Сковорода писав: «численні тілесні необхідності чекають тебе, і не там щастя, а для серця твого єдине є на потребу, і саме там Бог і щастя – недалеко воно». Його ідея про поділ світу на два начала: вічне та тлінне з необхідністю веде до визнання ним першозначущості саме за вічним, нетлінним початком на відміну від тлінного: «Видима натура зветься твар, а невидима – Бог».

Ясно, що в самій людини (в мікрокосмі) вічним та нетлінним є духовне начало, а тлінним матеріальне. Саме воно є суттю життя. Відповідно, зовнішнє, матеріальне, земне буття стає для людини часто

перепоною, випробуванням, головним іспитом на її життєвому шляху та в пізнанні істини, себто самопізнанні. Зовнішня людина, її буття заслоняє невидимий світ (внутрішню людину). Люди віддають перевагу видимому над невидимим. А отже сам факт смерті як вихід від цього неістинного, самим філософом сприймається не як трагедія, а як абсолютно природній, логічний а головне – той самий, істинний процес навернення до справжньої істини та справжнього світу, тотально відмінного від світу матеріального:

«А смерть є свята, зло певне стопта,
Зведе навіть війни в спокій.
О смерть ця свята!» [4, с. 60].

Смерть тілесна не сприймається ним як щось трагічне, навпаки, це жаданий процес виходу з неістинного до світу насправді істинного. Відповідно, боятись треба не фізичної, а духовної смерті, яка може закрити людині шлях опанувати справжнє істинне життя. Смерть духовна – ось, що є справжнім нещастям для людини, а смерть фізична не вимагає оплакування. Таким чином, смерть, це, перш за все, загибель всього неістинного, тлінного, другорядного.

Будучи людиною християнської віри, в цьому житті філософ як подолання смерті принаймні на цьому рівні вбачав у хрещенні як подоланні духовної смерті.

А отже воскресіння в істині Христа є хоча б якимось, але подоланням матеріального, спробою доручення до горішнього світу божественної духовності, на відміну від долішнього світу матеріальності. В свою чергу воскресіння – це і є народженням «істинної людини», набуття нею справжнього буття.

Але остаточно це можна подолати із смертю фізичною та виходом у вічність. Після смерті людина стає справжньою. Причому він жодним чином не прагне пришвидшити цей процес. Як християнин, для нього ідея самогубства є неприйнятною.

Кожна людина є «вінцем Божого творіння». Лише Бог має право розпоряджатись людським життям. А ось бути готовим до цього, цілком у можливостях людини.

Самі подробиці його останніх днів свідчать про повне усвідомлення ним моменту, духовну та фізичну підготовку до факту наближення кончини: «Пора... закінчити мандрівку!». Хрестоматійна та всім відома фраза-епітафія, яка за заповітом мала бути вибита на його надгробку «Світ ловив мене, та не впіймав» (насправді, невідомо, чи вона там дійсно була, тільки у 1874 р. на могилу поклали мармурову плиту з цим самим написом, у радянський час її демонтували, і лише у 2012 р. повернули стару) дуже чітко відбиває весь сенс його не тільки життя але і смерті. Фраза виглядає з одного боку квінтесенцією всього його життєвого шляху, сенсу його життя. А з іншого боку, певним, говорячи сучасною мовою, «тролінгом».

Сковорода ніби знущається, ніби кидає виклик тим, хто залишився, і від яких він все своє життя «бігав»: ви мене так і не спіймали, і не спіймаєте вже ніколи, я вже за межами, там, де ви мене не дістанете.

Сам факт смерті сприймався ним як кінцевий та абсолютний вихід за межі, туди, де світ в принципі вже не в силах його спіймати. Він, так би мовити, обдурив цей світ, обвів його навколо пальця. Отримав істинну, повну, тотальну свободу, розкрився як істинна людина.

Ця фраза сприймається як цілком усвідомлене, повноцінно зріле підбиття підсумків життя та цілковита констатація того, що життя пройшло саме так, як того хотілося самому філософу.

Література:

1. Кретов П. Містичний символізм Г. С. Сковороди під кутом зору філософської антропології Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Філософія. 2013. Вип. 14. С. 30–34.

2. Невдала спроба впіймати Сковороду. URL:
<https://scienceatrisk.org/uk/story/nevdala-sproba-vpiimaty-skovorodu>.

3. Сковорода Г. Вступні двері до християнської добронравності. Сковорода Г. Твори: У 2 т. Том 1. Київ : АТ «Обереги», 1994. С. 140–150.

4. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. Київ, 1973. Т. 1. 532 с.

Сковорода в тіні лип і міту. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/reportazhi/skovoroda-v-tini-lip-i-mitu/>.

5. Харченко Л. М. Ціннісні виміри концепту щастя у філософії Григорія Сковороди. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філософія. 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 55–60.

Історичний факультет

Санжаровська А. О.

Науковий керівник: доц., к. філос. н. Покотило К. М.

ДИЛЕМА ВАГОНЕТКИ ТА ЇЇ ВИРІШЕННЯ В СУЧАСНІЙ ЕТИЦІ

Дилема вагонетки – одна з найбільш відомих етичних задач, яка використовується для дослідження моральних принципів і конфліктів. Вона вперше була запропонована філософом Філіппою Фут у 1967 році і з того часу стала центральною темою в сучасній етиці. Дилема пропонує уявити ситуацію, в якій вагонетка мчить по колії, і якщо її не зупинити, вона соб'є п'ятьох людей. Проте є можливість перевести вагонетку на іншу колію, де загине лише одна людина. Перед нами постає вибір: нічого не робити, залишивши вагонетку на її шляху, або ж активно втрутитися, спричинивши смерть одного заради порятунку п'ятьох.

Ця задача є не лише теоретичною вправою, а й способом дослідження фундаментальних принципів моралі: що важливіше – наслідки наших дій чи їхня природа? Сучасний світ, із його складними технологіями та соціальними викликами, надає дилемі вагонетки нового значення.

Класичні підходи до вирішення. У традиційній етиці існують два головні підходи до розв'язання дилеми вагонетки: утилітаризм і деонтологія.

1. Утилітаризм. З точки зору утилітаризму, основним критерієм правильності дій є їхній результат, тобто максимізація щастя чи мінімізація страждань. У контексті дилеми вагонетки це означає, що ми повинні переключити стрілку, щоб пожертвувати одним життям заради порятунку п'яťох. Такий вибір є логічним із позиції арифметичного підрахунку: врятовані п'яťеро переважають одну жертву.

Утилітаризм привабливий своєю прагматичністю та орієнтацією на загальне благо [2, с. 21–22]. Проте критики вказують, що цей підхід може призводити до морально сумнівних висновків. Наприклад, чи виправдано пожертвувати життям невинної людини, навіть якщо це врятує багато інших?

2. Деонтологія. Деонтологічний підхід, заснований на принципах Іммануїла Канта, зосереджується на моральних правилах і обов'язках. Він стверджує, що певні дії є неправильними за своєю суттю, незалежно від їхніх наслідків. З цієї точки зору, переключення стрілки є морально неприпустимим, оскільки це означає свідоме вбивство людини, навіть якщо таке рішення мінімізує кількість жертв. Деонтологія підкреслює важливість намірів і неприпустимість використання людей як засобу досягнення мети. Проте цей підхід також викликає запитання: чи етично залишатися пасивним, коли можна врятувати більше життів?

Сучасні виклики та дилема вагонетки. У 21-му столітті дилема вагонетки отримала нове значення завдяки технологічному прогресу. Автономні транспортні засоби, системи штучного інтелекту та біоетичні дилеми ставлять перед нами питання про те, як реалізувати етичні принципи в реальних умовах.

1. Автономні автомобілі. Розробка безпілотних автомобілів потребує програмування алгоритмів, які зможуть приймати рішення в екстрених ситуаціях. Наприклад, якщо уникнення аварії ставить під загрозу життя пішоходів чи пасажирів, який вибір має зробити автомобіль? Чи може штучний інтелект визначати «цінність» людського

життя на основі таких критеріїв, як вік, стан здоров'я чи соціальна роль? [2, с. 28]

2. Медична етика. Іншим прикладом є питання розподілу обмежених ресурсів, таких як органи для трансплантації. Чи слід віддавати перевагу пацієнтам, які мають більше шансів на виживання, або ж тим, хто перебуває у найгіршому стані? Ці питання мають багато спільного з дилемою вагонетки, оскільки вони змушують балансувати між утилітаристичними й деонтологічними принципами.

3. Військові та політичні рішення. У політиці та військовій етиці дилема вагонетки також часто виникає. Наприклад, чи виправдано завдавати шкоди мирному населенню заради досягнення стратегічної мети? Чи можна обирати «менше зло» у ситуаціях, де будь-який вибір спричинить втрати?

Інтегративні підходи до вирішення. Сучасна етика пропонує комбіновані підходи до вирішення моральних дилем. Вони враховують як наслідки дій, так і моральну природу вибору.

1. Контекстуальна етика. У контекстуальному підході ключову роль відіграють конкретні обставини. Наприклад, у ситуації з автономними автомобілями рішення може залежати від кількості пасажирів, їхнього віку чи ступеня ризику для оточуючих.

2. Роль технологій. Технології, такі як штучний інтелект і моделювання сценаріїв, дозволяють аналізувати сотні можливих варіантів розвитку подій. Це допомагає створювати більш гнучкі рішення, які враховують як утилітаристичні, так і деонтологічні принципи.

3. Культурні особливості. Важливо також враховувати соціальні та культурні норми, адже етичні уявлення можуть значно відрізнятися залежно від контексту. У деяких культурах наголос робиться на колективній відповідальності, тоді як в інших домінує повага до особистої свободи [2, с. 28–29].

Критика дилеми. Хоча дилема вагонетки є важливим інструментом для аналізу етичних конфліктів, вона має свої обмеження. Деякі філософи вказують, що ця задача є надто абстрактною і не враховує багатогранність реальних моральних ситуацій. У реальному житті вибір часто залежить від багатьох факторів, таких як емоції, інтуїція чи співчуття [1, с. 34]. Інша критика полягає у спрощенні морального вибору до арифметики. Людське життя не можна вимірювати лише цифрами, і будь-яка спроба це зробити може бути морально несправедливою.

Отже, дилема вагонетки залишається потужним інструментом для аналізу моральних конфліктів, особливо в сучасному світі, де технології відіграють усе більшу роль. Її вирішення вимагає врахування різних етичних підходів, контекстуальних факторів і можливостей новітніх технологій. Це ставить перед нами складні, але надзвичайно важливі питання: як поєднати прагматизм із моральними принципами та як забезпечити справедливість у світі, де вибір часто є невідворотним.

Література:

1. Зайвая Т. Суперечність морального вибору в дилемі вагонетки. DSpace Repository: Electronic Kyiv-Mohyla Academy Institutional Repository. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d2348126-f8f6-4e3b-a70f-8800ff9d5e96/content>.
2. Сатохіна Н., Улашкевич Л. Проблема вагонетки» і сучасні теорії справедливості. Молодий вчений. 2018. № 4 (56). С. 1–4. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4638>.

**Факультет української філології та літературної творчості
імені Андрія Малишка**

**Скорик К. М.
Науковий керівник: ст. викл. Шульга Т. Ю.**

ІМІДЖ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Професійна етика вчителя – це система моральних принципів і норм, що регулюють поведінку педагога у його професійній діяльності.

Вона охоплює взаємодію з учнями, колегами, батьками та суспільством загалом, ставлячи за мету виховання, підтримку та розвиток учнів. Дотримання принципів, правил і норм професійної етики допомагає створювати сприятливу атмосферу для навчання, формує довіру та сприяє високим стандартам освітнього процесу. Це постійна реалізація на практиці педагогічного кредо великого гуманіста та педагога Василя Сухомлинського «гармонії серця й розуму» [4].

У сучасному світі етика вчителя у різних проявах поведінки визначає рівень загальнолюдської та професійної культури педагога. Як наголошував В. О. Сухомлинський, «учительська професія — це людинознавство, постійне проникнення у складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється». Гуманізм та етику вчителя Сухомлинський вбачав в умінні розвивати у дитини все найкраще, залучати її до добрих справ. Тому обов'язок вчителя — робити процес навчання радісним, емоційно приємним; створювати і формувати в дитячому колективі взаємини співпереживання, взаємопідтримки, розуміння і співчуття. Справжній вчитель лише той, який розділяє дитячі проблеми: радіє і сумує разом, допомагає подолати труднощі, вірить в те, що дитина може досягти найкращих результатів [1]. Важливою складовою професійної культури педагога є імідж.

Імідж (від англ. image) — це образ, система зовнішніх характеристик людини, що створюють або підкреслюють неповторну своєрідність особистості та відображають її індивідуальність. У побуті слово «імідж» вживається для характеристики людини з двох сторін: зовнішньої та внутрішньої. Перша описує вигляд людини: її одяг, зачіску, друга — внутрішні характеристики: характер, настрій, поведінкові реакції. Ці дві сторони складають одне єдине ціле [2].

У педагогічній науці є різні підходи щодо класифікації іміджу. Зокрема, за функціональним підходом виокремлюють такі види іміджу [1]:

- особистісний – імідж педагога, зумовлений його внутрішніми та особливими індивідуальними рисами;
- професійний – імідж учителя, детермінований професійними якостями;
- бажаний – імідж, до якого прагне учитель;
- дзеркальний – імідж, що відповідає його уявленню про себе;
- корпоративний – імідж школи, закладу вищої освіти, факультету тощо.

До важливих аспектів іміджу належить:

- ✓ зовнішній вигляд (доглянутість, доречний макіяж, зачіска, одяг, прикраси, аксесуари);
- ✓ міміка та погляд – вираз обличчя передає внутрішній світ людини, тому важливо, щоб він відповідав бажаному іміджу;
- ✓ кінетичний імідж (постава, жестикуляція, хода);
- ✓ вербальний імідж – важливим є те, як людина розмовляє, тому на імідж впливає не тільки грамотність мови і словниковий запас, а й тембр, висота голосу та інтонації;
- ✓ психологічні аспекти – найважливіші складові іміджу – це внутрішній світ, поведінка, світогляд, принципи та переконання;
- ✓ фоновий імідж – інформація, яку можна отримати про людину з різних джерел (соцмережі, ЗМІ);
- ✓ речовий імідж – речі, які оточують людину, на кшталт автомобіля або інтер'єру квартири, мають підкреслювати створюваний образ [3].

На мою думку, вчитель поєднує в собі всі вищезазначені характеристики іміджу. Особливо важливим є, в який спосіб педагог демонструє свій професіоналізм та як бачать його інші, такий самий важіль має уявлення вчителя про себе. Що ж стосується саме педагогічного іміджу, то важливим аспектом є безпосереднє уявлення вихованців про зовнішній вигляд педагога.

З метою практичного вивчення питання іміджу сучасного вчителя, зокрема яким учні середніх класів бачать сучасного вчителя, мною було проведене опитування серед учнів трьох 5-х класів (5-А, 5-Б, 5-В) приватного Броварського ліцею «Мономакс», в яких я викладаю українську мову та літературу.

В опитуванні взяло участь 39 осіб. Анкетування було анонімним та проходилося за допомогою гугл-форми і містило сім запитань. Респонденти мали змогу обрати варіанти відповідей або надати свою. Інтерв'юер мав змогу пояснювати незрозумілі поняття та спостерігати за учасниками опитування.

Запитання анкети:

1. Які три найголовніші для тебе якості, що обов'язково мають бути у вчителя?
2. Якими мають бути стосунки між вчителем та учнями?
3. Який педагогічний стиль діяльності ти вважаєш найкращим?
4. Що ти найперше помічаєш, коли бачиш учителя?
5. Яким має бути голос учителя, щоб тобі було цікаво на уроці?
6. Як ти думаєш, яким має бути одяг учителя і які кольори в ньому тобі подобаються?
7. Як би ти хотіла (-в), щоб вчитель до тебе звертався?

Результати опитування. Відповідаючи на запитання № 1 (множинний вибір варіантів відповідей з можливістю додати свій варіант): «Які три найголовніші для тебе якості, що обов'язково мають бути у вчителя?», учні надали перевагу такій якості, як дружелюбність – 76,9%; далі йдуть професіоналізм (добре знає і викладає свій предмет) – 59%; справедливість – 51,3% та веселість – 48,7% і турботливість – 41%.

Меншу прихильність отримали такі варіанти відповідей: дисциплінованість (15,4%), поблажливість (12,8%), а такі риси, як вимогливість (5,1%), авторитетність (5,1%), пунктуальність (5,1%),

суворість та «вчитель був сучасний та розумів підлітків» (по 2,6% відповідно) виявилися найменш значущими для п'ятикласників.

На запитання № 2 (одиначний вибір варіантів відповідей): *«Якими мають бути стосунки між вчителем та учнями?»* переважна більшість 82,1% респондентів відповіли, що вчитель має бути другом для учня, щоб вони могли йому довіряти. 7,7% вважають, що вчитель має бути прикладом для учнів, адже він не тільки навчає, а й виховує. Для такої ж кількості респондентів (7,7%) важливо, щоб вчитель цікавився не тільки досягненнями учнів з предмету, а й позашкільними інтересами. Для 2,6% дітей однаково щодо того, як вчитель ставиться до учнів – для них головне, щоб він навчив своєму предметові.

Відповідаючи на запитання № 3 (одиначний вибір варіантів відповідей, які містили короткі пояснення про кожний із запропонованих стилей): *«Який педагогічний стиль діяльності ти вважаєш найкращим»*, переважна кількість опитуваних (82,1%) обрала демократичний стиль, 2,6% обрала ліберальний стиль, важко відповісти було для 15,4% дітей, авторитарний стиль спілкування не отримав жодного голосу (0%).

Наступне запитання № 4 (одиначний вибір варіантів відповідей з можливістю додати свій варіант): *«Що ти найперше помічаєш, коли бачиш учителя?»* змусило багатьох дітей задуматися. Після роздумів 64,1% респондентів відповіли, що першим, на що вони звертають увагу, є вираз обличчя та настрій. 15,4% обрала одяг та зачіску, 10,3% – як вчитель говорить. Серед своїх варіантів відповіді були такі: «найкращого вчителя», «його настрої та вміння навчати», «веселий», «не знаю».

На запитання № 5 (одиначний вибір варіантів відповідей з можливістю додати свій варіант): *«Яким має бути голос учителя, щоб тобі було цікаво на уроці?»* трохи більше половини учнів (53,8%) відповіли, що для них важливо, щоб голос вчителя був веселим та емоційним, 23,1% обрала спокійний та тихий голос, для 20,5% інтонація

голосу не є важливою, а 2,6% вважають, що голос має бути спокійним і впевненим.

Відповідь на запитання № 6 (одиничний вибір варіантів відповідей з можливістю додати свій варіант): *«Як ти думаєш, яким має бути одяг учителя і які кольори в ньому тобі подобаються?»* 51,3% не важливо у що одягнений вчитель, а 30,8% дітей хочуть бачити вчителя у гарному і сучасному одязі, з яскравими кольорами, і лише 5,1% вважають, що одяг має бути зручним, але простим, із темними кольорами (чорний, синій), 2,6% опитуваних надають перевагу класичному костюму чи діловому одягу зі світлими кольорами.

Серед своїх варіантів відповідей є такі: «хай вчитель вдягає те, що йому подобається»; «мені здається, що вчитель може одягатися так, як він сам цього хоче, але може й краще, якщо вчитель буде одягатися як підліток», «зелений [колір]» «я хочу щоб у вчительки був одяг [скоріше мова йде про варіативність гардеробу]» – по 2,6% відповідно.

І на завершальне запитання під № 7 (одиничний вибір варіантів відповідей): *«Як би ти хотіла (в), щоб вчитель до тебе звертався?»* учні відповіли так: 77,4% – на «ти» і 22,6% – на «Ви».

Отже, для п'ятикласників приватного Броварського ліцею «Мономакс» важливо, щоб учитель був дружелюбним, справедливим, добре знав свій предмет і вмів його викладати, а також мав почуття гумору. Вони хочуть бачити в учителеві друга, щоб йому можна було довіритися та у будь-який момент отримати підтримку.

Саме цьому відповідає демократичний стиль, прихильниками якого є діти, коли учитель радиться з ними, слухає думки, допомагає приймати рішення і заохочує самостійність.

Учні завжди помічають настрій вчителя, тому важливо попри всі труднощі залишати погані думки за межами класу, а з дітьми спілкуватися позитивно: розмовляти з ними веселим та емоційним голосом, адже це допомагає їм зрозуміти, що ви «на одній хвилі».

Діти перш за все цінують ставлення до них, бо вони відчують глибше – серцем. Важливої є атмосфера на уроці, яка залежить від емоційного стану, настрою присутніх, що легко «зчитується» з виразу обличчя як учнів такі вчителя.

П'ятикласники перш за все цінують емоційне та емпатійне ставлення. Здебільшого їм не важливо, у що ви одягнені та яка кольорова гама переважає, але подекуди діти за сучасний та яскравий стиль.

Все більше дітей вже у середньому шкільному віці прагнуть до рівності, партнерських, побудованих на взаємоповазі стосунках, що зокрема виражається у бажанні школярів чути до себе звернення на «Ви».

Таке твердження потребує подальших наукових розвідок. Також перспективним напрямом для подальших досліджень є порівняльне дослідження отриманих результатів щодо іміджу сучасного педагога з уявленнями про такий імідж п'ятикласників державної школи.

Література:

1. Волинець І. М. Особистісний імідж сучасного педагога загальноосвітнього навчального закладу. *Народна освіта*. Електронне наукове фахове видання. Вип. №1(28). Розділ 2. Педагогічна наука. 2016. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3922.
2. Імідж сучасного вчителя. *Освітня платформа «Всеосвіта»*: веб-сайт. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/010027v3-4595.doc.html>.
3. Полюхович І. Що таке імідж і як правильно його сформувати, щоб отримати максимум користі. Дата публікації 07.03.2024. *Преса Рівне*: веб-сайт. URL: <http://surl.li/okhokg>.
4. Хоружа Л. Л. Педагогічна культура та професійна етика як ціннісна основа діяльності вчителя (за матеріалами праць В. О. Сухомлинського) *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. Збірник наукових праць. № 29. 2018. URL: <https://is.gd/KHV2Fv>.

Факультет психології

Яворська І. М.

Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ У РОБОТІ З ДІТЬМИ

Ось кілька ключових етичних проблем які можуть виникнути при роботі з дітьми [1]:

- згода на терапію та конфіденційність;
- втручання у сімейні відносини;
- маніпуляція та вплив;
- розвиток автономії та самостійності;
- баланс між підтримкою та оцінкою.

Втручання у сімейні відносини. На мій погляд психолог може отримати інформацію, яка вказує на проблеми в сім'ї, наприклад, насильство чи зневагу. У таких випадках виникає етична дилема: з одного боку, обов'язок захистити дитину, з іншого – можливе порушення конфіденційності та втручання в особисте життя сім'ї. На мою думку, якщо в конфлікті є діти, то першочерговим завданням є забезпечення їхньої емоційної та психологічної безпеки. Психолог має вжити заходів, щоб мінімізувати негативний вплив конфлікту на дитину, особливо якщо це може загрожувати її благополуччю чи розвитку.

Отже, втручання в сімейні стосунки вимагає від психолога етичної чутливості, вміння працювати з конфліктами та глибокої поваги до сімейних цінностей. Це особливо важливо в роботі з дітьми, оскільки будь-яке втручання повинно бути обережним, щоб підтримати їх емоційний добробут та зростання в стабільному й безпечному середовищі.

Література:

1. Етика соціального працівника(-ці). Гендерний підхід, Урок 17. «*ProfiHealth*». URL: <https://search.app/eZ2wQ19PUFft2KgJ9> (дата звернення: 11.11.24).

СЕКЦІЯ 2. ЕСТЕТИКА

**Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Факультет суспільно-гуманітарних наук та права**

**Беляєва В. В.
Науковий керівник: проф., д. філол. н. Колінько О. П.**

САКРАЛЬНІ МОТИВИ В ТВОРЧОСТІ ПОЕТІВ НЬЮ- ЙОРКСЬКОЇ ГРУПИ

Сакральні мотиви у творчості Нью-Йоркської групи виступають важливим компонентом, який з'єднує національні літературні традиції з універсальними духовними цінностями. Вони формуються під впливом релігійного досвіду авторів, що походить із українського культурного середовища, багатой спадщини християнства, народної побожності та

традицій молитви. Ці теми, переосмислені в контексті сучасної літератури, набувають унікального звучання і стають способом духовного діалогу із сучасністю.

Еміграційний досвід посилив особистісний вимір віри в творчості авторів, надавши молитві інтимного і водночас літературного характеру. У їхніх творах сакральні мотиви відображають прагнення знайти відповіді на виклики вигнання, еміграції та адаптації до нового середовища. Молитва стає засобом не лише звернення до Всевишнього, а й способом осмислення власної ідентичності у світі, який швидко змінюється.

Найінтенсивніший період діяльності Нью-Йоркської групи – 1959–1971 рр. Він позначений переосмисленням сакральних тем через призму модерного мистецтва. Автори впроваджували інноваційні естетичні рішення, відходячи від традиційних формул релігійної поезії. Це дозволило поєднати етику сакруму з естетикою модерної літератури, що включала впливи США, Іспанії, Португалії та Латинської Америки [3, с. 113].

У творчості Віри Вовк сакральні теми набули особливої глибини завдяки поєднанню греко-католицької традиції з рисами португальсько-бразильської релігійності [4]. У її поезії, як-от у збірках «Каппа Хреста» та «Маївка для Богородиці коралів», духовність органічно переплітається з символікою бразильського магічного реалізму. Авторка часто зверталася до архітектурних і природних символів, наприклад, статуї Христа Спасителя в Ріо-де-Жанейро, яку вона порівнювала з дзвіницею Києво-Печерської Лаври, віднаходячи в цих образах знаки божественного провидіння.

Богдан Бойчук також звертався до сакральних тем через призму особистих переживань. Його поема «Подорож з учителем» – це діалог із Христом, який переосмислює біблійні сюжети в контексті вигнання та пошуку духовного сенсу. Цикл «Молитви», присвячений пам'яті батька, є зразком поєднання екзистенційних питань із духовними рефлексіями. У цих творах тема скороминущості буття гармонійно поєднується з глибоким покайням і зверненням до Бога як милосердного Творця [2].

Емма Андіївська у своїй збірці «Спокуси Святого Антонія» порушує питання боротьби між добром і злом, зображуючи святого як символ духовної стійкості. Через алегорії та молитви її ліричний герой долає спокуси світу, знаходячи сили для духовного очищення [1]. Ця тема особливо актуальна для авторки, яка вдається до поєднання християнських образів і міфологічних символів.

Богдан Рубчак у своїй творчості поєднує біблійні сюжети із сучасними рефлексіями. У вірші «Гетсимань» він досліджує внутрішній конфлікт між людськими слабкостями та божественним задумом. Його поетична мова сповнена метафор, що зосереджуються на глибині моральних випробувань і відповідальності [5].

Міфологія та філософія також відіграють важливу роль у творчості Нью-Йоркської групи. Автори зверталися до українського бароко, зокрема до творчості Григорія Сковороди, переосмислюючи її в контексті сучасної літератури. Це дозволило їм інтегрувати сакральні мотиви в модерний літературний дискурс і водночас зберегти зв'язок із національною традицією.

Попри перебування в еміграції, поети Нью-Йоркської групи продовжували звертатися до образів церков, богослужінь і обрядів, що відображало їхню прагнення зберегти українську ідентичність. Творчість Віри Вовк, Богдана Бойчука та інших авторів демонструє, як спогади про рідний дім можуть перетворюватися на сакральний простір у поетичному вимірі.

Сакральні мотиви в їхніх творах – це не лише данина традиції, а й спроба осмислити глобальні культурні впливи. Нью-Йоркська група інтегрувала досвід західних християнських традицій, зокрема римо-католицької культури Південної Америки, протестантської культури США та інших, у свою творчість. Це сприяло розширенню українського літературного простору та його інтеграції у світовий контекст.

Таким чином, Нью-Йоркська група створила унікальний літературний простір, де міфологія, філософія та сакральність переплітаються в єдиному дискурсі. Їхня творчість гармонійно поєднує національні та універсальні цінності, зберігаючи українську ідентичність і водночас відкриваючи нові горизонти для літератури.

Література:

1. Галицька Р. Р. Релігійно-духовний дискурс жіночої поезії 60-х років ХХ ст. (на матеріалі творів Емми Андіївської, Анни-Марії Голод, Ірини Жиленко, Зореслави Коваль, Ліни Костенко і Марти Мельничук-Оберраух) : автореф. дис... канд. філол. наук; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2008. 24 с.
2. Карабович Т. Досвід надії та самотності в літературному дискурсі Богдана Бойчука. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2015. № 6. С. 122–127.
3. Карабович Т. Єднання розбитого світу в літературній творчості еміграційних поетів Нью-Йоркської групи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль, 2016. Вип. 44. С. 111–116.
4. Мацько В. «Конкуренція» альтеративних парадигм в жанрово-стильовій та поетикальній системі Віри Вовк. *Актуальні проблеми сучасної філології та культурології: постмодерністські парадигми*. Хмельницький : ФОП М. І. Заколотний, 2016. С. 217–226.
5. Фізер І. Інтерв'ю з членами Нью-Йоркської групи. Нью-Йоркська група. *Антологія поезії, прози та есеїстики* / упор. : М. Ревакович, В. Габор. Львів : Піраміда. 2012. 397 с.

Факультет суспільно-гуманітарних наук та права

Колісник А. В.

Науковий керівник: проф., д. філол. н. Колінько О. П.

СПЕЦИФІКА МІФОПОЕТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ В. СТУСА

Інтерес до міфологічного як важливого компонента поетики літературної творчості є однією з провідних тенденцій у сучасному літературознавстві. Міф продовжує своє існування та активно

розвивається в мистецтві слова. Стремління митців осмислити світопорядок через архетипічні сюжети й образи втілюється у зверненні до міфології при створенні творів, присвячених актуальним для них темам та культурно-історичним реаліям.

Особливий інтерес становлять міфологеми первісних стихій у ліриці В. Стуса, які виступають як універсальні коди, інтегровані в загальномистецькі та літературні парадигми. Через міфологеми первісних стихій митець досліджує категорії життя і смерті, хаосу та космосу, поезії та поета, а також співвідношення «земного» / «небесного», природного, справжнього / штучного, індивідуального / соціального. Вони, проявляючись на мотивному рівні, виражають широкий спектр міфопоетичних значень, відзначаються різними семантичними напрямками і стають основою міфопоетичної картини світу в ліриці, відображаючи погляди автора на універсальні буттєві проблеми.

Земля, як один із архетипних елементів, символізує зародження, опору та порядок буття, відіграє ключову роль у міфопоетичній картині світу В. Стуса. У його творчості цей елемент набуває різних природних образів, що формують ландшафт його поезії, де земля виступає не лише як фізична основа, а й як субстанція, що структурує та впорядковує простір, наповнюючи його сакральними значеннями. У Стуса земля органічно поєднується з іншими стихіями, створюючи координатні осі його міфопоетичної структури: вода та вогонь формують горизонтальну вісь, символізуючи динаміку життя і його оновлення, тоді як земля і небо (повітря) утворюють вертикальну вісь, що втілює зв'язок між сакральним і буденним, між земним існуванням і духовними пошуками.

Міфопоетична образність земної стихії у ліриці В. Стуса багата на різноманітні інтерпретації, що розкривають її багатогранну символіку. Образи землі та пов'язані з нею елементи, такі як степ, ліс, сад, гори, скелі, стежки, дороги (шляхи), дім, а також дерева і трава, набувають у його

поезії особливої семантики, яка глибоко вкорінена в національній і культурній символіці. Ці інваріанти й варіації формують комплексний символічний світ, де земля виступає як архетип і джерело життєвої енергії, стабільності та духовної опори. Стихійні образи землі, поля та їхні відгалуження – дім, стежки, каміння, навіть могила – у Стуса резонують із глибинними пластами української культури та надають текстам онтологічної ваги. Флористичні образи, зокрема дерева та трава, втілюють цикл життя, зростання, трансформації, взаємодії з простором і часом. Окремі земні образи, такі як долини чи яри, виконують радше декоративну функцію, доповнюючи пейзажні замальовки, проте й вони додають багатство фону для глибших рефлексій про природу та долю.

Лірика В. Стуса насичена образами, які поєднують міфологічні уявлення, антропоморфізм та глибокі культурні контексти. Персоніфікація землі в його творах відображає не лише особистісний зв'язок з рідною землею, а й глибші, архетипічні концепції, що кореняться у слов'янських дохристиянських традиціях. Стус використовує **антропоморфні** метафори, що наділяють землю людськими рисами, такі як «м'язи рідної землі» або «дихає земля». Ці вирази не лише підкреслюють фізичну присутність землі, але й створюють враження, що вона має власну волю та емоції, що поглиблює її значення в контексті творів.

У ліриці Василя Стуса чільне місце посідає міфологема повітря, представлена образами неба, вітру, польоту, птахів та міфічних істот, наділених здатністю літати. Дослідниця Т. Цепкало у міфологемі повітря виділяє астральну тріаду (сонця, місяця та зірок) і здійснює її досить вичерпний міфологічний аналіз, наводить яскраві, виразні приклади [1, с. 79–81].

Ця міфологема об'єднує різні семантичні аспекти, зокрема танатологічні мотиви, що відображають теми смерті та переходу до іншого буття. Хоча образ неба зазвичай асоціюється з життям і світлом, у

Стуса він набуває трагічного забарвлення, підкреслюючи невідворотність смерті. Цей повітряний образ стає символом скорботи та незворотності, збагачуючи міфопоетичну картину через увиразнення таких субмотивів, як перехід, трансформація, очищення та навіть покарання.

Основні онтологічні субмотиви, які акцентуються через повітряну образність, включають: **субмотив життя і смерті** – в повітряному просторі криється ідея невмирущості душі, водночас зображуючи сутність смерті як невід'ємної частини життєвого циклу; **субмотив душі** – образи, пов'язані з повітрям, часто використовуються для вираження переживань і станів душі, її прагнень до свободи та спокою; **субмотив часу** – мотиви польоту й вітру символізують плинність часу, його невіддільність людині, а також мимолітність радощів та страждань; **субмотив переходу і перевтілення** – повітря стає метафорою для трансформацій, які проходять як у природі, так і в душі людини; **субмотив сходження** – високі небесні простори, які асоціюються з повітрям, вказують на прагнення до духовного піднесення і вищих істин; **субмотив втечі і очищення** – прагнення відірватися від тяжкості земного існування, звільнитися від емоційного гніту стає важливою темою у поезії В. Стуса; **субмотив свободи** – образи птахів та вітру часто символізують недосяжну свободу, прагнення до неї, але й водночас усвідомлення її недосяжності.

Міфологема вогню у творчості Василя Стуса відзначається глибиною символічного наповнення та багатством різних проявів. Образи вогню в його поезії стають метафорами не тільки фізичних процесів, але й духовних трансформацій. Вогонь у поезії Стуса постає в кількох ключових іпостасях: **полум'я та пожежа**, ці образи зазвичай символізують інтенсивність почуттів, палку боротьбу чи внутрішню пристрасть. Полум'я може вказувати на прагнення до очищення через страждання, коли вогонь стає каталізатором духовного очищення. **Свічка та сірник**: образи, що уособлюють короткочасність, крихкість

життя та людської душі, їхню готовність згоріти заради світла, істини або переконань. Свічка також є символом пам'яті, як спроби зберегти світло серед темряви, що часто підкреслює екзистенційні роздуми ліричного героя. **Попіл і дим:** ці образи мають амбівалентне значення. Попіл, як залишок вогню, вказує на втрати, руїну, але водночас – на трансформацію та відродження. Дим, як субстанція на межі вогню та повітря, символізує звільнення від матеріального, рух до ефемерного та духовного. **Стовп вогню:** цей образ відсилає до біблійних та архаїчних уявлень про силу і керівництво вищих сил. Стовп вогню може уособлювати божественне світло, яке допомагає людині знайти свій шлях у темряві випробувань.

Вогняна стихія у ліриці Стуса знаходиться у постійному діалозі з водною стихією. Разом вони формують символічну горизонтальну вісь його міфопоетичної картини світу. Вода, як стихія, що стримує та балансує вогонь, уособлює внутрішнє заспокоєння, очищення та відродження. У поезії В. Стуса спостерігається глибока символічна взаємодія між образами води та вогню, що підкреслює внутрішній конфлікт і багатогранність творчого шляху поета. Водяна образність у його поезіях створює оніричний, майже фантастичний простір, який заспокоює і вводить у стан сну. Вогонь в багатьох поезіях Стуса, стає не просто стихією, а символом внутрішнього світла, боротьби, і водночас випробування та очищення. Через образ вогню-надії, що «світить у чорний день» і «чорну ніч», поет висловлює тугу за силою, здатною протистояти духовній темряві. Подальше ускладнення символіки вогню відбувається в поєднанні з міфологемою повітря.

У міфопоетичній картині світу поезії Василя Стуса образ води займає важливе місце й охоплює широкий спектр символічних значень. Водні образи представлені у різних варіаціях – «вода», «ріка», «озеро», «дощ», «криниця», «джерело», «потoki», «море», «став», «калюжа» – і кожен із цих елементів несе унікальне смислове навантаження, яке

відображає особисті переживання ліричного героя, його життєвий досвід, а також міфопоетичні коди української культури.

У поезії Василя Стуса образи водної стихії мають глибоке символічне значення й розширюють семантичне поле міфологеми води, надаючи йому особливого філософського забарвлення. Вода в його творчості стає не лише природною стихією, але й носієм складної символіки, що відображає внутрішній світ ліричного героя, його духовні пошуки та екзистенційні переживання. Філософські мотиви, пов'язані з архетипом води, простежуються в багатьох поезіях, зокрема в «Я там сидів, де трьох річок вода...», що підкреслює роль води як символу злиття життєвих шляхів і пошуку єдності з оточуючим світом. Використання водних образів у назвах поезій, таких як «І джерело, напругле і круте...», «Як крига, падає навкруг...», «Наснився син і море, і лагуни» тощо, підсилює значення водної стихії в творчості поета. Це засвідчує значну частотність звертання до води як до символу, що одночасно відображає рух, зміни, плинність і непостійність буття, а також можливість відродження та очищення. Водна символіка в поезії Стуса несе глибокі філософські сенси, відображає його аксіологічну систему, зокрема через постійне звернення до архетипу води як джерела життя і смерті, очищення і застою, що символізує внутрішню боротьбу та пошук сенсу в плинності буття.

Таким чином, аналіз міфологем першостихій у творчості Василя Стуса дійсно окреслює своєрідну парадигму його міфопоетичної картини світу, яка виявляє унікальні індивідуально-авторські та етно-національні риси. Міфологеми стихій не лише збагачують його поетику глибокими символічними змістами, але й служать відображенням його світоглядних і філософських переконань. Стус використовує вогонь, воду, землю і повітря як універсальні символи, які проходять через його творчість, надаючи їй глибини і багатогранності. Кожен з елементів виконує певну функцію, влітаючи у загальну картину світу поета і підкреслюючи його

зв'язок із українською культурною традицією. Ця інтеграція національних архетипів у його лірику свідчить про прагнення автора до віднайдення власного місця в контексті історії та культури рідного народу.

Література:

1. Цепкало Т. Міфологічна символіка астральних образів у поезії Василя Стуса. URL: <https://jysmk.donnu.edu.ua/article/view/5681> (дата звернення: 26.11.2024).

Факультет суспільно-гуманітарних наук та права

Леоненко Н. М.

Науковий керівник: проф., д. філол. н. Колінько О. П.

**ІМПРЕСІОНІСТИЧНА ФУНКЦІЯ ПЕЙЗАЖУ
В ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ
КІНЦЯ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ
(М. КОЦЮБИНСЬКИЙ, О. КОБИЛЯНСЬКА, М. ЯЦКІВ ТА ІН.)**

Імпресіонізм як художній напрям, що зародився у Франції у другій половині ХІХ століття, змінив звичне мистецтво назавжди: до початку ХІХ століття головною метою живопису було зображення визначних історичних подій, міфологічних і релігійних історій, а картини малярства визначалися чіткістю й зрозумілістю зображуваного, аж до моменту виникнення імпресіонізму, який докорінно перевернув живопис назавжди, оскільки завершив традицію реалістичного зображення дійсності й започаткував інноваційну еру модернізму. Даний стиль підтвердив народження новітнього живопису, «зітканого з кольору, світла й повітря» [3, с. 38].

Провідним для імпресіоністів, безумовно, було наступне: відхід від типовості, відтворення не явища чи об'єкта, а враження від нього. Миттєвість, випадковий погляд, несподівані ракурси й точки зору, колажність композиції, безпосередність сприйняття і свіжість стали наріжним каменем для митця-модерніста.

Мистецтвознавці одностайні у думці, що у живописі імпресіонізм безсумнівний, а в літературі його доводиться розпізнавати. Характерною ознакою наряду в письменстві стала імпресіоністична образність, яка надала можливість знаходити й відображати динаміку, складність і мінливість душевного світу героїв літературних творів.

В українській літературі межа ХІХ–ХХ ст. була ознаменована появою цілої плеяди талановитих письменників-новелістів, серед яких маємо виокремити М. Коцюбинського, О. Кобилянську, М. Яцкова, М. Хвильового, творчість яких відзначалася пошуками нових тем, прийомів узагальнення життєвого матеріалу, розгортанням художньої дії через внутрішній світ персонажів, що зображується через імпресіоністичний пейзаж.

Аналіз новел М. Коцюбинського демонструє, що пейзаж у них займає ключову роль у створенні психологічної атмосфери та вираженні внутрішнього світу персонажів через імпресіоністичні техніки. Наприклад, у новелі «Цвіт яблуні» автор використовує пейзаж як засіб відтворення тривожного настрою і переживань героя. Образ квітучого саду, що одночасно приваблює та лякає, символізує конфлікт між життям і смертю, світлом і тінню, розкриваючи внутрішній стан персонажа. Варто відзначити ключову композиційну роль пейзажу у новелі М. Коцюбинського «Хвала життю», оскільки як експозицію, так і розвиток дії подано через поєднання оповіді й картини природи. Чорний колір переважає: «чорні постаті», чорні вуалі жінок, чорні костюми чоловіків, «страшні, чорні, жахливі очі», «чорний бджолиний рій» – свідчення пекельних жахів, пережитих сицилійцями різдвяної ночі. На фоні чорного й сірого визирає яскраве сонце, саме через цей образ автор розкриває оптимістичне бачення світу, любов до людей та здатність героя насолоджуватися миттєвістю життя. Отже, імпресіоністичні пейзажі допомагають передати складні відтінки почуттів і створюють атмосферу, що відображає гармонію природи та людини.

Як уже зазначалось, початок ХХ століття – досить плідний період в українській літературі, оскільки на творчо-мистецькій арені зароджуються численні таланти, серед яких яскраво вирізняється М. Хвильовий, який, на переконання Ю. Лавріненка, мав «.. три пристрасті: природа, книжки і дружба з людьми, в якій він відзначався великою вірністю. Любив народні пісні і вважав їх інтерпретатора Леонтовича геніальним композитором» [Цит. за: 5, с. 98].

М. Хвильовий через використання пейзажних деталей і ланцюжків асоціацій постає незрівняним майстром у змалюванні миттєвих вражень, раптових настроїв, що допомагає відзначити імпресіоністичну манеру. Твори збірки «Сині етюди» позначені безсюжетністю, або своєрідно прихованим, «поламаним» сюжетом, жанрово представлені героїчно-романтичними, ліричними й побутово-сатиричними етюдами й оповіданнями. Так у творі «Солонський яр» є кілька ключових цитат, які підкреслюють символіку імпресіоністичного пейзажу, його настроїв і те, як природа відображає внутрішній стан героїв через контраст світла й тіні: «Сонце пробивалося крізь сірі, важкі хмари, кидаючи тьмяні промені на похмурий яр, і здавалося, що світло бореться з темрявою, як і душа – зі своїм болем» [4].

У новелі «Кіт у чоботях» М. Хвильового символічно окреслено характер головної героїні свого часу, а переможний пафос у творі врівноважується теплим гумором, де молода жінка «товариш Жучок» постає народним типом. Автор переконує, що такі, як вона, самовіддані й безстрашні, пройшли «з краю в край нашу запашну червінькову революцію». Отже, символіка імпресіоністичного пейзажу у творах Миколи Хвильового підкреслює глибокий психологізм його прози, допомагаючи автору передати мінливі, складні почуття героїв і створити атмосферу, повну переживання і напруги.

О. Кобилянська своєю творчістю беззаперечно збагатила українську літературу галереєю героїв, що долають шлях від ідеї внутрішнього

вдосконалення людини до активної дії, мають сильний характер, який є ознакою вольової особистості з тонкою душею, розкрити яку допомагають описи природи, оскільки стають відображенням людських почуттів, прагнень і внутрішніх переживань. Авторка майстерно використовує пейзаж не просто як декоративний елемент, а як важливий засіб вираження емоцій і настрою, оскільки пейзажі глибоко символічні і ліричні. Наприклад, у новелі «Природа» бачимо, що душа героїні-панночки хотіла значно більшого, ніж «кімнатна краса». «А віднайти те невідоме й утаємничене намагалась у лісі, в якому між вершками дерев удивлялась у небо, заздрила польоту орла, слухала шум води, що нагадував ледве вловимий сміх, а мелодію лісу порівнювала з шумом морських хвиль і мріяла хоч раз побачити бурхливе море у ті моменти супокою, коли сходить сонце, або втаємничене місячною ніччю. Ліс дарував їй безкрає відчуття краси, але втамувати спраглисті до щастя не міг. Вона щиро зізнається хлопцеві-гуцулу: «я така, що не має щастя...» [2].

Нарис «Під голим небом» самою О. Кобилянською зазначено як малюнок графічний, оскільки використано чорно-білий пейзаж, який має ознаки певної містики. Твір вирізняється винятковістю образів-персонажів (люди і кобила), персонажам-людям авторка не дає імена, а використовує займенники. Так-от, його «малі, мов перець очі, дивились в тупій, а zarazом ідіотично-задумливій плоскій журбі»; її «великі, мов небо, сині очі перейнялись навіки безвиразним поглядом»; воно «дивилося, мов черепаха, однаково перед себе» [1]. Пейзажні деталі використовуються, щоб розкрити глибокі емоційні переживання головних героїв. Наприклад, образ «голого неба» передає самотність і беззахисність перед природними силами, так само, як і перед труднощами життя.

Картини природи у творах Михайла Яцкова виконують ключову роль у формуванні наративу та розкритті емоційних станів героїв

засобами імпресіоністичної поетики, де пейзаж стає невід'ємним елементом, який допомагає передати внутрішній світ персонажів через відображення настроїв, миттєвих вражень і переживань. У новелі «Христос у гарнізоні» природа виступає не лише тлом для подій, а й елементом, що відображає філософські ідеї автора, які звучать з уст головного героя. У новелі «Благословення» образ розп'ятого Христа змальовано й на початку твору, й у фіналі на фоні осіннього пейзажу, сповненого червоних, «кривавих» кольорів, що загострює особисту драму жінки, яка втратила чоловіка, малу дитину, а зараз і сама згасає.

Аналіз творів М. Коцюбинського, М. Хвильового, О. Кобилянської та М. Яцкова показав, що пейзаж у їхніх творах відіграє роль не лише тла подій, але й стає виразником емоцій і символом внутрішнього світу героїв. Використання імпресіоністичного пейзажу стало важливим новаторським прийомом, який допомагав відображати тонкощі людської психіки і складність внутрішніх переживань персонажів та збагачувати емоційний світ героїв творів.

Література:

1. Кобилянська О. «Під голим небом». URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2468> (дата звернення: 25.09.2024).
2. Кобилянська О. «Природа» URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2470> (дата звернення 10.09.2024).
3. Масол Л. М. Мистецтво : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Освіта, 2017. 224 с.
4. Хвильовий М. Солонський яр. Кіт у чоботях. Синій листопад. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printitzip.php?tid=662> (дата звернення: 15.08.2024).
5. Слоньовська О. В. Українська література (профільний рівень) : Підруч. для 11 класу закл. заг. сер. освіти. Київ : Літера ЛТД, 2019. 320 с.

Факультет суспільно-гуманітарних наук та права

Мачалова В. В.

Науковий керівник: проф., д. філол. н. Колінько О. П.

**НОВЕЛІСТИКА ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА У СВІТЛІ
ТЕМПОРАЛЬНИХ ВИМІРІВ**

Яскравим представником української соціально-психологічної прози кінця XIX – початку XX століття є постать Василя Стефаника. У своїх новелах він один із перших відмовився від шаблонів критичного реалізму, вузького зображення провінційного побуту людини, намагався реалізувати нове бачення життєвих дрібниць. Тим самим удосконаливши жанр української соціально-психологічної новели.

Новели В. Стефаника відображають погляди митця-експресіоніста. Це зображення світу новими очима, його споглядання як рухливої, динамічної системи в якій абсолютні протилежності контрастують і взаємодіють між собою. Таким чином, сприйняття дійсності породжує особливу напругу. Його новели пропонують читачеві зблизька поглянути на людське буття і його найтрагічніші моменти. М. Євшан так писав про творчість В. Стефаника: «Про якесь становище В. Стефаника до своєї творчості не можна й говорити: він прямо ідентифікує себе з самим об'єктом її, ховається в ній увесь. Він не оповідає, не пише про життя, він подає нам саму його драму» [1, с. 213]. Герої його експресіоністичних новел головним чином постають перед читачем у кризових ситуаціях – на порозі вибору, в момент останньої смертельної агонії.

Відмінною особливістю новел В. Стефаника є те, що вони наповнені глибоким психологізмом і ліричністю, відзначаються граматичною стислістю. Письменник щиро вболіває за своїх героїв на прикладі складних соціальних конфліктів, саме через сприйняття останніх «чуттям і серцем» персонажів. Всі їх моральні страждання і фізичні болі

викликають в його серці відповідну реакцію. Він ніби стежить за кожним їх рухом [4, с. 118]. В душах персонажів відображаються незвичайні події, які і впливають на почуття і настрої героїв – саме це найбільше цікавить автора. Побудова його творів ґрунтується не на розвитку зовнішніх подій, а на зміні переживань і почуттів персонажів. Його новели позбавлені детальних портретів, традиційних зачинів та детальних історій життя персонажів. Тому початок і кінець твору має досить стислі описи, які схожі на ремарку в драматичному творі. Він також уникає надмірних авторських пояснень. Тому у новелах переважають монологи і діалоги в яких роздумують, говорять, згадують самі персонажі, через що їх людський біль ніби стає матеріальним, і тим самим впливаючи на свідомість небайдужого читача викликає в нього переживання тих самих почуттів. На двох-трьох сторінках розгортається така драма людського життя, від якої у читача крається серце. Щоб цього досягнути у своїх невеличких за обсягом творах В. Стефаник найдорогоціннішим матеріалом вважає – слово, яке він невтомно шліфував, щоб відкинути усе зайве і непотрібне.

Розбіжність мрії і дійсності була однією з найважливіших проблем, яка простежується впродовж усієї творчості В. Стефаника. Тому у його новелах майже завжди присутні два часові плани: буденне сьогодення, і омріяне майбутнє, які протиставляються один одному.

Можна сказати, що темам простору та часу, тобто темпоральній організації новел В. Стефаника відводиться окреме місце. Але категорії простору та часу його творів майже недосліджені у порівнянні з дослідженнями оригінальності його стилю. Його новелістичні твори відображають не тільки картини часу, але й передають його дух та усі його складнощі, поразки, традиції та перемоги. В основі часопросторових характеристик новел В. Стефаника лежить документальність. В яких над художнім, переважає фотографічне начало. Бо автор в першу чергу

схиляється до образних узагальнень, роздумуючи над моральними категоріями, тим самим розширює історико-документальний матеріал.

В новелах значне місце відводиться висловленню письменницької оцінки, яка є як прямою, так і опосередкованою. Найбільше автор зосереджується на зображенні об'єкта. В них зображується розмаїття часу і типів життя героя, його людських конфліктів, що свідчить про те, що автор перебував у творчому пошуку. Найголовнішими для нього були моральне та соціальне життя людини з його суспільними зв'язками.

Митець зовсім не випадково у своїх художніх пошуках звернувся до епічних традицій малої прози. Його новели ґрунтуються на великому обсязі історичного матеріалу, що дає йому можливість показати трагічні контрасти зображеної ним епохи, які піднімають на поверхню глибокі прошарки духовного і соціального життя українського народу. Він намагався не тільки створити образ суперечливого часу в якому жив, а й передати значний пафос попередження [2, с. 200].

Погляди вчених, щодо оцінки героїв з новел «Камінний хрест» - Івана Дідуха та «Новина» – Грицька Летючого розходяться у тому, що одні дослідники вважали їх психічно хворими, а інші людьми, які стояли на краю розпачу. І в обох випадках героїв цих новел вважали невинними. Однозначно, якщо задуматись над долею Летючого, не варто забувати про те, в який час була написана Стефаникова новела «Новина». Її ще можна назвати – «епопеєю долі народу». І той час можна охарактеризувати як час приниження людської гідності мільйонів знедолених.

Витонченість художньої форми новел В. Стефаника дає можливість зрозуміти один з найтрагічніших періодів українського народу, точніше, всю глибину його маральних відносин. В Стефаник у кінці XIX – на початку XX століття у своїх новелах намагався донести до читачів інформацію про необхідність корінних змін в житті суспільства в інтересах людини і людства. Він це намагався зробити шляхом

проведення читача через низку трагічних ситуацій, які траплялися з його героями. Тому, для того щоб якомога точніше показати внутрішній стан своїх персонажів, він дуже часто використовує у своїх творах внутрішній монолог та психологічний паралелізм. А от щодо зображення характеру, то тут автор дотримується принципу психологічного аналізу. Глибшому пізнанню людської психіки допомагають такі форми як: «потік свідомості», пейзаж, художня деталь в портреті, внутрішній монолог. Тема самотності героя підсилює мотив злиття людської свідомості із Всесвітом. Відчуття крайнього ступеня самотності, і як не що інше, як хвороба психіки героїв його новел.

В. Стефаник, як і будь-який письменник мав своє сприйняття світу, тому, щоб відобразити якнайбільш точніше навколишню дійсність використовував свої часові форми. Таким чином, йому вдалося показати людину в різному часі та в неоднакових станах. Саме це дозволяє краще її охарактеризувати та підкреслити ті риси, які властиві тільки їй. Він не використовує у своїх новелах точні дати. Час в його творах має свої особливості: він то прискорюється, то уповільнюється, то навіть зупиняється. Час присутній постійно, але він непомітний. Він введений у ранг художнього образу. Нитки часу з'єднують між собою героїв і події, які з ними відбуваються. Окрім того, час зображує яскраву історичну орієнтацію. Прикладом цього є такі цитати з його творів: «ще коли прадід воював з турками», «по панчині не пропили, то голодних років попродали».

В першу чергу поняття часу у нього втілюється за допомогою лексеми «час» і використовується ним у новелах 24 рази. Саме за допомогою цієї лексеми письменник створює відповідний спектр почуттів. Це дозволяє показати героїв у страшний час, у безвихідних ситуаціях, викликаючи у читача страх за їх майбутню долю, почуття жалю до них.

Різні часові виміри передаються за допомогою семантичного поля з інваріантним значенням «час». Між часовими вимірами немає чітких меж, вони взаємодіють та виступають засобами стислої глибинної узагальненості думки. У Стефаникових новелах ця система є опорною дотичною ланкою з іншими мікрополями із значенням «сум», «біль», «жаль», «смерть». Про це свідчать ось ці рядки: «Пішла на могилу [...] отсе, синку, Маріїн гріб. Я вже і хрест дала змалювати [...] Сіли коло гробу [...] оповідали за біду Марійчину [...]» [3, с. 59]. Також є група іменників, які допомагають концентрувати думки письменника у єдине ціле, передають відтінки, що виходять за межі їх прямого значення і на перший погляд не дотикаються з лексемою «час». А сполучення слів: «на погідливу смерть», «відколи світа та сонця», «через ціле життя» у В. Стефаника виступають також одиницями виміру часу. Треба також відмітити, що він використовував такі мовні формули, семантика яких була тісно пов'язана з сільськогосподарським, соціально-побутовим та церковним календарями. У рядках відмінкових конструкцій відтворюється час і існуюча в ньому об'єктивна дійсність.

Кількісно-часова тривалість є семантико-синтаксичною змістовною ознакою, яка представлена різними рівноцінними формами. Задля відтворення глибокого розуміння життя та взаємодії людини з природою у його новелах відчувається постійний пошук засобів художнього вираження. Часові аспекти в його новелах є надзвичайно цікавими. Бо час є змінним, все приходить і відходить, а час залишається. І те, як Стефаник за допомогою мовних засобів створює образ часу, розкриває дуже важливі особливості, властиві тільки його творам.

Література:

1. Євшан М. Василь Стефаник. *Критика. Літературознавство. Естетика*. Київ : Основи, 1998. С. 213–216.
2. Зубрицька М. Онтологізація смерті у творчості Василя Стефаника. Львів : Літературна агенція Піраміда, 2005. 214 с.
3. Стефаник В. Синя книжечка. Новели. Львів : Каменярь, 1969. 61 с.

4. Черненко О. Експресіонізм у творчості Василя Стефаника. Нью-Йорк : Сучасність, 1989. 280 с.

Факультет суспільно-гуманітарних наук та права

Мачихіна А. В.

Науковий керівник: доц., к. філол. н. Сіроштан Т. В.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ У ПРОЗІ А. ДІМАРОВА

У сучасному мовознавстві спостерігається активна увага до проблеми відображення емоцій у мові, яка є не лише засобом комунікації, а й акумулює в собі емоційний стан мовців. Дослідження зазначеного питання є доволі складним завданням, адже емоційні переживання людини та їх висловлення є суб'єктивним явищем, а мовні засоби для їх позначення характеризуються великою кількістю. Разом з тим короткотривалі емоційні прояви інколи дуже важко влучно окреслити словами, точно підібрати потрібні вербальні засоби, тож попри доволі численні дослідження окресленої проблеми (зокрема, на матеріалі художніх творів – праці Н. Березовської-Самчук, А. Вежбицької, М. Красавського, В. Шаховського та багатьох інших), питання вербалізації емоційних станів залишається актуальним.

Мета нашої розвідки – встановити семантико-граматичні типи вербалізації емоційних станів у малій прозі А. Дімарова.

На сьогодні в лінгвістиці сформувалось доволі чітке уявлення про людську комунікацію, у якій виокремлюють невербальний та вербальний (словесний) спосіб вираження емоцій. І хоча невербальні засоби можуть детально передавати весь спектр почуттів та емоційних станів, проте вербальний бік спілкування становить не менший інтерес з погляду лінгвістичного вивчення. Джерельною базою таких досліджень слугують художні твори письменників, серед яких одним із найбільш популярних українських митців є А. Дімаров, повісті й оповідання якого дають

багатий матеріал для аналізу. Розглянемо особливості вербалізації емоційних станів на прикладі його повістей та оповідань.

Поняття «емоція» у сучасних дослідженнях з психології, лінгвістики, філософії та інших галузей науки тлумачать по-різному. Згідно з 11-томним «Словником української мови», емоція – це «переживання людиною свого ставлення до дійсності, до особистого і навколишнього життя; душевне переживання, почуття людини» [2, II, с. 477]. Саме в такому значенні використовуємо цей термін у нашому дослідженні.

Виокремлення базових емоцій до сьогодні залишається суперечливим питанням. Це пов'язано з тим, що кожній емоції властиві унікальна мотивація та специфічні форми переживання, людина по-різному відображає емоції у своїй поведінці, емоціям притаманна динамічність та одночасний зв'язок з іншими переживаннями та відчуттями. Проте зауважимо, що в більшості праць емоції та емоційні стани поділяються, у першу чергу, на позитивні та негативні.

У творах А. Дімарова представлений весь спектр почуттів, адже більшість сюжетних ліній розкривають складні людські характери та непрості долі героїв. В обстежених нами «Міських історіях» зафіксовано такі випадки вербалізації емоційних станів:

1. Серед позитивних емоцій, зафіксованих у творах письменника, натрапляємо найчастіше на такі з них: радість, спокій, задоволення, гордість.

1.1. **Радість.** Такий іменник часто фіксуємо в розгляданих творах: – *Ото буде, як повернеться, **радість!*** [1, с. 9]. Для передачі цього почуття автор часто використовує метафори: *І той **веселий штурм** тривав кілька діб: з раннього ранку до пізньої ночі* [1, с. 4]. Інколи прямо називає емоцію за допомогою прислівника: *спогад той пронизав його **радісно*** [1, с. 24]. Порівняймо також прикметники: *Його ні засмутив, ні стривожив її раптовий від'їзд: був навіть **радий*** [1, с. 35]. Поширеними

є дієслова із аналізованим значенням: *Тож він по-справжньому **зрадів**, прочитавши її записку* [1, с. 37].

1.2. **Спокій.** Передаванню цієї емоції слугують вдало дібрані фразеологізми, як-от: *Завеземо вам тахту – **будете як у бога за пазухою**. Ніхто вже через вашу голову не ходитиме* [1, с. 6]. За частиномовною належністю таких найменувань переважають прикметники: *Відчував себе **спокійним**, абсолютно **спокійним**, наче нічого й не сталося* [1, с. 58]. За допомогою тавтології в цьому випадку автор підкреслює почуття головного героя.

1.3. **Гордість.** В окремих випадках А. Дімаров прямо вказує, що зазначену емоцію переживають герої його творів, використовуючи при цьому іменники, наприклад: *І син, і онук думали про одне й те ж: старий знав, скільки жити, тож відчували якусь аж **гордість** за свій рід, що ніколи не підводить* [1, с. 8].

1.4. **Любов.** Дієслова з такою семантикою часто трапляються в аналізованих творах: *Перші дні чекала від нього листа. Або телеграми. Що **любить**, розкаюється і негайно приїде* [1, с. 32]; *не **любив** ні з ким про це говорити , особливо на службі* [1, с. 37]; – *Я бабуню **люблю!*** [1, с. 69]. Фіксуємо також дієприкметники: *Кілька днів прикидатись, удавати з себе знову **закоханого**, уважного чоловіка й ніжного батька – чи вистачить сил?* [1, с. 54].

2. У творах письменника знайшов відображення широкий спектр негативних людських емоцій, серед яких сум, тривога, злість, образа, байдужість, заздрість, страх.

2.1. **Сум.** Передачі сумного, тужливого настрою сприяє використання епітетів, виражених прикметниками та дієприкметниками: *Його проведжатиме весь будинок, з усіх квартир, поверхів, під'їздів, і коли одлунає **тужлива** мелодія і **сумний** кортеж рушить повільно в бік кладовища, хтось обов'язково скаже...* [1, с. 5]; ***Безрадісні** ранки, **гнітючі** вечори* [1, с. 32]. Часто натрапляємо на

позначення цієї емоції за допомогою іменників, як-от: *Сиділи мовчки, пірнувши в **зажуру*** [1, с. 25].

2.2. **Стурбованість, тривогу** передають вдало дібрані метафори: *Снав погано, **не давала спокою** підлога* [1, с. 12]. Часто спостерігаємо іменники: *Пелюшки і соски, вічний крик і вічний **неспокій**, і йому вже не буде тут місця...* [1, с. 37]. На позначення цієї емоції у творах А. Дімарова трапляються прислівники: *і на душі в нього було дуже **незатишно**, бо раптом відчув себе, із своєю підлогою бідненькою, обділеним долею* [1, с. 11]; *спитала **стривожено**, коли машина вже рушила з місця* [1, с. 64]. З цією метою автор часто вживає дієслова, як-от: *Лисина в нього почервоніла, як це траплялося завжди, коли він **починав нервувати*** [1, с. 14]. Прикметники: *У неї одразу ж зметнувся рій **тривожних** думок* [1, с. 61].

2.3. **Злість** – емоція, яку часто детально описує автор. Для цього вживаються слова різних частин мови, зокрема дієслова, де письменник прямо вказує на це почуття: *Він **злився** все більше і, до кінця не досидівши, смикнув сердито дружину* [1, с. 12]; *Одразу ж зрозумів, що ляпнув дурницю, і від того ще більше **розсердився*** [1, с. 23]; *Скаженів, коли хтось із домашніх отими дверцятами грюкав* [1, с. 63]. Іменники також часто виконують зазначену функцію: *– Ну от, я так і знав! – сказав він із **досадою*** [1, с. 15]; *Напади несамовитої **люті**, такої, що можна було й задихнутися, ставали все рідшими, натомість приходила холодна застиглість* [1, с. 49]. Прислівники: *І вже там, у спальні, шамотів **сердито** ковдрою* [1, с. 15]; *– Добігалась! – сказав іще **зліше*** [1, с. 9]. Дієприкметники та прикметники часто спостерігаються в аналізованих творах із таким значенням: *Поки вона слухала **озлобленого** цього чоловіка, він шукав бригадира* [1, с. 19].

2.4. **Образ** передається за допомогою фразеологічних зворотів: *А тут **долили гірко** ще й гості, всі в наймоднішому, в імпортному...* [1, с. 11]. Часто письменник прямо називає розглядану

емоцію за допомогою іменника: *Коли вона аж задихнулася від **образи** і закричала: «Не смій!»* [1, с. 30]. Рідше фіксуємо дієприслівники: *«Батьки, здається, не підглядали», – відповів він, трохи **образившись*** [1, с. 9].

2.5. **Байдужість.** Для позначення цього емоційного стану героїв письменник використовує дієприкметники: *І якась аж **збайдужіла** повернула до спальні* [1, с. 9].

2.6. **Заздрість.** Зазначену емоцію фіксуємо в дієсловах, наприклад: *Морозиво асоціювалося в неї із святковими поїздками до міста, коли вона **заздрила** міським дітям, які щодня могли їсти ці ласощі* [1, с. 16].

2.7. **Страх.** Цю негативну емоцію передають найчастіше іменники: *А серед ночі прокинувся од **страху*** [1, с. 58]. Рідше спостерігаємо дієприслівники: *Поспішав, **боячись**, що хтось підійде і переб'є їхню розмову* [1, с. 20]. Дієприкметники: *«Ой, хто там?» – її **наляканий** голос* [1, с. 36].

2.8. **Ненависть.** Цю емоцію автор називає безпосередньо, зокрема іменником: *І вперше **ненависть** ворухнулася в ній* [1, с. 30]. Як бачимо, в наведеному прикладі створення яскравого образу уможлиблює уособлення. У цій функції трапляються також прислівники: *«То й харчуйся!.. Харчуйся! – закричав він зовсім уже **знавісніло**. – А я не дам ні копійки!»* [1, с. 31]; *все підмічається, все карбується в пам'яті, щоб потім, під час сварки чергової, виплеснути **ненависно** в лице* [1, с. 32].

Отже, твори А. Дімарова дають багатий матеріал для вивчення особливостей вербалізації емоційних станів людини (як позитивних, так і негативних). Згідно з нашими спостереженнями, основний лексико-граматичний засіб позначення емоцій – іменники (*гордість, сум, жах, образа, радість* тощо). Часто такі слова входять до структури метафоричного виразу або фразеологізму. Поширені також прикметники та дієприкметники, які часто виступають у ролі епітетів (*радий, щасливий, задоволений, збайдужілий* та ін.). Рідше використовуються

слова інших частин мови, зокрема прислівники, дієслова та дієприслівники.

Література:

1. Дімаров А. Міські історії. Харків : Фоліо, 2022. 685 с.
2. Словник української мови: в 11 т. Київ, 1970–1980.

Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

**Храпачов О. М.,
ст. викладач кафедри живопису і композиції факультету
образотворчого мистецтва та реставрації**

**КОМПОЗИЦІЯ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ
КАФЕДРИ ЖИВОПИСУ І КОМПОЗИЦІЇ НАОМА**

Актуальність. Переосмислення програми практичного предмету «Композиція», який викладається на кафедрі живопису і композиції Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури.

Новизна. Підведення систематизації практичних завдань «композиція» з першого по четвертий курс, ступеня бакалавр.

Методологія викладання предмета «Основи композиції» на першому курсі живопису є традиційною, але має можливість в деякій мірі змінюватись, адаптуючись до вимог часу [1].

Структура предмета наскрізно проходить через загальну програму освітнього процесу.

Загальна характеристика програми: програма курсу «Композиція» першого року навчання на кафедрі живопису і композиції НАОМА, освітнього ступеню бакалавр, є частиною чотирирічного навчального плану і відповідає його вимогам. Вона базується на поступовому ускладненні завдань, що дозволяє студентам поступово освоювати основи композиції, переходячи від простих формальних рішень до складних творчих завдань.

Основна мета програми – створення базису для розуміння та практичного застосування принципів композиції, а також розвиток

навичок, необхідних для створення академічних та індивідуальних мистецьких творів.

Перший курс

Основними дисциплінами є:

1. «Рисунок» – вивчення основ графічного зображення форм, пропорцій та перспективи.
2. «Живопис» – освоєння технік роботи з кольором, світлом і тінню.
3. «Основи формотворення» – розгляд базових принципів композиції, симетрії, гармонії, а також методів komponування.

Ці дисципліни об'єднуються в рамках загальних завдань із композиції, забезпечуючи гармонійне засвоєння теорії та практики.

Завдання першого семестру

Протягом першого семестру студенти виконують два основних завдання, що мають на меті закріплення вивченого матеріалу:

1. «Пейзаж із натури».
 - Мета: Навчитися спостерігати та передавати природу у живописних і графічних формах.
 - Етапи роботи:
 - Збір матеріалу з натури (етюди, начерки, замальовки).
 - Аналіз і розробка формальних рішень: кольорова гама, композиційна структура, сезонні особливості.
 - Створення підсумкового ескізу у форматі 50х60 см.
 - Результат: Готовий картон із пейзажем, виконаний у завершеній техніці.
2. «Фігуративна композиція».
 - Мета: Освоїти принципи роботи з людськими фігурами у формальних композиціях.
 - Тематика: Спорт, свята, історичні події тощо.
 - Етапи роботи:

- Розробка начерків із фігурами, пошук динамічних і статичних композицій.
- Опрацювання формальної цілісності сюжету.
- Результат: Завершена фігуративна композиція, що відображає тематику завдання.

Методи навчання

Виконання завдань супроводжується теоретичними лекціями та практичними заняттями. Особлива увага приділяється аналізу творів класичного мистецтва, що дозволяє студентам зрозуміти принципи формування композиційної гармонії та стилістичних рішень.

Другий курс

Розширення завдань.

Програма другого курсу спрямована на поглиблення знань і розвиток креативності студентів. Основний акцент робиться на ідейній складовій композиції.

Тематика завдань:

- Радість, смуток, спорт, місто і людина, туризм, історія тощо.
- Виконання серії короткочасних ескізів із подальшою розробкою вибраної теми.

Етапи роботи:

1. Розробка кількох ескізів, що досліджують різні композиційні схеми.
2. Вибір найближчої за інтересами теми.
3. Створення завершеного картону у форматі 50х60 см.

Результат:

На підсумковому перегляді студент презентує два завершених ескізи композицій, що демонструють як технічні, так і творчі досягнення.

Програма на 4 роки

Навчальний процес освітнього ступеню бакалавр має чітко визначену послідовність:

1. Перший курс – основи композиції: пейзаж, натура, прості композиційні завдання.

2. Другий курс – робота зі складними схемами та ідейними завданнями.

3. Третій курс – індивідуальне творче бачення, використання отриманих знань для створення самостійних робіт.

4. Четвертий курс – виконання дипломного твору, який підсумовує всі засвоєні знання та навички.

Мета програми. Головна мета навчання – формування конкурентоспроможного фахівця, здатного працювати у сучасному художньому просторі, створюючи індивідуальні та високоякісні твори мистецтва.

Засоби реалізації:

- Освоєння рисунку, живопису, композиції, пластичної анатомії.
- Розуміння історії мистецтва та естетичних концепцій.
- Інтеграція філософських ідей у художню практику.

Висновок. Кінцевим результатом програми є дипломна робота, яка підсумовує отримані знання та демонструє художню зрілість студента.

Цей твір стає показником майстерності та готовності до подальшої творчої діяльності.

Література:

1. Храпачов О. М. Основи композиції. II Міжнародна науково-практична конференція «Інновації в архітектурі, дизайні та мистецтві». Збірник тез доповідей НАОМА, 25–26 травня 2023 року. С. 310–311. URL: https://drive.google.com/file/d/1GLQl-MBU-fom8jnN_LEzXUSecBJj9Gj9/view.

**Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Факультет психології**

**Белякова В. О.
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.**

СТИЛЬ ХІП-ХОП У ХОРЕОГРАФІЇ

Український народний танець – це справжнє мистецтво, поєднання фольклору та музики. Перше місце за популярністю належить гопаку. Це і не дивно, адже він і зараз залишається улюбленим танцем українських чоловіків. Коломийка – різновид карпатського танцю. Назва походить від коротких народних пісень. Танець виконується попарно або з парною кількістю учасників, які танцюють у колі. Найпростішим танцем є хоровод. Це обрядово-ігровий танок синкретичного типу. Цей вид танцю був популярним у період різдвяних та весняних свят. Метою танцю було при ворожіння щастя в любові та в подружньому житті [2].

У деяких людей ритм прямо в крові, а інші народжуються, немов би їм «ведмідь на ногу наступив»; проте танець – це ремесло, якому можна навчитися [1].

З раннього дитинства я поринула в танці. Моїм першим напрямком були народні танці, але мені було важко і не дуже цікаво. Потім я займалася східними танцями, але вони теж не особливо подобалися, в мене мало що виходило. Викладачі часто критикували за те, що в мене замало бажання вчитися, говорили, що танцювальна кар'єра не для мене. Не так давно в мене знову виникло бажання займатися хореографією, але вже в стилі хіп-хоп. Зараз займаюся в одній з найкращих студій Києва. Ті навички, які я раніше здобула, допомагають мені ще більше розвиватися.

Існує багато видів танців: вальс, танго, ча-ча-ча тощо. Особисто мені більш імпонують сучасні танці, зокрема хіп-хоп. Його ритмічні рухи

дають заряд енергії на довгий час. Стиль хіп-хоп стане предметом моїх подальших наукових пошуків у царині естетики.

Література:

1. Опанувати сучасні види танців. *Superprof блог*: веб-сайт. URL: <https://www.superprof.com.ua/blog/osnovni-tantsuvalni-styli/> (дата звернення: 01.11.2024).

2. Українські народні танці: спадщина предків і символ самобутності народу. URL: <https://ua.three-snails.com/blog/post/ukrains-ki-narodni-tanci-spadschina-predkiv-i-simvol-samobutnosti-narodu> (дата звернення: 01.11.2024).

Факультет природничо-географічної освіти та екології

Білий Д. Р.

Науковий керівник: доц., к. пед. н. Лобанчук О. А.

СЕМІОТИКА МИСТЕЦТВА НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ МАРКИ

У тезах розглянуто та проаналізовано поштові марки України на предмет семіотичного значення.

Семіотика – термін полісемічний, який може вживатися на позначення сукупності синтаксичних, семантичних, прагматичних якостей знака. Тому ми можемо сказати, що семіотичний напрям мистецтва це галузь.

Художні твори комунікують за допомогою знаків та символів. Це перетин: лінгвістики, філософії та культурології, дозволяє нам зрозуміти глибокий зміст візуальних образів та їх вплив на суспільство [1].

Поштові марки – це унікальний приклад застосування семіотики. Ці мініатюрні витвори мистецтва слугують не тільки для оплати поштових послуг, але і є важливими культурними артефактами, що відображають цінності, ідеї та історичні події, які важливі для суспільства. Вони слугують своєрідним «візуальним текстом», який потребує інтерпретації, щоб зрозуміти прихований сенс, вкладений в кожну деталь [2].

Рис.1

Якщо ми розглянемо українську марку, як об'єкт дослідження – то побачимо закономірність у структурі а саме: історичні події, видатних особистостей, національну ідентичність. Колірна гамма передає культурні та символічні аспекти семіотики. Історичний аспект та

семіотичний аналіз на прикладі (Рис. 1).

Контекст створення: Випущена на основі відомої події на острові Зміїний у 2022 році. Зображує українського прикордонника, який символізує мужність і рішучість

Семіотичний аналіз: Фраза на марці стала символом спротиву та національної гордості. Силует корабля та фігура солдата символізують протистояння агресору. Створює емоційний зв'язок і нагадує про важливі події для всієї нації. З колірної символіки використання національних кольорів: синій і жовтий часто символізують мирне небо і золоті поля. Що висвітлює силу духу та бажання відстоювати свою свободу та незалежність [3].

Висновок. Українські поштові марки є унікальним комунікативним інструментом, який поєднує, як мистецтво, так і культуру. Вони виконують не лише практичну, й символічну функцію, представляючи світові національні цінності, історію та героїзм. Через аналіз марок семіотичним способом можна виявити глибокі значення, закладені в їхніх зображеннях і символах, що робить їх важливим елементом культурної спадщини.

Особливо в періоди викликів, українські марки перетворюються на медіа-інструмент, який несе світу меседжі про спротив, єдність і прагнення до свободи. Таким чином, дослідження поштових марок

відкриває нові горизонти для розуміння національної ідентичності та її культурного відображення.

Література:

1. Погребняк І. В. Семіотична традиція: генеза і тенденції розвитку. Науковий вісник гуманітарного університету. 2017. № 26. С. 56–58.
2. Сидельникова Л. В. Значення семіотики в системі сучасних наук. Науковий вісник Чернівецького університету. 2010. Вип. 521. С. 43–47.
3. Сосюр Ф. Курс загальної лінгвістики. Пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко. Київ: Основи, 1998. 324 с.
4. Encyclopedic dictionary of semiotics / gen. ed. T. Sebeok. In 3 vol. Vol. 1: A-M. Vol. 2: N-Z. Vol. 3: Bibliography. Berlin: Mouton De Gruyter, 1986. P. 592–593, 452.

Факультет психології

Гордієнко С. В.

Керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

ЖИВОПИС ЯК ПІЗНАННЯ СЕБЕ ТА ОТОЧЕННЯ

Чи може мистецтво бути частиною життя і справжнім способом пізнання себе? Саме за допомогою живопису людина може глибше відчувати і висловити свої думки і переживання.

Це твердження пояснює, чому живопис є важливою частиною мого життя, як він впливає на мене та допомагає мені краще зрозуміти власні почуття та навколишній світ.

З давніх часів живопис служив засобом передачі культури, емоцій та знань. Наприклад, в епоху Відродження художники намагалися передати красу і гармонію навколишнього світу, в той час як художники епохи імпресіонізму зосередилися на внутрішніх почуттях і настроях.

Живопис завжди був способом зобразити те, що неможливо висловити словами. Незважаючи на зміну часів і тенденцій, важливість живопису сьогодні залишається незмінною. Це не тільки вид мистецтва,

а й метод лікування і самопізнання. Творче самовираження сприяє розвитку емоційного інтелекту.

Для мене малювання – це не просто хобі, а необхідність. Я люблю малювати з дитинства, із кожним новим мазком пензля я можу краще зрозуміти свої почуття.

Коли я беру кисть в руки, я відчуваю особливий зв'язок зі своїми емоціями та ідеями. Коли всі кольори і всі лінії щось означають, це все одно, що розмовляти з самим собою. Я згодна з думкою, що малювання картини – це спосіб пізнати себе, тому що ти можеш побачити те, що приховано.

Наприклад, багато людей знаходять в картинах емоції, які важко описати словами, але вони стають зрозумілі завдяки зображенням. Крім того, малювання допомагає розслабитися, знайти внутрішній спокій і відчувати єдність зі світом.

Висновок. Малювання для мене – не просто хобі, а спосіб життя і самовираження. Воно дає мені можливість краще зрозуміти себе та своє оточення, розповісти іншим людям речі, які я не можу висловити словами. Я вірю, що мистецтво може зробити кожного з нас кращим, глибшим і чуттєвішим. Живопис – це інструмент, який допоможе вам знайти власну гармонію і побачити красу навколо себе.

Література:

1. Дроздова М. А. Психологія мистецтва: навчальний посібник для студентів. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2006. 104 с. URL: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/524/1/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D0%BC%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%B0.pdf> (дата звернення: 26.11.2024).

**Навчально-науковий інститут
філософії та освітньої політики**

**Дорога А. Є. доц., к. філос. н.,
професор кафедри етики та естетики**

**СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ КУРС «ПЕРЕЖИВАННЯ ЯК
ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ»: ОБГРУНТУВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ**

Актуальність спеціалізованого курсу, запропонованого кафедрою етики та естетики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова у якості дисципліни за вибором студентів, «Переживання як феномен культури», зумовлена пошуком сучасною культурою форм захисту реальної свободи і внутрішнього простору людини.

Потреба в аналітиці феномену переживання особливо зростає в період російської воєнної навали в Україні.

Доречно нагадати, що ми живемо в час онтологічного повороту філософії, який спонукає до аналітики феноменів життя, життєсвіту, нерелексивних шарів досвіду та національної ментальності.

Важливо підкреслити, що феномен переживання – переконливий приклад єдності природного та соціокультурного начал.

Авторка пропонує поринути у різноманітні грані осягнення переживання: біопсихічну, психологічну, філософську, естетичну та, власне, культурну.

«Важливо розкрити для себе унікальність феномену переживання, що представляє цілісність духовного життя, внутрішнього світу людини, індивідуальної і колективної психіки. Адже саме завдяки здатності переживання минуле і майбутнє живуть у теперішньому» [1].

У бажаючих приєднатися до співпраці буде можливість осмислити духовне надбання багатьох велетів людського духу, що дійшли висновку про приреченість людини до постійної свободи обирати себе.

Складність досвіду переживання українцями кровопролитної війни, в результаті віроломного нападу РФ красномовно, засвідчує роль і

значення феномену переживання для гуманістичного спрямування людських дій, світоглядних настанов, смислових орієнтирів людини у світі. Здатність до переживання – фундаментальна риса об'єднання прогресивної частини людства.

Література:

1. Дорога А. Переживання як феномен культури (філософсько-естетичний та психолого-педагогічний виміри). URL: <http://www.npu-etestet.com.ua/perezhivannya-yak-fenomen-kul-turi-filosofs-ko-estetichnij-ta-psihologo-pedagogichnij-vimiri/#more-497> (дата звернення: 12.11.2024).
2. Дорога А. Теорія переживання Вільгельма Дільтея в контексті методології гуманітарного знання. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія. 2017. Вип. 14. С. 93–99.
3. Федорченко Н. В. Естетичні переживання: моделі наративної інтерпретації: монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум, 2016. 152 с.

Педагогічний факультет

Конєєва К. В.

Науковий керівник: доц., к. пед. н. Сова О. С.

ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ВПЛИВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

З давніх часів люди намагалися висловити свої почуття, переживання, проблеми не лише вербальними засобами, а й за допомогою зображень, адже візуалізація психологічного стану сприяє зняттю емоційного напруження, тривожності. Як вважають дослідники, мистецтво й терапія мають спільне коріння, адже кожен з нас творець, а творчість приносить величезне задоволення, дає можливість для вираження своїх почуттів та емоцій [3, с. 7].

Використовуючи художні образи, різноманітні стилістичні прийоми, відповідну кольорову гаму, митці виражають своє світоспийняття, настрої, впливаючи тим самим на глядачів і мимоволі залучаючи їх до співпереживання, яке може бути корисним не лише для

автора, а й для того, хто споглядає твір мистецтва. Такими емоційними, по суті терапевтичними, властивостями наділені твори видатної представниці стилю наїв в українському образотворчому мистецтві Марії Примаченко.

Поринаючи в глибину мистецької фантазії художниці, глядачі по-своєму інтерпретують творчий задум авторки. Кожен елемент картини цікавий, промовистий, загадковий у своїй простоті. Мистецтвознавиця Л. Лисенко, авторка трилогії про життя і творчість Марії Примаченко, так відгукується про «космос» її мистецтва: «Вона ширша, глибша, світліша. Її висота, її світло, її талант, геній, закоріненість унікальні. Це не народна картина в традиційному розумінні, це індивідуально створена народна українська картина. Це виняткове явище в українському народному мистецтві» [6]. Щоб дослідити духовні джерела непідробності робіт Марії Примаченко, потрібно зрозуміти не лише глибину її світогляду, а й простежити особливості розвитку свідомості не одного покоління українців, зокрема тих, які жили на Поліссі, адже саме цей край став колискою творчої наснаги художниці. Усе життя незмінною «натхненницею Марії Оксентіївни була природа та багатовікова культура українського народу. Її декоративні композиції зачаровували, дивлячись на них, немов поринаєш у втаємничений світ, який міниться різними тонами, кольорами, переливається і грає образами. Навіть квіти схожі чи то на птахів, чи то птахи на квіти» [7]. У цьому також проявляється терапевтичний вплив мистецьких творів художниці, милуючись якими навіть люди, які перебувають далеко від рідної землі, або ті, хто не має змоги насолодитися красою природи вживу, можуть подумки поринути в цей чарівний світ і відчувати на собі його благодіючий вплив.

Як відомо, «у дитинстві Марія малювала здебільшого квіти та прекрасних птахів. На початку тридцятих у її роботах з'являються звірі. Звірі не лагідні, не добрі, сказати б – не такі вже й дитячі. У її мистецтві ніби прочиняються двері в середньовічний бестіарій – слон у

сталінському кашкеті, потвори з бомбами на боках, де раніше були квіти» [4]. Можливо, це намагання «приручити» цих фантастичних звірів, які, на думку художниці, можуть прийти і з'їсти нас, це своєрідний спосіб врятувати людство від майбутніх катастроф і воєн, візуалізація та трансформація власних страхів, така своєрідна терапія через мистецькі образи. Марія Примаченко довгий час навчала сільських дітей малювання, вона також ілюструвала дитячі книжки, зокрема збірки українських дитячих пісень, а також збірки поезій для дітей М. Стельмаха, з яким художниця дружила. Очевидно, вона хотіла передати дітям частину своєї душі й таланту, адже сама не могла навчатися через хворобу й важке життя.

Певний позитивний вплив на глядачів справляє і те, що Марія Примаченко використовує також і можливості своєрідного вербального вираження свого творчого задуму, доповнюючи картини підписами й коментарями, часто віршованими, створеними під впливом народної міфології, фольклору, наприклад: «Коник-горбоконики весь світ облітає, всіх людей привітає, їм щастя бажає, миру і сонця». Як зазначають дослідники, «у цій роботі яскраво виражений альтруїстичний світогляд художниці. У своїх декоративних панно Марія Примаченко намагалась виправити потворний світ, зробити його променистим і прекрасним. Саме тому в неї багато своєрідних картин-побажань, де безпосередньо сама художниця або її фантастичні персонажі бажають всьому світу миру, добра і сонця» [8].

Однією з підгруп Примаченкових звірів є фантастичні чудовиська – дивовижні міфологічні звірі, «яких насправді в природі не існує, а на малюнках художниці вони часто набувають людських рис, виявляючи добрі або злі людські наміри, емоції [1]. Глядач знайомиться з диким горботрусом аж з трьома горбами і язиком, як у змії, а лапами, як у курки; і диким вухастиком, який нагадує бородатого дідка в окулярах з лапатими вухами. Також метафоричність фантазії художниці створює небачене

двоголове курча, рибного царя (частково схожого на верблюда, адже має два горби), який радий, бо зловив одуда. Однак витворюючись в стилістиці наїву, фантастичні тварини Марії Примаченко фактично «адекватні самі собі». Вона, за словами Леся Танюка, який часто спілкувався з художницею, одомашнює «потвор, привидів і монстрів», вводячи їх до своєї хати й лагідно приручаючи зло [5]. Саме такі прийоми під час роботи зі страхами використовують сучасні психологи й арт-терапевти. Відтворення на папері власних переживань у вигляді художніх образів має неабиякий терапевтичний ефект, це дає змогу розвантажити підсвідомість і покращити емоційно-психологічний стан особистості.

У композиціях Примаченко знаходимо рослинні мотиви, зокрема багато квітів, а також традиційне зображення дерев. Часто можна побачити птахів, зокрема папуг, а також глечики для квітів, які нагадують птахів. Звичайно, особливі враження залишають малюнки з фантастичними звірями, вигаданими тваринами, які є реалізацією творчої фантазії художниці. Часто вони навіть схожі на людей, тобто фактично це алегоричні образи, наділені такими самими різними рисами характеру, як і люди – добрі й злі. Як писала про звірів Примаченко мистецтвознавиця Н. Велігоцька, «якщо сад Приймаченко сповнений Добра, то у її Звіринці відчувається могутнє протистояння Добра і Зла» [2]. Усе так само, як і в житті, а тому, споглядаючи картини художниці, ми ніби відчуваємо своєрідне єднання з творчим задумом художниці, «проживаючи» ту емоційну боротьбу, яка відбувається в нашому житті, й знаходячи відповіді на питання, які турбують щодня.

У цьому й виявляється той неймовірний терапевтичний вплив мистецтва, завдяки якому люди бажають милуватися живописними полотнами, отримуючи від цього не лише естетичне задоволення, а й своєрідну психологічну підтримку.

Література:

1. Бомко О. В ній уособлена естетика нашого народу: про геніальну українську художницю Марію Примаченко. Дивись.info. 18 серпня 2023. URL: <https://dyvys.info/2023/08/18/mariya-prymachenko-pro-tvorchist-hudozhnytsi/>.
2. Велігоцька Н. Моя М. П. Спогади та роздуми. Марія Примаченко 100 : статті, есеї, спогади, публікації, присвячені сторіччю Марії Примаченко; упоряд. і ред. О. Найдено. Київ : Родовід, 2009. С. 165–168.
3. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії: навч.-метод. Посібник. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с. URL: <http://surl.li/plbzoх>.
4. Осока С. Марія Примаченко: нотатки з практичного світотворення. Повага. 20 жовтня 2017. URL: <http://surl.li/wnpwuf>.
5. Танюк Л. «Добрі люди і добрі звірі». Сторіччя Марії Примаченко: бестіарій художниці як феномен першомистецтва. Дзеркало тижня. 27 березня 2009. URL: <http://surl.li/aguwqv>.
6. Терещук Г. Добро творила картинами, а зло оточувало – мистецтвознавиця про Марію Примаченко. Радіо свобода. 28 липня 2022. URL: <http://surl.li/wgslyd>.
7. Тишкевич М. Марія Примаченко: Творю на радість, на щастя людям. Український інтерес. 12.01.2023. URL: <https://uain.press/blogs/1384370-1384370>.
8. Що говорять картини Марії Примаченко сьогодні? Кураторка виставки «Марія малює» про три картини художниці. Суспільне культура. 28 серпня 2023. URL: <http://surl.li/fvrhyu>.

Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики

Отрішко Ю. М.
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Семенюк К. С.

ЕСТЕТИЧНИЙ ВПЛИВ ФОТОГРАФІЇ У РОБОТІ РОЛАНА БАРТА «CAMERA LUCIDA»

У своїй роботі «Camera Lucida» Ролан Барт розглядає фотографію як унікальне мистецтво, що здатне фіксувати реальність і в той же час створювати глибокі емоційні зв'язки між зображенням і глядачем. Це дослідження виходить за межі традиційного розуміння фотографії як

простої технічної процедури, відкриваючи нові горизонти для розуміння естетичних і культурних аспектів цього медіуму.

Одним із центральних аспектів естетичного аналізу Барта є його розрізнення двох рівнів сприйняття фотографії: *studium* та *punctum*. *Studium* – це загальне сприйняття фотографії, її культурний і соціальний контекст. Це те, що зрозуміле широкому колу глядачів і відповідає на запитання, що саме зображено. Наприклад, ми можемо бачити на фото пейзаж, портрет чи подію, і наші знання про цей об'єкт чи ситуацію дозволяють нам зробити певні висновки. *Punctum*, на противагу, – це інтимний, індивідуальний елемент фотографії, який «поціпує» глядача, пробуджує в ньому особисті переживання, емоції. Це те, що виходить за межі культурного контексту і є суб'єктивно важливим для кожного. *Punctum* викликає відгук на рівні почуттів, часто залишаючи глядача з глибоким, неможливо точно виразним відчуттям, яке перебуває за межами раціонального аналізу. Ці два рівні сприйняття формують естетичний вплив фотографії, де *studium* дає основи для розуміння, а *punctum* відкриває доступ до емоційного, персонального досвіду.

Барт в «*Camera Lucida*» глибоко осмислює фотографію через призму часу і смерті. Для нього фотографія є не лише фіксацією миті, але й відображенням відсутності, втрати та незворотності часу. Фотографія завжди зображує момент, який вже минув, тим самим надаючи їй подвійне значення: з одного боку, це свідчення того, що колись існувало, з іншого — те, що це більше не існує в реальному часі. Цей аспект фотографії, пов'язаний зі смертю, створює потужний естетичний ефект. Споглядаючи фотографію, ми не просто бачимо зображення — ми усвідомлюємо, що цей момент вже залишився в минулому, що це «відбиток» часу, а сам акт споглядання стає своєрідним ритуалом зіткнення з незворотністю змін.

Фотографія для Барта має здатність викликати емоційний відгук у глядача, що перевищує її раціональну інтерпретацію. Згідно з його

теорією, естетичний вплив фотографії полягає не тільки в тому, що ми бачимо, але й у тому, що ми відчуваємо, коли дивимось на зображення. У «Camera Lucida» він звертає увагу на те, що, хоча фотографія може бути об'єктом критичного аналізу, вона завжди провокує суб'єктивні емоції — інтуїтивні, не завжди контрольовані.

Цей емоційний вплив фотографії особливо очевидний у випадку *punctum*. Це ті моменти на зображенні, що викликають раптові, особисті відгуки, пробуджують асоціації, спогади чи почуття. Вони здатні розривати стандартну дистанцію між глядачем і зображенням, перенести його у глибину свого досвіду, де кожна фотографія стає не лише відображенням, а й суб'єктивним переживанням.

Важливим елементом естетичних поглядів Барта є розуміння фотографії як інтерпретаційного процесу, в якому глядач стає активним учасником. Барт вважає, що кожен індивідуальний досвід перегляду фотографії є унікальним, оскільки залежить від життєвого досвіду, емоційного стану та особистих асоціацій людини. Це означає, що естетичний вплив фотографії не можна стандартизувати: одна й та сама фотографія може викликати у різних людей різні емоції й реакції.

Ідея суб'єктивності сприйняття фотографії дозволяє Барту вийти за межі традиційних естетичних категорій і звернути увагу на інтуїтивне, «неосмислене» сприйняття. Це створює простір для того, щоб фотографія стала не просто об'єктом для оцінки, а переживанням, яке змушує задуматися, відчути і відкрити нові горизонти для інтерпретації реальності.

У підсумку, в роботі «Camera Lucida» Ролан Барт надає фотографії надзвичайно глибокий естетичний статус, де кожне зображення має потенціал не лише передавати інформацію, але й викликати емоції, викликати думки про смерть, пам'ять і час. Завдяки своїй здатності передавати суб'єктивний досвід і викликати особисті переживання, фотографія стає потужним інструментом емоційного та інтелектуального

впливу, змушуючи нас не тільки аналізувати те, що ми бачимо, але й відчувати, як ми це переживаємо. Барт перетворює фотографію з простого зображення на складний культурний феномен, що викликає в нас широкий спектр емоцій і роздумів. Його концепції студіума і пунктума дозволяє нам глибше зрозуміти, як фотографія взаємодіє з нашою свідомістю і як вона формує наше сприйняття світу.

Література:

1. Барт Р. Kamera Lucida. Київ, 2022. 176 с.

Факультет технологій та дизайну

Парибус Л. А.

Науковий керівник: доц., к. філос. н. Покотило К. М.

**ПОЄДНАННЯ КУЛЬТУР ЯК ПРОЯВ ЕСТЕТИКИ
В МИСТЕЦТВІ НА ПРИКЛАДІ БРАЗИЛЬСЬКОЇ МИСТКИНІ
КАСТІЕЛЬ ВІТОРІНО БРАЗИЛЕЙРО**

З 4 жовтня по 19 січня в центрі сучасного мистецтва PinchukArtCentre проходить виставка 21 номінантки та номінанта з різних куточків світу 7-ї Премії Future Generation Art Prize.

Future Generation Art Prize – це міжнародна премія в галузі сучасного мистецтва, метою якої є відкриття нових імен та надання довгострокової підтримки майбутньому поколінню художників.

Одна з мисткинь, представлена на виставці, Кастіель Віторіно Бразилейро – художниця, поетеса і психологиня із магістерським ступенем з клінічної психології. Мистецтво вона розглядає, як інструмент зцілення від шрамів колоніального й нерівномірного розподілу ресурсів.

Її фахова спеціалізація добре простежується в мотивах виставленої роботи «Відчуття часу – розділ 4, 2023 – дотепер», яка і стала номінантом для Кастіель. Поточний проєкт обертається навколо концепції часу. Він аналізує поняття часу як невідворотній потік, сповненого неминучих дій та викликів. Зазвичай час сприймається як циклічний, а не лінійний,

проте мисткиня пропонує інший погляд. Кастіель вірить що час – це збалансована сила, що може породжувати спокій та турботу через екологічну пам'ять.

В своєму творі мистецтва Кастіель поєднала дві культури. Вона використовує символи зі своєї бразильської культурної спадщини та додає сюди і українські мотиви. Таким чином і створилась доволі особлива постановка, яка і знайшла відгос серед українського населення.

Кастіель Віторіно Бразилейро не випадково обрала саме дерево. В її культурі вірять, що рослини є предками та свідками нашої історії та переконані в їх спроможності розділити наші радості, сумніви і прагнення. Дерева мають силу пам'яті, а маючи вільну пам'ять можна створити новий світ.

Для цієї роботи Кастіель дослідила українські дерева та їх сакральне значення, тому українською частиною композиція стала саме верба. У слов'ян вона вважалася символом сімейного вогнища, оберегом від нечистої сили. Саме це дерево часто згадується в прислів'ях чи приказках та є обов'язковим елементом в давніх українських традиціях та обрядах. Для українців цей вибір є цілком логічним, адже всім відома значення її ролі в українській культурі. Художниця закладала в вербу символи безсмертя, захисту та родючості.

Український чорнозем має для українців теж велике значення, адже він «годує» український народ багато століть.

Фактично Кастіль називає створений простір – місцем свободи. Кожному дереву мисткиня присвоїла певний колір, який, згідно з бразильськими релігіями, має особливе значення, пов'язане з фазами життя Сонця. Наприклад, синій — сила трансмутацій, жовтий і білий — мир, чорний — гнучкість і мужність, червоний — любов. Навіть гамаки вона обирає саме цих кольорів, тому загальна композиція не втрачає естетичного вигляду та залишається привабливою для ока.

Якщо розглядати поняття кольору в українській культурі, то навіть тут буде певна схожість з бразильською символікою. Наприклад, як вже було сказано раніше – червоний в Бразилії передає стан та відчуття любові, що буде спільним і з українським значенням цього кольору. Однак українці часто говорять, що червоний – це також символ крові та боротьби. А от білий, жовтий та інші кольори все ж мають різне значення. Так білий означатиме чистоту та невинність, жовтий радість та врожай, синій – вірність та безкінечність, а чорний – родючий ґрунт. Висновок:

Робота Кастіель Віторіно Бразилейро цілком виправдано опинилась в списку номінантів. «Відчуття часу» – цікавий проєкт, який допомагає зануритись в свої думки, відчувати власні емоції та насолодитись спокоєм і тишею з елементами природи. Художниця гарно поєднала культури, що надає ще більше цінності для українців, при тому все ще має значення і для мисткині, як жительки Бразилії. Використано приємне кольорове рішення та збережено естетичний прояв мистецтва.

Література:

1. Вербна біла: тендітна і загадкова [Електронний ресурс]. URL: <https://kpi.ua/151>.
2. Виставка 21 номінантки та номінанта на Премію Future Generation Art Prize 2024 [Електронний ресурс]. URL: <https://new.p>.
3. Кастіель Віторіно Бразилейро — художниця [Електронний ресурс]. URL: <https://www.instagram.com/pinchukartcentre/reel/DAVNTwkuXun/>.
4. Символіка кольорів [Електронний ресурс]. URL: <https://about-ukrain>.

Факультет психології

Фадєєва К. О.

Науковий керівник: к. філос. н. Коннов О. Ф.

ЕСТЕТИКА ЯК ШЛЯХ ДО УСВІДОМЛЕННЯ СЕНСУ ІСНУВАННЯ

Естетика як філософська наука відіграє надзвичайно важливу роль у людському житті, формуючи наше уявлення про красу, гармонію та сенс

життя. Вона є не лише засобом вираження внутрішнього світу людини, але й потужним інструментом самопізнання і духовного розвитку.

1. Естетика як філософська наука. Естетика вивчає природу краси, мистецтва, та людської оцінки гармонії. Вона виступає не лише формою емоційного сприйняття, але й глибоким способом розуміння сенсу життя, пробуджуючи внутрішні почуття та роздуми [1].

2. Краса як універсальна мова. Краса та естетичне задоволення — це універсальні цінності, які об'єднують людей незалежно від культур, релігій чи світоглядів. Естетичні переживання формують здатність до емпатії та ширшого усвідомлення присутності інших.

3. Сприйняття краси як духовна практика. Здатність відчувати та цінувати красу природи, мистецтва, літератури розвиває в людині духовність та здатність до самороздумів. Таким чином, естетичні переживання стають духовним пошуком сенсу буття [3].

4. Естетика та мораль. Естетичні цінності часто перетинаються з етичними, адже пошук прекрасного нерідко спрямовує людину на пошук добра. Естетичний досвід здатний розвивати моральну свідомість.

5. Сенс життя через сприйняття мистецтва. Мистецтво допомагає людям подолати відчуття беззмістовності, оскільки дає можливість побачити сенс у буденних речах, глибше відчути зв'язок зі світом та зрозуміти своє місце у ньому [4].

6. Естетика і пошук гармонії. Усвідомлення краси та гармонії навколо себе сприяє гармонії душі та розуму, що робить життя більш осмисленим та наповненим.

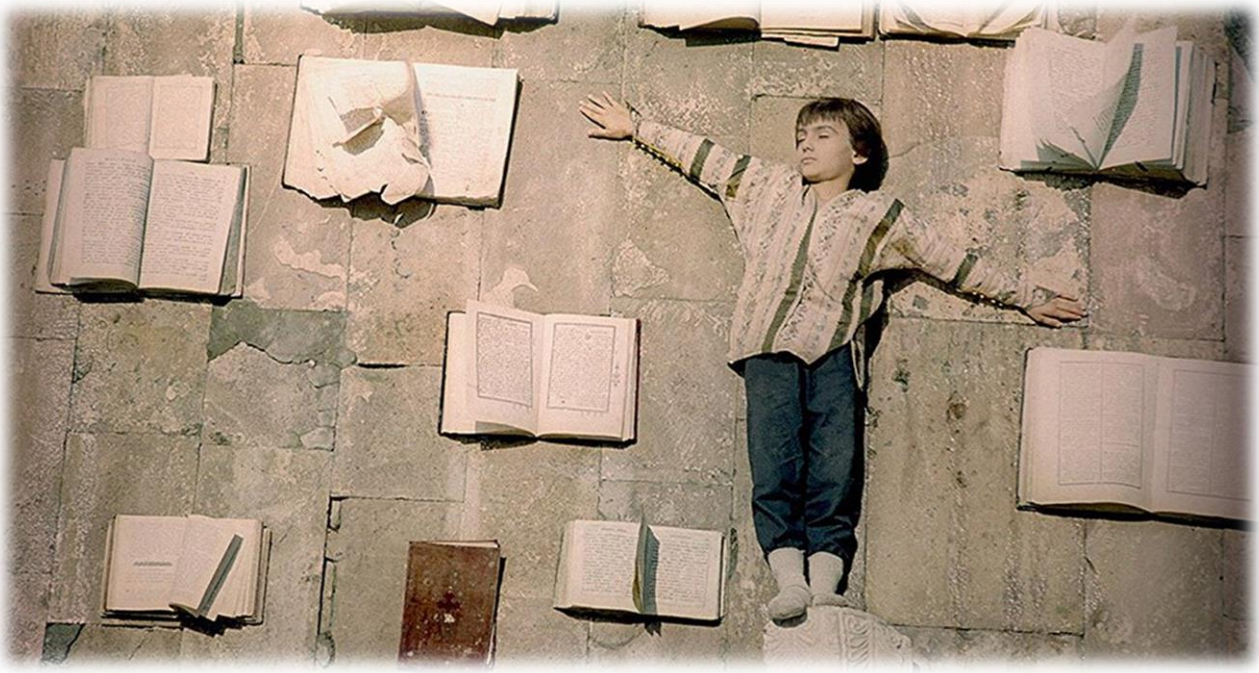
7. Вплив естетики на емоційне та психічне здоров'я. Естетичні переживання сприяють поліпшенню емоційного стану, знижують рівень стресу, підвищують рівень задоволення життям, що сприяє повнішому розумінню себе.

8. Естетика як інструмент самопізнання. Через сприйняття прекрасного людина відкриває нові якості свого «я», знаходячи відповіді на питання про власну сутність та призначення.

Висновок. Естетика є синтезом краси та внутрішнього духовного усвідомлення, допомагає людині знайти сенс існування, сприяє гармонії та самопізнанню, відкриваючи дорогу до глибшого розуміння себе та світу.

Література:

1. Естетика у сучасному світі. Гармонія, сутність та особливості. *Estetica.etica.in.ua*. URL: <http://estetica.etica.in.ua/garmoniia-sutnist-ta-osoblivosti/amp/> (дата звернення 10.11.2024).
2. Левчук Л. Т., Панченко В. І., Оніщенко О. І., Кучерюк Д. Ю. Естетика : Підручник / за заг. ред. Л. Т. Левчук. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 520 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Levchuk_Larysa/Estetyka.pdf (дата звернення 10.11.2024).
3. Основні естетичні категорії. *Studies by Magistr.ua*. URL: <https://studies.in.ua/etyka-ta-estetyka/3981-osnovn-estetichn-kategoryi.html> (дата звернення 10.11.2024).
4. Сприйняття мистецтва як форма людської діяльності. *Освіта.ua*. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10636/> (дата звернення 10.11.2024).

СЕКЦІЯ 3. ПЕДАГОГІКА. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРА

**Київський національний університет будівництва
і архітектури
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського**

**Девтеров Ілля, доц., д. філос. н.,
професор кафедри філософії
архітектурного факультету КНУБА;
Дранник Вікторія, викладач кафедри філософії
факультету соціології і права
НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»**

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ВИКЛИКИ ЗАСТОСУВАННЯ НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Кількість нових технологій, що розвиваються в даний час, надають людині і суспільству значні можливості для розвитку, і стають початком революційної епохи цифрових трансформацій, порівнянної з Ренесансом, але на значно вищому, нейроцифровому і біонічному, просунутому рівні.

Але екзистенційні виклики, що постали перед людством взагалі, і людиною зокрема, потребують філософського осмислення, щоб гуманніше і ефективніше будувати суспільство майбутнього, яке має бути, з одного боку, високотехнологічним, з іншого – в ладу з природою.

Використання новітніх технологій може представляти низку ризиків, як для людини так і суспільства в цілому.

Насамперед, є ризик втрати особистої приватності та безпеки даних через поширення цифрових технологій. Це може призвести до витоків особистої інформації, кібератаків та зловживань з боку кіберзлочинців. Інший ризик пов'язаний із погрозами кібербезпеки. У міру збільшення кількості підключених до Інтернету пристроїв зростає можливість кібератак, зломів та інших видів кіберзлочинів. Автоматизація та впровадження штучного інтелекту можуть призвести до скорочення робочих місць у деяких галузях, що створить проблеми з безробіттям та нерівністю.

Також існують етичні та моральні питання, пов'язані із застосуванням деяких технологій, наприклад, генетичної інженерії та автономних систем. Обговорення цих питань може бути складним і викликати розбіжності у суспільстві. Розширення цифрового розриву, цифрової нерівності також є серйозною проблемою. У регіонах з низьким рівнем цифрової грамотності та доступом до технологій можуть виникнути проблеми із соціальним розвитком та економічним зростанням.

Крім того, деякі технології можуть становити загрозу для здоров'я та безпеки людей, а також сприяти розвитку залежності та втрати звичних навичок.

Всі ці ризики вимагають уважного аналізу та управління з боку урядів, компаній та суспільства загалом, щоб максимально ефективно використати переваги новітніх технологій, мінімізуючи їх потенційні негативні наслідки.

Антропологія та соціальна філософія відіграють важливу роль в епоху цифровізації, оскільки вони допомагають зрозуміти вплив цифрових технологій на людство та суспільство загалом.

Деякі з основних завдань цих дисциплін у цьому контексті включають такі аспекти, як дослідження впливу технологій на культуру та ідентичність: антропологія та соціальна філософія допомагають аналізувати, як зміни у цифровій сфері впливають на формування культурних цінностей, способу життя та ідентичності людей.

Також слід здійснювати аналіз соціальних наслідків цифрових технологій. Дані дисципліни досліджують, як цифровізація впливає на соціальні відносини, суспільні структури та динаміку влади.

Це включає аналіз змін у комунікації, політиці, економіці та інших сферах життя. Антропологія та соціальна філософія допомагають виявляти та аналізувати відмінності у доступі до цифрових технологій, цифрової грамотності та можливостях використання технологій між різними групами населення та регіонами.

Етичні та моральні аспекти цифровізації: етичні дилеми, пов'язані з використанням цифрових технологій, такі як конфіденційність даних, права людини, баланс між інноваціями та негативними наслідками, а також питання відповідальності за розвиток та використання технологій потребують серйозного наукового опрацювання.

Вивчення культурних практик та цифрова медіа-антропологія та соціальна філософія повинні аналізувати, як цифрові медіа формують культурні практики, ідентичність та смислові системи, а також як вони взаємодіють із традиційними формами культури та медіа.

В цілому, необхідне філософське осмислення технологічного прогресу. Дані дисципліни досліджують філософські питання, пов'язані з розвитком технологій, їх впливом на людину та суспільство, а також їх роль у формуванні сенсу життя та цінностей. Бо, як зазначає О. Об'єдков «Усупереч активній ролі технологій в інформаційну добу на людину

покладається відповідальність за її особисте життя і те, яким чином вона буде відповідати на виклики цифровізації.

Принциповим питанням для індивіда є його взаємини з технологіями, де існують дві полярні варіації: або людина слугує технологіям і повністю від них залежна, або останні підпорядковуються індивіду та контролюються ним» [1, с. 116].

Таким чином, антропологія та соціальна філософія допомагають осмислити різноманітні аспекти цифровізації, що дозволяє суспільству приймати більш усвідомлені рішення та створювати більш справедливе та стійке цифрове майбутнє.

Без гармонізації взаємодії першої та другої природи буде неможливим сталий розвиток суспільства, вдосконалення людини. Складність цього завдання полягає в тому, що нові технології, на відміну від технологій минулих століть, надто наблизилися до людини, до її мозку і тіла, що дає підстави говорити про кіберонтологію та кіберантропологію.

Література:

1. Об'єдков О. І. Концептуалізація зв'язку між свободою і контролем через призму цифровізації. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2024. Том 1. № 60. С. 109–120.

**Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького**

Факультет суспільно-гуманітарних наук та права

**Абінскова Ю. В.
Науковий керівник: доц., к. філол. н. Пачева В. М.**

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ФЕМІНІТИВІВ

У сучасній українській лінгвістиці актуальним є вивчення мови в її взаємозв'язках із мисленням, свідомістю, пізнанням, культурою, світоглядом окремої людини й народу загалом. Категорія іменників-

фемінітивів (або категорія жіночості) посідає особливе місце в лексичній системі української мови і являє собою назви осіб жіночої статі, що утворилися від відповідних іменників чоловічого роду.

У працях М. Брус, О. Пономарева, Я. Пузиренко, М. Федурко та багатьох інших мовознавців звертається увага на тенденцію зростання кількості слів на позначення осіб жіночої статі за родом професійної діяльності, за соціальним становищем, званням, політичними поглядами, за характерною ознакою, поведінкою тощо.

У сучасній українській мові їхня словотвірна структура позначена переважно продуктивними суфіксами -к(а), -иц(я), -ин(я), рідше -их(а), -ш(а), -ух(а), -ес(а) та ін. [3].

Зазначені іменники набувають статусу стилістично нейтральних слів і вживаються в усіх функційних стилях мовлення. Проте сьогодні у суспільстві простежується неоднозначне ставлення носіїв мови до використання таких слів у мовленні. Це зумовило нашу зацікавленість лінгвокультурологічними аспектами вживання фемінітивів.

Мета нашого дослідження – визначити культурні та лінгвістичні аспекти вивчення фемінітивів на матеріалі сучасної української мови.

У дослідженнях з гендерної лінгвістики зазначається, що для всіх слов'янських мов характерним є явище маскулінізації, тобто «заміщуваного вживання форм чоловічого роду на позначення осіб жіночої статі» [4, с. 434].

Поширення цього явища пояснюється внутрішньомовними (структурно-фонетичними, лексичними, словотвірними та ін.), соціально-історичними причинами, впливом офіційно-ділового стилю мовлення тощо [4, с. 435].

Однак лінгвісти доводять, що такі фактори, як продуктивність / непродуктивність словотвірної моделі, омонімія і багатозначність суфіксів, фонетико-структурні особливості твірної основи чоловічих назв

не є серйозною підставою для обмеженого вживання фемінітивів [4, с. 435–437].

Мабуть, слухною в цьому контексті є думка О. Пономарева про те, що маскулізми загалом суперечать морфолого-стилістичним нормам української мови [2, с. 164].

Якщо розглядати екстралінгвальні фактори функціонування фемінітивів, то у першу чергу, варто зазначити, що в іменниках, що називають істот, категорія роду співвідноситься зі статтю, але у назвах осіб вона нейтралізована.

Це зумовлює потребу в корелятивних парах, як-от: *директор – директорка, учитель – учителька, делегат – делегатка* [4, с. 433]. Широкому використанню фемінітивів, на нашу думку, заважає уявлення про них як про стилістично марковані одиниці мови, адже іменники – назви жінок часто сприймаються як стилістично знижені слова (наприклад, *директорша, професорша*).

Проте засвідчені в словниках сучасної української мови фемінітиви здебільшого не мають позначки стилістично маркованої лексики. Очевидно, наше ставлення до таких слів є дещо упередженим.

До позамовних причин обмеженого вживання фемінітивів не можна відносити і соціальне становище жінки, адже в історії нашого народу є чимало свідчень активної ролі жінок у розвитку нашої держави, культури, науки (наприклад, княгиня Ольга, Леся Українка, Катерина Білокур, Оксана Забужко, Юлія Тимошенко та багато інших).

М. Брус зазначає, що «найменування жінок є історичним надбанням не лише мови, а й усієї національної культури, результатом культурного розвитку української нації» [1, с. 324].

Вивчення категорії жіночості на лінгвокультурологічному рівні передбачає оперування терміном *концепт «жінка»*, який співвідноситься з жіночими образами в літературі від найдавнішого і найбільш відомого образу Божої Матері (Богородиці, Діви Марії,

Пречистої Діви), а також охоплює емоційно забарвлені найменування (з позитивною та негативною конотацією).

Ставлення до жінки формувалося століттями й відображає її роль у суспільстві: матері, дружини, господині тощо. Проте сьогодні в концептосфері «жінка» відбуваються кардинальні зміни: стрімко зростає кількість фемінітивів на позначення жінок за їхніми професійними, діяльними, функційними ознаками. Це зумовлено, на наш погляд, трансформацією соціальної ролі жінки та набуття нею рівноправного статусу з чоловіками.

Використання фемінітивної лексики все частіше спостерігається в офіційно-діловому мовленні (як усному, так і писемному). Як зазначають дослідники, «фемінітиви стали виразниками усупільнення жінки в найменшому соціумі (сімейному), а далі в найбільшому (професійному)» [1, с. 354].

Отже, з лінгвістичного погляду, категорія жіночості має високу словотвірну продуктивність і конкурентоспроможність серед інших категорій слів.

З огляду на екстралінгвальні чинники назви осіб жіночого роду не мають підстав залишатися на другому плані у порівнянні з відповідниками чоловічого роду. Тож традиція домінування маскулитивів відходить у минуле, а вживання фемінітивів у всіх стилях мовлення є цілком закономірним і природним.

Література:

1. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування. Частина перша. Монографія. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 440 с.
2. Пономарів О. Д. Діяч і діячка, кореспондент і кореспондентка, лікар і лікарка, поет і поетка, поетеса. *Культура слова: Мовностилістичні поради. Навч. посібник*. К. : Либідь, 1999. С. 164–165.
2. Словотвір сучасної української літературної мови. Київ : Наукова думка, 1979. 408 с.

3. Федурко М. Ю. Словотвірна морфологія українських фемінативів у лінгвокультурологічному аспекті. *Відображення історії та культури народу в словотворенні: Доповіді XII Міжнародної наукової конференції Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славістів (25–28 травня 2010 р., Київ)*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. С. 433–442.

Факультет суспільно-гуманітарних наук та права

Ковальова І. О.

Науковий керівник: доц., к. філол. н. Котенко О. В.

МОВА ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ЛЮКО ДАШВАР ЯК ДИДАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ «ФРАЗЕОЛОГІЯ»

Творчість Люко Дашвар вирізняється багатством художніх засобів, зокрема активним використанням фразеологізмів, що робить її тексти цінним дидактичним матеріалом для уроків української мови. Вона вдало поєднує розмовний стиль із художньою образністю, створюючи яскраві та емоційно насичені тексти, які занурюють учнів у реалії сучасної мови й водночас демонструють зв'язок із літературними традиціями. Це сприяє розвитку мовленнєвої компетенції, критичного мислення та культурного усвідомлення.

Фразеологізми в її творчості виконують важливу стилістичну функцію, додаючи мові персонажів унікальності та автентичності. Вони часто відображають національний менталітет, побут і культурні традиції, що значно підсилює емоційний вплив текстів. Її твори дають змогу ілюструвати різні типи фразеологізмів (прислів'я, крилаті вислови, ідіоми) та сприяють формуванню в учнів уміння розуміти їхнє значення в контексті, аналізувати функції у тексті та особливості вживання.

Завдання на розпізнавання фразеологізмів, переклад на розмовну мову чи створення нових речень із фразеологізмами роблять уроки української мови інтерактивними та захопливими, розвивають

аналітичні здібності, творчість та сприяють формуванню фразеологічної компетенції – ключового складника мовної грамотності. Наприклад: учням пропонується визначити, що означає фразеологізм «золоте серце» у контексті конкретного уривка. Наприклад: *«За спиною белькотіла Ангеліна, не знала, що вдіяти: - Раюшко, а це Платонова сестричка. Лідуся. Вона в нас лікарка... Вона в нас – золоте серце. Ти б до кімнати своєї йшла, дитино, а я зараз...»* [1, с. 200]. Дати відповідь на запитання, як цей вислів допомагає створити образ героїні; які позитивні риси він підкреслює?

Ефективними є вправи, що передбачають порівняння фразеологізмів Люко Дашвар із подібними висловами з інших джерел, таких як усна народна творчість або літературна класика. Це дає учням можливість побачити еволюцію мовних засобів, з'ясувати їхній зв'язок з традиційними й сучасними стилями мовлення, а також глибше осмислити культурно-історичний контекст.

Написання есе на основі фразеологізму, знайденого в текстах Люко Дашвар, є дієвим методом розвитку творчого мислення, уяви та аналітичних навичок учнів. Така робота дозволяє глибше дослідити значення фразеологізму, розкрити його емоційне навантаження та смислову багатозначність, пов'язуючи це із життєвими ситуаціями чи літературними контекстами. Це збагачує лексичний запас школярів, розширює їхнє розуміння мови і культури. Наприклад, учням пропонується проаналізувати уривок із роману Люко Дашвар «Мати все», у якому використовується фразеологізм *«у чотирьох стінах»*. Після читання тексту вони визначають, як цей вислів впливає на сприйняття емоційного стану персонажів і як його значення змінюється залежно від контексту. Це сприяє розвитку чутливості до мови й умінню оцінювати художні засоби у творі. Як продовження вправи учням можна запропонувати створити власний текст, де той самий фразеологізм вживається в іншому контексті, який передає новий настрій чи ситуацію

(наприклад, позитивну, іронічну чи спокійну). Такий підхід дозволяє не лише закріпити знання, а й розвинути креативність і мовленнєву гнучкість. Це допомагає школярам усвідомити багатозначність фразеологізмів і їхню роль у побудові художніх текстів.

Отже, використання творів Люко Дашвар на уроках української мови під час вивчення фразеології є ефективним способом залучення учнів до сучасного літературного процесу. Це сприяє інтегрованому аналізу тексту, що об'єднує літературознавчий і лінгвістичний підходи, формує зацікавленість у вивченні мови та розвиває мовленнєву і культурну компетентності.

Література:

1. Дашвар Л. Мати все. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 336 с.

**Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Факультет психології**

**Бейтан О. О.
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.**

ЯК СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ВПЛИВАЮТЬ НА САМООЦІНКУ ПІДЛІТКІВ

Соціальні мережі можуть впливати на самооцінку, викликати залежність, провокувати кібербулінг, та спричиняти порушення сну. Можна почати з питання: «Як соціальні мережі впливають на сприйняття підлітками самих себе?». Психологи стверджують, що надмірне використання соціальних медіа може призводити до зниження самооцінки через постійні порівняння себе з іншими [2; 3].

Негативні порівняння з іншими, поширення недостовірної інформації та вплив негативних трендів можуть суттєво позначитися на емоційному стані підлітків. Важливо навчити їх розрізняти реальність від ілюзій та виробляти критичне мислення щодо отриманої інформації.

Раніше вивчали вплив телебачення та друкованих видань на молодь, але соціальні мережі пропонують постійну інтерактивність і швидкий доступ до інформації, що підсилює їхній вплив. Дослідження показують, що підлітки, які часто користуються соціальними мережами, можуть частіше відчувати незадоволення собою через порівняння з ідеалізованими образами інших людей [1].

Ми живемо в епоху, де соціальні мережі стали невід'ємною частиною життя. Для багатьох людей це не лише спосіб спілкування, а й основне джерело інформації та навіть робоче середовище. Щодня ми проводимо в них багато часу, і для деяких це стало частиною професійної діяльності. З одного боку, соціальні мережі сприяють соціалізації та обміну інформацією, що може підтримувати підлітків емоційно. З іншого боку, постійне порівняння себе з «ідеальними» профілями інших може знижувати впевненість у собі [4].

Висновок. Соціальні мережі можуть мати різний вплив на самооцінку підлітків, і це залежить від того, як саме вони їх використовують. Важливо навчити підлітків критично мислити та розвивати навички цифрової грамотності, щоб вони могли правильно оцінювати інформацію і не піддаватися шкідливим впливам онлайн-середовища.

Література:

1. Вплив соціальних мереж на підлітків – як зберегти психічне здоров'я у цифрову епоху. URL: <https://psychologist.com.ua/vpliv-sotsialnix-merezh-na-pidlitkiv-yak-zberegti-psixichne-zdorovya/> (дата звернення: 14.11.2024).
2. Вплив соціальних мереж на психологічний стан підлітків та роль школи у забезпеченні цифрової гігієни. URL: <https://naurok.com.ua/vpliv-socialnih-merezh-na-psihologichniy-stan-pidlitkiv-ta-rol-shkoli-u-zabezpechenni-cifrovo-gigieni-431604.html> (дата звернення: 14.11.2024).
3. Залежність від соціальних мереж: психологічні наслідки та шляхи подолання. URL: <https://helppsy.me/blog/zalezhnist-vid-socialnih-merezh-psihologichni-naslidki-ta-shlyahi-podolannya> (дата звернення: 14.11.2024).

4. Марченко О. С. Вплив соціальних мереж на самооцінку підлітків. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/7e8e11cd-5e73-4ec2-987f-4eb2a2bc2245/content> (дата звернення: 14.11.2024).

Факультет психології

Белогруд В. Д.

Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

АБРАГАМ МАСЛОУ ТА ЙОГО ТЕОРІЯ ІЄРАРХІЇ ПОТРЕБ

Що робить людину по-справжньому щасливою? Абрахам Маслоу, один з найвідоміших психологів ХХ століття вважав, що для досягнення щастя людина повинна задовольнити певні основні потреби, а потім розвиватися до самореалізації. У своїй теорії ієрархії потреб Маслоу визначив, що людські мотивації можна пояснити через п'ять рівнів потреб від найнеобхідніших до найвищих. Чи справді ми маємо такий чіткий порядок потреб, чи він змінюється залежно від обставин [1]?

Маслоу, створюючи у 1940-х рр. свою теорію мотивацій, намагався пояснити, чому в різний час у людей виникають різні потреби. Він вважав, що потреби людини мають підпорядковану структуру з п'яти рівнів. У той час домінували теорії, які зосереджувались на патології та дефіцитах, в той час як Маслоу зосередився на здатності людини до самореалізації та самовдосконалення. Його ідеї змінили підхід до розуміння людини як активного суб'єкта, що прагне до зростання та самовиявлення, а не лише до задоволення базових потреб. Сучасне суспільство, яке все частіше стикається з питаннями самореалізації та внутрішнього розвитку, актуалізує його теорію навіть сьогодні. Люди все більше орієнтуються на досягнення вищих рівнів потреб, таких як творчість, інтелектуальний розвиток і самопізнання, а не лише на задоволення фізичних чи соціальних потреб [1; 2].

На мою думку, теорія Маслоу є важливою для розуміння людської мотивації, однак вона не є універсальною. Дійсно, багато людей,

досягнувши задоволення базових потреб, прагнуть до вищих цілей, таких як самореалізація та самопізнання. Однак не всі люди чітко слідують цій ієрархії. Наприклад, деякі люди можуть прагнути до творчого вираження або духовного зростання навіть тоді, коли їх базові потреби ще не повністю задоволені. Це свідчить про те, що потреби можуть бути не такими лінійними, як стверджує Маслоу. Дослідження в області нейропсихології та соціальних наук показують, що люди можуть одночасно мати кілька важливих потреб, і їх задоволення може залежати від індивідуальних обставин, культурних та соціальних факторів.

Головна проблема при перевірці теорії ієрархії в тому, що немає надійного кількісного вимірювача задоволеності потреб людини. Друга проблема теорії пов'язана з послідовністю потреб. Сам Маслоу вказував, що порядок в ієрархії може змінюватися. Утім, теорія не може пояснити, чому деякі потреби продовжують бути мотиваторами навіть після того, як їх було задоволено [3].

Оскільки Маслоу досліджував біографії лише тих творчих особистостей, які, на його думку, були успішними («щасливчиками»), то з досліджуваних особистостей випав, наприклад, Ріхард Вагнер, великий композитор, позбавлений практично всіх особистісних рис, які цінує Маслоу. Вченого цікавили надзвичайно активні та здорові люди, такі як Елеонора Рузвельт, Авраам Лінкольн і Альберт Ейнштейн. Це накладає неминучі спотворення на висновки Маслоу, оскільки те, як влаштована «піраміда потреб» більшості людей, з його досліджень залишалося неясним. Також Маслоу не проводив емпіричних досліджень [3].

Теорія ієрархії потреб, незважаючи на свою популярність, не підтверджується і має низьку валідність, заявили Дуглас Голл і Халіл Ноугейм (Douglas Hall, Khalil Nougaim) 1968 року. Коли Холл і Ноугейм проводили своє дослідження, Маслоу написав їм листа, в якому зазначив, що важливо враховувати задоволення потреб залежно від вікової групи випробовуваних. «Щасливчики», за думкою Маслоу, задовольняють

потреби в безпеці та фізіології в дитинстві, потреби в приналежності та любові – у підлітковому віці і так далі. Потреба ж у самоактуалізації задовольняється років до п'ятидесяти у «щасливчиків». Саме тому потрібно враховувати вікову структуру [3].

Висновок. Отже, теорія ієрархії потреб Маслоу безумовно стала важливим внеском у психологію та розуміння людської мотивації. Вона допомогла визначити основні категорії потреб і їхню роль у розвитку особистості. Однак, як показує критика та подальші дослідження, ця теорія має низку обмежень. Перш за все, її лінійність та чітка послідовність потреб не завжди відображають реальну ситуацію, оскільки люди можуть одночасно прагнути до різних рівнів потреб або діяти поза залежністю від ієрархії Маслоу. Крім того, відсутність надійного кількісного вимірювання задоволення потреб і обмежена емпірична база досліджень знижують валідність теорії. З огляду на ці фактори, теорія Маслоу потребує адаптації до сучасних умов і більш комплексного підходу, що враховує індивідуальні, культурні та соціальні особливості. Тому, хоча ієрархія потреб залишається важливим теоретичним інструментом, її застосування в реальному житті потребує гнучкості та уточнень.

Література:

1. Піраміда потреб Абрагама Маслоу. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 24.11.2024).
2. Теорії мотивації на основі потреб. URL: <https://ukrayinska.libretexts.org/> (дата звернення: 24.11.2024).
3. Теорія ієрархії потреб Маслоу (Піраміда Маслоу). URL: <https://www.maxzosim.com/maslows-hierarchy-of-needs/> (дата звернення: 24.11.2024).

Факультет психології

Бойченко П. І.

Керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

**ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПСИХІЧНЕ
ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ**

Сучасна людина щодня стикається з величезними обсягами інформації, яка ллється з усіх боків: соціальні мережі, новини, цифрові платформи. Це змушує замислитись: як усе це впливає на наше психічне здоров'я і чи можливо адаптуватися до такого темпу життя?

Як інформаційне перевантаження стало проблемою? Надлишок інформації – це не щось нове, але сьогоденні технології значно загострили цю проблему. Соціальні мережі показують ідеалізовані картинки життя, формуючи нереальні стандарти, через які люди починають сумніватися в собі. Молодь особливо вразлива до цього, адже постійне порівняння себе з іншими в соцмережах нерідко стає причиною невдоволення своїм виглядом чи досягненнями.

І це не лише емоційний дискомфорт. Постійне споживання цифрового контенту впливає й на наші когнітивні функції. Наприклад, дослідження показують, що інформаційний потік погіршує концентрацію уваги: ми звикаємо до швидкого перемикання між завданнями, але при цьому глибина розуміння страждає. Мозок просто перевантажений.

На мою думку, постійний вплив інформаційних потоків дійсно шкодить нашому психічному стану. Це провокує стрес, тривогу і навіть депресію. Ще більш небезпечною є ситуація для підлітків: вони можуть страждати від кібербулінгу або впадати в комплекси через ідеалізовані образи з екранів. Такі проблеми, як занижена самооцінка або навіть розлади харчової поведінки, стають прямими наслідками цієї ситуації.

Але вирішення є. Важливо навчитися правильно працювати з інформацією. Наприклад, обмежувати час у соцмережах або хоча б раз на

тиждень влаштовувати «цифровий детокс» – день без гаджетів. Це дійсно допомагає відновити емоційну рівновагу, підвищує продуктивність і навіть покращує настрій. Також корисно привчити себе перевіряти джерела інформації і не довіряти всьому, що бачиш онлайн.

Висновок. Інформаційне перевантаження є суттєвою загрозою для психічного здоров'я, особливо у молоді, яка часто відчуває тиск через ідеалізовані зображення життя в соціальних мережах. Практика цифрової гігієни, наприклад, обмеження часу в інтернеті та вибір перевірених джерел, може допомогти зменшити негативний вплив. Це стає особливо важливим в умовах, де інформаційне середовище є невід'ємною частиною нашого життя, і кожен має усвідомлювати небезпеку надмірного інформаційного споживання для збереження психічного балансу.

Література:

1. Жиренко Х. Бережіть психіку. Як протистояти потоку негативної інформації. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/digest/berezhit-psihiku-yak-protistoyati-potoku-negativnoji-informaciji-570516.html> (дата звернення: 22.11.2024).

Факультет психології

Булка А. В.

Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА У СПОРТІ

Психологія вважається дуже цікавою наукою, існують різні напрями психології: сімейна психологія, соціальна психологія, дитяча тощо. Але найбільше мене зацікавив напрям психології у спорті.

Із самого дитинства я займаюсь спортом, але тільки нещодавно задумалась над питанням «Для чого психологи у спорті?», у чому полягає особливість таких фахівців.

Психологія спорту – напрямок психологічної науки, предметом якого є вивчення закономірностей прояву і розвитку психіки людини, а

також групових взаємодій в умовах змагальної та тренувальної діяльності [1].

Як і багато інших напрямків психології, психологія спорту почала інтенсивно розвиватися в 60–70-ті рр. XX ст. (П. А. Рудик, А. Ц. Пуні й ін.), причому в цій області основні дослідження були спочатку зосереджені на вивченні індивідуальних розходжень спортсменів, здібностей і можливостей діяти в стресових умовах змагань, способах підвищення ефективності спортивних тренувань. Психологія спорту збагачує знаннями загальну психологію розробкою наступних питань: прояв властивостей особистості в спортивній діяльності; прояв і розвиток психічних процесів при виконанні фізичних вправ; прояв психічних станів і взаємин у спортивній діяльності [1].

Завдання спортивної психології [2]:

1. Вивчення соціально-психологічних умов спортивної діяльності. У найзагальнішому вигляді це вивчення поведінки спортсмена в зв'язку з його соціальним оточенням (національні особливості та традиції в спорті; міжособистісні стосунки спортсменів, тренерів, суддів, менеджерів спорту, глядачів; психологічний клімат в команді; лідирування, суперництво, агресія тощо).

2. Вивчення особливостей формування та розвитку особистості спортсмена, тренера, спортивного арбітра. З психологією особистості в спорті поєднано вивчення неповторності, індивідуальної своєрідності поведінки людини.

3. Вивчення психологічних основ удосконалення рухових навичок та якостей. Основою успіху в спорті частіше за все є постійно вдосконалюванні спеціальні рухи та рухові якості. Формування навичок, а також прояви фізичних кондицій з самого початку були в центрі уваги психологів спорту. Сюди входить вивчення психологічної специфіки різних видів тренування (фізичного, технічного, тактичного тощо);

вивчення спеціалізованих сприймань у спорті; вивчення ефективності методів управління психічними станами при засвоєнні рухів.

4. Вивчення факторів, які забезпечують успішність змагальної діяльності. Спортивні змагання – кульмінація та вирішальний чинник спортивної діяльності; вони висувають високі вимоги до психіки спортсменів. Звідси і виділення в спеціальну групу завдань, які пов'язані з проявами та розвитком психіки в умовах змагань.

5. Вивчення основ психологічного забезпечення спортивної діяльності. Сюди входить: розробка психоспортограм видів спорту; вивчення методів управління психічними станами в змагальній діяльності; вивчення психологічних основ відбору в спорті; вивчення ефективності різних методів психодіагностики в спорті тощо.

6. Вивчення шляхів інтеграції спортивної психології в системі наук і використання її досягнень у практиці спортивної діяльності. Це перспективний напрямок розвитку спортивної психології, а саме: розробка сучасної теоретичної концепції спортивної психології і психологічної освіченості тренерів та спортсменів; вивчення подальших перспектив реалізації інтелекту спортсменів; розробка психологічної класифікації видів спорту, змагальних вправ та спортивних амплуа; використання комп'ютерних технологій для раннього прогнозу спортивних здібностей; дослідження вікових сенситивних передумов для початку занять спортом тощо.

Отож, можна підвести підсумки. Робота спортивного психолога є досить важливою у спорті. Адже ґрунтується на застосуванні спеціалізованих методів, які допомагають спортсменам вирішувати проблеми, пов'язані з мотивацією, концентрацією уваги, управлінням емоціями та стресом у спортсменів різного рівня. Тому я із задоволенням хотіла б продовжувати у майбутньому розвиватись саме у цьому напрямку.

Література:

1. Завдання та методи спортивної психології.
URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/28914/> (дата звернення 12.11.2024).
2. Психологія спорту: об'єкт, предмет, завдання, різновиди. URL:
<https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29110/> (дата звернення 12.11.2024).

**Навчально-науковий інститут
філософії та освітньої політики**

Завадецька Я. Д.
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Семенюк К. С.

ТРАДИЦІЙНО УКРАЇНСЬКА ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ

В давні часи українська обрядовість вражала своєю унікальністю та глибоким символізмом. Кожен елемент обряду носив особливий характер, вражаючи своєю сакральністю та ігровим настроєм, а також несучи на собі важливе функціонально-сміслові значення. В основі обрядів простежується вплив землеробського та скотарського способу життя, що визначало збереження та довготривале існування релігійно-магічних компонентів, присвячених землеробським, скотарським та рослинним культам.

В Україні весільні традиції відрізняються своєю унікальністю та різноманітністю, що варіюється залежно від регіону. Однією з ключових традицій є сватання, коли родичі нареченого приходять у дім нареченої для обговорення шлюбу. Важливим елементом цього ритуалу був свіжий хліб, який вони приносили із собою і клали на стіл перед розмовою. Якщо наречена приймала пропозицію, вона розрізала хліб і віддавала його сватам, в іншому випадку відмова символізувалася гарбузом.

Після згоди дівчини наступали оглядини, під час яких наречена демонструвала свої господарські навички. Потім відбувалися заручини, де руки наречених зв'язувалися рушником, а наречена дарувала сватам сукні, сорочки та інше.

Очікуючи на весілля, наречена вишивала рушник як символ єдності та міцності що передають глибоку символіку родового дерева, квітів і голубів як уособлення любові та миру. Навіть хліб, використаний під час сватання, має свою сакральну естетику: його випікали зі спеціальним оздобленням, а серцевина короваю, що належала молодцям, символізувала їхнє щасливе життя разом. Викуп сорочки був ще однією традицією: наречений або його друзі викупували сорочку, яку вишила наречена, у день весілля.

В перед весільну ніч влаштовується традиційний дівич-вечір, де дружки проводять обряд очищення нареченої, під час якого вона виражає свою тугу за дівочим життям. Наречена прикрашала гілки дерев кольоровими стрічками, створюючи витончену, барвисту композицію, яка символізувала перехід у новий етап життя.

Особлива увага надавалась зовнішньому вигляду нареченої: одяг в традиційному українському весіллі символізує чистоту, доброту та багатство душі. Зазвичай весільна сукня нареченої прикрашалась вишивкою з різноманітними символами — квітами, геометричними орнаментами, які символізують родючість, щастя та захист. Використовувалися натуральні тканини, такі як льон і конопляне полотно, що відображало злиття з природою. Білий колір сукні або сорочки символізує чистоту, а червоні, сині, зелені та золоті нитки у вишивці додавали естетичності та оберегове значення. Частиною образу є традиційний вінок з барвінку, калини, ромашок — символізуючи дівочу чистоту, молодості та красу. Стрічки у вінку мали свої кольори: червона стрічка — символізувала любов, енергію та силу життя, зелена — означала молодість, надію та родючість, синя — асоціювалася із небом, чистотою помислів та захистом.

На сам день весілля одним з перших обрядів стає викуп нареченої. Друзі нареченого влаштовують різноманітні випробування, аби викупити

наречену за максимальну ціну. Після успішного викупу наречений несе свою майбутню дружину на руках до церкви.

Однією естетично важливою деталлю були символічні дії, такі як обряд благословення від батьків. Він супроводжувався не лише словами, але й візуальною стороною — використанням ікон, вишитих рушників та хліба-солі, які додавали урочистості й значущості моменту. Молодята кланяються батькам, виражаючи їм подяку.

Вінчання є основною та священною частиною весілля, під час якої молодята отримують Боже благословення для подолання труднощів у подружньому житті.

Після вінчання на молодих сипали монети та зерно, символізуючи побажання щастя і достатку.

Весільний рушник традиційно асоціюється із величезною та пишною коровою. Після цивільного обряду батьки та гості вітають молодят, подаючи їм коровай. На святковому столі коровай займає гідне місце, і перед розходженням гостей, його розрізають на частини, роздаючи кожному свою долю. Серцевина – для молодят, «підощва» – для музикантів, а решта – для гостей. У певних регіонах України, замість короваю, існує обряд роздачі так званих шишок, віддзеркалюючи багатогранність традицій та символів в українському весіллі.

Пов'язування нареченої хусткою один з найсентиментальніших весільних обрядів на весіллі. Хустка, прикрашена витонченими візерунками, символізувала перехід нареченої з одного соціального статусу до іншого, а сам процес пов'язування був красивим і емоційним актом, що викликав сльози радості та суму водночас.

Весільні обряди виконують функцію соціального включення молодої пари у громаду, формують і зміцнюють соціальні зв'язки, що проявляються у взаємодії різних учасників обряду. Обряди сприяють встановленню нових соціальних відносин та закріпленню місця нової

родини в суспільстві, а також передбачають ритуальне затвердження статусу молодих як повноправних членів громади.

В сьогоденні адаптація весільних ритуалів, обрядів втрачає своє символічне значення або видозмінюється під впливом глобалізаційних процесів, однак основні семіотичні коди все ще зберігаються. Нові форми проведення весілля можуть поєднувати елементи традиційної обрядовості з сучасними трендами, що свідчить про живучість і гнучкість культурних практик. Попри зміни, символіка єдності, благополуччя та любові залишається центральною частиною весільних ритуалів. Це відображає багатство української культури та її здатність гармонійно поєднувати минуле з сучасністю.

Література:

1. Здоровега Н. І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. Київ : Наукова думка, 1974. 159 с.
2. Ігнатенко І. Етнологія для народу : свята, традиції, звичаї, обряди, прикмети, вірування українців. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. 319 с.
3. Українське народознавство: Навчальний посібник / За редакцією С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. Львів : Фенікс 1994. 608 с.

Факультет психології

Іванова Я. Ю.

Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

ЕРІХ ФРОММ «ЗДОРОВЕ СУСПІЛЬСТВО». УТОПІЯ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Чи можливо побудувати суспільство, в якому людина може жити гармонійно та відчувати себе щасливою? Та чи існує те саме «Здорове суспільство»? Еріх Фромм у своїй книзі «Здорове суспільство» (1955) розглядає цю проблему, аналізуючи вплив сучасної цивілізації на людське існування. Автор ставить під сумнів структуру суспільств, які надають перевагу матеріальному добробуту над духовним розвитком. На

думку Фромма, ключовим завданням є переосмислення цінностей, що лежать в основі суспільного устрою. «Здорове суспільство сприяє здатності людини любити своїх ближніх, працювати творчо, розвивати свій розум та об'єктивність, а також мати почуття власного «я», що ґрунтується на досвіді власних продуктивних сил» [1, с. 70].

Фромм вказує, що проблема здорового суспільства пов'язана із загальною кризою людського існування. Він порівнює сьогодення з минулими епохами, зазначаючи, що не дивлячись на активний технологічний прогрес, ідеї та цінності деградують. «Але, хоча наука та техніка створили умови для такого розвитку, Західний світ знову впав у нові форми племінного ідолопоклонства – саме тієї орієнтації, яку намагалися викорінити пророки Старого Завіту та раннього християнства. Націоналізм, який спочатку був прогресивним рухом, замінив узи феодалізму та абсолютизму. Сьогодні звичайна людина черпає відчуття своєї ідентичності зі своєї приналежності до нації, а не від того, що вона є «сином людським». Її об'єктивність, тобто її розум, спотворена цією фіксацією. Вона судить «чужинця» за іншими критеріями, ніж членів свого власного клану. Її почуття до чужинця також спотворені» [1, с. 56].

Фромм критикує сучасне суспільство за надмірну орієнтацію на матеріалізм і споживання, яке він називає «ринковою орієнтацією» особистості. Він зазначає, що в сучасній капіталістичній системі індивід має лише «формальну свободу» в умовах ринку та відкриває важливі питання щодо справжньої автономії індивіда в капіталістичному суспільстві. Хоча теоретично ми можемо вільно обирати роботу, на практиці ринок ставить нас у жорсткі рамки, де без вибору потрібно погоджуватися на запропоновану заробітну плату, щоб вижити. Таким чином, свобода, яку обіцяє ринок, насправді є ілюзорною, адже вибір між роботою за низьку зарплату або безробіттям фактично не є свободою, а вимушеним компромісом. «Сучасний ринок – це саморегулюючий

механізм розподілу, який робить непотрібним поділ соціального продукту згідно з запланованим або традиційним планом, і таким чином усуває необхідність застосування сили всередині суспільства. Звичайно, відсутність сили є більше видимою, ніж реальною. Працівник, який змушений прийняти запропоновану йому ставку заробітної плати на ринку праці, змушений прийняти умови ринку, оскільки інакше він не зможе вижити. Таким чином, «свобода» індивіда є значною мірою ілюзорною» [1, с. 85–86].

Фромм підкреслює, що хоч ринок і створює видимість саморегулювання, насправді він посилює нерівність і обмежує реальну свободу, залишаючи людину залежною від умов, які диктує економічна система. Тому важливо задуматися, чи дійсно ми маємо свободу, коли наші життєві умови визначаються не нашими бажаннями, а глобальними ринковими силами. Здорове суспільство, на думку Фромма, має бути засноване на принципах гуманізму, любові та співпраці. Він пропонує моделі, які відмовляються від ієрархій, що принижують людську гідність, і замінюють їх демократичними структурами, спрямованими на розкриття творчого потенціалу кожного індивіда.

Фромм виділяє такі риси здорового суспільства:

1. Свобода без відчуження. Людина має бути вільною, але не ізольованою від інших.
2. Любов як основа взаємин. Співчуття та емпатія повинні стати фундаментом соціальних структур.
3. Сприяння розвитку особистості. Здорове суспільство створює умови для самореалізації кожного.

Фромм переконаний, що здорове суспільство можливе лише за умови трансформації цінностей, які ставлять у центр уваги не матеріальний добробут, а розвиток людської особистості. Він наголошує, що лише через відновлення справжніх людських зв'язків і перехід до гуманістичних принципів можна уникнути духовного занепаду. Як він

пише: «Здорове суспільство — це таке, в якому якості, такі як жадібність, експлуататорство, власницькість, нарцисизм, не мають шансів бути використаними для досягнення більшого матеріального зиску або для підвищення особистого престижу» [1, с. 269].

Література:

1. Fromm E. The Sane Society. First published in the United Kingdom, London, 1956 by Routledge & Kegan Paul. URL: <https://historicalunderbelly.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/12/erich-fromm-the-sane-society.pdf>

Факультет психології

Лесь І. М.

Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК І САМОРЕАЛІЗАЦІЯ

Як можна досягти гармонії у житті та знайти своє місце в світі, в якому все змінюється так швидко? Питання особистісного розвитку та самореалізації залишається актуальним на всіх етапах людського життя. Дехто вважає, що шлях до справжньої самореалізації — це безперервний процес самовдосконалення, а інші переконані, що віднайти себе можна через конкретні досягнення та зовнішні результати. Що саме означає бути справжньою версією себе і чому це так важливо?

Особистісний розвиток та самореалізація завжди були центральними питаннями в психології, філософії та соціології. Відомі психологи, такі як Абрахам Маслоу [2], створили теорію потреб, де на вершині піраміди знаходиться потреба у самореалізації. Це свідчить про те, що кожна людина прагне реалізувати свій потенціал, навіть якщо на шляху до цього стоять численні перешкоди. Проте, на практиці, не всім вдається досягти цієї мети через численні фактори, такі як невпевненість, соціальний тиск, обмеження умов та внутрішні страхи [1]. Чи можемо ми реалізувати себе, не враховуючи обставини, або на це впливає зовнішнє середовище та внутрішня готовність?

Проблема особистісного розвитку та самореалізації безумовно є багатогранною. Я вважаю, що самореалізація неможлива без належної внутрішньої роботи та прийняття власних недосконалостей. Людина, яка зуміє зрозуміти себе, свої бажання та страхи, стане більш ефективною в реалізації своїх цілей. Водночас, зовнішній вплив, такі як соціальні ролі та суспільні стереотипи, безумовно можуть обмежувати можливості для самореалізації. Можна згадати дослідження, проведені Карлом Роджерсом, який підкреслював важливість умов підтримки та безумовного прийняття для розкриття потенціалу людини. Тому важливо створювати середовище, в якому людина могла б реалізувати себе без страху та сумнівів. Справжня самореалізація вимагає гармонії між внутрішнім «я» та зовнішнім світом.

Висновки. Отже, самореалізація – це не тільки результат досягнень або зовнішніх показників, а й глибокий внутрішній процес пізнання себе, розвитку внутрішніх ресурсів та перебування в гармонії з навколишнім світом. Це процес, який ніколи не завершується, а лише змінюється з плином часу. Безперечно, для досягнення повноцінної самореалізації важливо поєднувати внутрішнє самопізнання з конструктивними діями у зовнішньому світі.

Література:

1. Психологічні погляди Роджерса Карла Ренсона. *Osvita.ua*. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/28072/>.
2. Тишкевич М. Абрагам Маслоу та його кроки до щастя. *Український інтерес*. URL: <https://uain.press/blogs/abragam-maslou-ta-jogo-piramida-potrebi-1209346>.

Факультет психології

Потерба Д. О.
Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ПСИХОТЕРАПІЇ

Психологія – це наука яка не стоїть на місці, а розвивається дуже швидко, що відкриває нові можливості для розуміння людської психіки. Що ж у ній приваблює молодих людей? Перш за все, психологія здається дуже захоплюючою та цікавою. Можна почути наступну аргументацію: «Хочу розбиратися в людях», «Хочу навчитися впливати на інших», «Хочу краще зрозуміти себе». Наведена точка зору базується, переважним чином, на популярній літературі, у якій психологія представлена як своєрідний набір секретів та прийомів, знання яких здатне зробити людину успішною та щасливою. Щоб навчитись розуміти людину та працювати з нею, необхідні дуже глибокі та систематизовані знання, а це означає серйозне та напружене навчання [1].

Насамперед, кожен психолог прагне допомогти своєму клієнту у вирішенні його проблем, і щоб це зробити він повинен з ним «познайомитись». Як просто звучить. Але насправді знайомство має бути не лише у фізичному плані, але й у духовному, аби підібрати певний метод психотерапії.

Разом із психологією розвиваються нові та сучасні методи психотерапії. Ось декілька основних, на мою думку:

1. Гештальт-терапія – це вид психотерапії, який фокусується на тому «як» клієнт переживає тут і зараз, а не на тому, «що» сталося в минулому. В центрі уваги гештальт-терапії знаходиться клієнт з його бажаннями, інтересами, формами поведінки, особливостями мислення і сприйняття, що характерні лише для нього. Причому психолога цікавлять не всі ці характеристики, а лише ті, що не сприяють задоволенню значущих потреб клієнта і оточуючих його людей [3].

2. Арт-терапія – це терапія мистецтвом. Це метод психотерапії, який дозволяє за допомогою творчості пережити внутрішні конфлікти, тривогу, страхи, що турбують людину. Арт-терапія підходить не лише дітям, а й дорослим. Перевага цього методу у роботі з дітьми є такою, що цей метод є достатньо екологічним [4].

3. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) є одним з провідних, сучасних, науково обґрунтованих методів психотерапії. Когнітивно-поведінкова терапія базується на партнерській співпраці між клієнтом та терапевтом [2].

4. Позитивна психотерапія – це психотерапевтичний метод, який з'явився на стику гуманістичного та психоаналітичного підходу. Аналогію можна простежити в фотографії: негатив – це знімок із зворотними кольорами, а позитив – зображення, яке відображає реальність такою, якою вона є. Позитивна психотерапія сприймає людину як ціле. Кожен із нас існує в чотирьох сферах реальності: тілесній, сфері досягнень, контактів і духовності. Для оптимального функціонування людини важливо підтримувати між ними баланс, жодну з них не можна оголосити найважливішою, кожна потребує належної уваги [3].

5. Нейролінгвістичне програмування (НЛП) – універсальне керівництво грамотного використання власних ресурсів у досягненні цілей. Це прикладна психологія, що дозволяє зрозуміти, як працює розум, яким чином утворюються думки і на їх основі сформувати шаблони поведінкових реакцій. НЛП вчить бути успішним в усьому, вміти випереджати суперників, тонко аналізуючи мотиви їхніх дій. НЛП націлює людину на досягнення досконалості. Досліджуючи зв'язок між неврологічними процесами, мовою і емпіричною поведінкою, ця наука дає чіткі керівництва до дії [3].

Під час навчальної ознайомлювальної практики ми познайомилися із психологами XIX століття та сучасними методами, які вони використовують. Саме їх ми сьогодні розглянули. Не можу з ними не

погодитись, адже перечитавши велику кількість інформації, підтвердженої спеціалістами, я вкотре переконалася, що саме гештальт-терапія, арт-терапія, КПТ, позитивна психотерапія та НЛП є досить ефективними методами у роботі психологів, які будуть корисними у сфері моїх подальших наукових, професійних інтересів.

Література:

1. Іванова Т. Психологія. Вступ до спеціальності. URL : https://ppst.sumdu.edu.ua/images/pdf/Vstup_PL_Konspekt_Ivanova.pdf (дата звернення 08.11.2024).
2. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ). URL : <http://childrenhealth.center/development/therapy/cbt/> (дата звернення 08.11.2024).
3. Методи психотерапії. URL : <https://pleso.me/ua/blog/metodi-psihoterapiyi> (дата звернення 08.11.2024).
4. Що таке арт-терапія та чому вона ефективна в роботі з дітьми під час війни. URL : <https://voices.org.ua/news/shcho-take-artterapiia-ta-chomu-vona-efektyvna-u-roboti-z-ditmy-pid-chas-viyny/> (дата звернення 08.11.2024).

Факультет психології

Степнікова В. В.

Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

ПСИХОЛОГІЯ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Підлітковий вік – період значних змін у житті дитини. За визначенням Організації Об'єднаних Націй підлітковий вік – це віковий період з десяти до дев'ятнадцяти років. Це вік стрімких фізіологічних, психологічних, соціальних змін, які відбуваються з дитиною. І це саме той період, коли вона потребує як мудрої та виваженої батьківської підтримки, так і свободи в ухваленні рішень та виявленні своїх поглядів та переконань [2].

Чому підлітковий вік є таким складним періодом? Відомий психолог Ерік Еріксон вважав, що саме цей період є вирішальним у формуванні ідентичності та розуміння себе як особистості. Актуальність

цієї теми зростає у сучасному світі, адже підлітки стикаються з багатьма новими викликами, які ускладнюють їхній перехід до дорослого життя. Кризи, з якими людина повинна зіткнутися, називаються психосоціальним розвитком. За словами Еріксона, успішний розвиток передбачає вирішення цілей і вимог кожної з цих криз в позитивному ключі. Якщо людина не вирішить кризу успішно, це може перешкодити здатності боротися з більш пізніми кризами. Наприклад, людина, яка не розвиває чіткого почуття мети та ідентичності [1].

Психологічні проблеми у підлітковому віці. Можна умовно виділити чотири великі групи підліткових психологічних проблем.

1. Прояв гіперсексуальності. Підлітковий період часто називається періодом статевого дозрівання, і це не дарма. У цей час організм дитини поступово готується до виконання своїх природних функцій – створенню потомства.

Разом із статевою системою розвивається і гормональна, тому підлітки намагаються більше дізнатися про секс. Часто саме в цьому віці з'являються перші статеві зв'язки, що може стати серйозною проблемою [3].

2. Спроби самоствердитися. Підлітки намагаються довести дорослим свою значимість і незалежність від них, що іноді проходить досить радикально: втечі з дому, пристрась до шкідливих звичок, шкільні прогули, конфлікти з дорослими, впертість у доказі своїх рішень, агресія у відповідь на спроби втрутитися у приватне життя. Все це, на думку дитини, допомагає продемонструвати свою дорослість собі та оточуючим [3].

3. Бажання злитися з групою однолітків. Залежно від того, до якої компанії потрапив підліток, він стане позитивним чи негативним героєм суспільства. Якщо його друзі прагнуть досягнень, то і він, швидше за все, слідуватиме за ними, щоби бути прийнятим.

Якщо його однолітки виявилися «поганою компанією», націленою на кримінал, шкідливі звички, прогули школи, то навіть найзразковіший підліток почне поводитися так само з тією ж метою – бути прийнятим [3].

4. Слабкість, замкнутість, депресії, спроби суїциду. З цією проблемою соціалізації часто стикаються підлітки з низькою самооцінкою, відчуттям власної непотрібності та незначущості, слабкою нервовою системою. Вони не мають друзів у школі та за її межами, не йдуть на контакт з батьками та дорослими, відмовляються від колишніх захоплень та інтересів, відчують проблеми спілкування.

Часто вони перестають піклуватися про себе: дотримуватися гігієни, розчісуватися, вчасно їсти і спати. У сучасному світі найчастіше такі підлітки йдуть у віртуальний світ: анонімно спілкуються з однолітками в мережі, грають в онлайн-ігри та пропадають за комп'ютером цілий день [3].

Я погоджуюсь з тим, що підлітковий вік є критичним періодом для формування ідентичності, як це стверджував Ерік Еріксон. На цьому етапі молода людина прагне зрозуміти, ким вона є, та знайти своє місце у суспільстві.

Водночас, я вважаю, що саме такі труднощі, якщо до них підійти з розумінням і підтримкою, допомагають підліткам розвивати здатність до психологічної стійкості та впевненості у собі. Психологічна підтримка та сприятливе середовище можуть сприяти тому, що підліток подолає ці кризи та сформується як зріла особистість.

Ще декілька аргументів «за» та «проти».

Аргументи «за»:

1. Розвиток через кризи. Переживання кризи ідентичності – необхідний етап дорослішання.

Підлітки, які отримують належну підтримку більшою ймовірністю формують стійку ідентичність, що сприяє їхньому особистісному розвитку.

2. Роль сім'ї та друзів. Підлітки, які відчують підтримку від близького оточення, легше долають психологічні труднощі. Також якщо вони отримують підтримку, то менше схильні до асоціальної поведінки, оскільки відчують свою цінність та значимість.

3. Вплив свободи вибору. Джеймс Марсія зазначив, що підлітки, яким дозволено експериментувати зі своїми ролями та ідеями, швидше формують власну ідентичність.

Аргументи «проти»:

1. Небезпека тиску з боку суспільства. Соціальні мережі можуть спричинити у підлітків проблеми з самооцінкою. Підлітки порівнюють себе з «ідеальними» образами і часто відчують невідповідність власним ідеалам, що сприяє розвитку депресії та тривожності.

2. Конфлікти з батьками. Підлітковий період часто є часом конфліктів з батьками, які хочуть, щоб їхні діти наслідували їхні цінності й ідеали. Проте надмірний контроль може стати причиною зниження мотивації та розвитку протестних реакцій, що ускладнює його подальшу соціалізацію.

Таким чином, психологічний підхід до підтримки підлітка має базуватися на емпатії та розумінні складностей його вікового періоду. Важливо, щоб дорослі усвідомлювали, що кожен підліток – це окрема особистість зі своїми унікальними потребами та запитам.

Література:

1. Еріх Еріксон – Теорія психосоціального розвитку. URL: [https://ukrayinska.libretexts.org/Соціальні_науки/Дошкільна_освіта/Книга%3A_ріст_та_розвиток_дитини_\(Paris%2C_Ricardo%2C_Raymond_та_Johnson](https://ukrayinska.libretexts.org/Соціальні_науки/Дошкільна_освіта/Книга%3A_ріст_та_розвиток_дитини_(Paris%2C_Ricardo%2C_Raymond_та_Johnson) (дата звернення: 13.11.2024).

2. Підлітковий вік. URL: <https://rescentre.org.ua/poperedzhennia-zhorstokoho-povodzhennia-z-ditmy/pidlitkovyi-vik> (дата звернення: 13.11.2024).

3. Підлітки та їхні основні психологічні проблеми – як поводитися батькам. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/pidlitki-ta-ihni-osnovni-psihologicni-problemi-ak-povoditisa-bat-kam-9246> (дата звернення: 13.11.2024).

Факультет психології

Швець Т. О.

Науковий керівник: доц., к. філос. н. Коннов О. Ф.

**МОТИВАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОСЯГНЕННЯ
ОСОБИСТИХ ЦІЛЕЙ**

Мотивація – це психологічний процес, який рухає людину до виконання певних дій, задоволення певних потреб або досягнення певних цілей. Стимулювання до дії може залежати від багатьох чинників, зокрема від внутрішніх і зовнішніх мотивів. Внутрішня мотивація з'являється з наших власних потреб і бажань, які є частиною нашої особистості [3].

Спонування до дії – це динамічний процес, що включає фізіологічні та психологічні аспекти, які впливають на поведінку людини. Він допомагає організовувати, активізувати і підтримувати її діяльність. Це здатність людини активно діяти для задоволення своїх потреб. Актуальність питання мотивації підтверджується дослідженнями, які показують, що внутрішньо мотивовані люди демонструють кращі результати у досягненні цілей [4]. Мотивація необхідна для ефективного виконання прийнятих рішень і запланованих завдань.

Погоджуюсь з твердженням, що різні типи мотивації можуть взаємодіяти між собою. Зовнішній стимул може допомогти активувати внутрішній стимул, якщо він є залежним від зовнішнього стимулу. Отже, зовнішня та внутрішня мотивація є двома типами стимулів, які спонукають людей до досягнення мети. Зовнішній стимул базується на зовнішніх факторах, таких як нагороди чи покарання, тоді як внутрішній стимул базується на внутрішніх факторах, таких як цікавість, задоволення і потреба в самореалізації [1].

Отже, мотивація – це складний процес, що поєднує в собі як внутрішні, так і зовнішні фактори. Найкращим способом досягти

особистих цілей є розвиток внутрішньої мотивації, яку підкріплюють зовнішні стимули.

Література:

1. Зовнішня і внутрішня мотивація. *Простір психологів*. URL: <https://psychology.space/psypedia-post/zovnishnya-i-vnutrishnya-motyvacziya/> (дата звернення: 9.11.2024).
2. Мотивація. *Wikipedia*. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8> (дата звернення: 11.11.2024).
3. Психологія мотивації та її вплив на людські дії. URL: <https://fact-news.com.ua/psixologiya-motivatsii-sho-sponukaе-lyudinu-do-dii/> (дата звернення: 11.11.2024)
4. Роль внутрішньої мотивації у досягненні успіху в роботі та бізнесі. URL: <https://aboutu.live/blog/yak-vnutrshnya-motivacya-dopomozhe-dosyagti-usphu-v-robot-ta-bznes> (дата звернення: 11.11.2024).
5. Сучасна психологія мотивації (збірник). URL: <https://alexus.com.ua/tekst-knigi-suchasna-psixologiya-motivacii-zbirnik/> (дата звернення: 12.11.2024).

Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики

Шульга Т. Ю.

ст. викл. кафедри етики та естетики

МІЖ ЦИФРОВИМ І «ЖИВИМ»: ТРАНСФОРМАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Сучасний світ переживає активну цифрову трансформацію (digital transformation), яка охоплює всі сфери життя, зокрема й освіту, культуру та мистецтво. Використання цифрових технологій у навчальному процесі стало особливо актуальним у період пандемії COVID-19, а з лютого 2022 року – в умовах російсько-української війни призвело до масштабного переходу на дистанційні та онлайн-формати, що торкнулося навіть таких

традиційно «живих» практик, як навчальна культурологічна практика студентів, мета якої «формування світоглядних основ здобувача вищої освіти шляхом актуалізації його творчо-професійного потенціалу, утвердження духовних цінностей, виховання патріотизму та національної гідності та єдності, як невід'ємних складових системи загальних та професійних компетентностей в процесі ознайомлення з культурно-мистецькими та історичними пам'ятками, інституціями, культурним життям Києва, України та світу згідно з принципами єдності освіти і культури та студентоцентризму.»

З одного боку, діджиталізація значно розширила можливості ознайомлення з культурою та мистецтвом України і світу, відкрила доступ до глобальних ресурсів, створила нові формати взаємодії. З іншого – є ризик втрати безпосереднього досвіду спілкування з мистецтвом у його автентичному середовищі. Це ставить перед освітянами завдання знайти баланс між цифровими технологіями та традиційними формами культурного буття, щоб не лише використовувати переваги цифрової доби, а й зберегти «живий» контакт з мистецько-культурною спадщиною.

У сучасній системі підготовки фахівців культурологічна практика відіграє важливу роль у формуванні естетичної компетентності студентів. В УДУ імені Михайла Драгоманова навчальна культурологічна практика (3 кредити ЄКТС) є обов'язковою для бакалаврів усіх спеціальностей першого року навчання. Традиційно вона проходить на базі культурних осередків Києва, однак виклики останніх років зумовили розширення традиційних баз практик (музеї, театри, виставки, галереї, архітектурні пам'ятки, концертні зали, культурні центри тощо) інтернет ресурсами, які забезпечують можливість дистанційної форми проходження культурологічної практики. Тож, дистанційна форма практики широко використовують цифрові інструменти в *трьох напрямках*:

1. *Цифровий менеджмент практики*: включає в себе організацію та координацію практичної діяльності за допомогою цифрових платформ та

інструментів. Значну роль у модернізації практики відіграли інструменти Google Workspace for Education: Google Calendar, Google Meet, Google Chat, Gmail, Google Drive, що покращили ефективність планування, організації, моніторингу та зворотного зв'язку за проходженням практики студентами, особливо важливим стало використання можливостей корпоративного Google Chat для дистанційної форми комунікації зі студентами, які могли отримати консультації та підтримку від керівників практики під час її проходження та підготовки документації. Слід підкреслити, що формування навичок роботи з корпоративними інструментами «для комунікації, тайм-менеджменту та в управлінні навчальним процесом» забезпечують здобуття цифрової компетентності [1, с. 5], що відповідає Рамці цифрових компетенцій для освітян (Digital Competence Framework for Educators / DigCompEdu) [2]. Так, у звітах ректора УДУ імені Михайла Драгоманова за 2021 та 2022 роки було презентовано специфіку організації та проведення практики в онлайн режимі: «На facebook-сторінці кафедри етики та естетики та кафедри культурології регулярно публікувалися добірки актуальних культурно-мистецьких подій (театральні вистави онлайн, музичні та кіно-фестивалі, концерти, віртуальні екскурсії тощо), а також були розміщені посилання на сторінки та ютуб-канали українських та світових музеїв, галерей, театрів та інших культурних та мистецьких інституцій, що відкривають свої простори для віртуальних відвідувань. Про культурно-мистецькі події керівники практики повідомляли студентів через соціальні мережі, за допомогою е-пошти, групових чатів у месенджерах тощо»¹.

¹ Авторський матеріал був вперше опублікований у таких джерелах:

1. «Практична підготовка студентів» // Звіт про роботу Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова у 2021 році: звітна доповідь ректора академіка В. П. Андрущенка на конференції трудового колективу НПУ імені М. П. Драгоманова / ред. рада : В. П. Андрущенко (голова), Р. М. Вернидуб (заст. голови); укл. : В. І. Баштовий, Т. А. Жижко [та ін.]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. С. 152-153;

2. *Цифрова підтримка підготовки звітної документації з практики* охоплює використання програмних засобів для створення, оформлення та підготовку для подання звітних матеріалів. Творчий характер практики, який зумовлюється вільним вибором можливостей використання програмного забезпечення (програми пакету Microsoft Office: Microsoft Word, Microsoft PowerPoint, Microsoft Publisher, хмарне програмне забезпечення пакету Google Workspace: Google Документи, Google Презентації; доступні відео редактори; платформи графічного дизайну: найпопулярніша платформа Canva) та творчим, естетичним а подекуди художнім оформлення документації практики дозволяє реалізовувати творчий потенціал студентів, формувати естетичний смак. Саме такий підхід відрізняє навчальну культурологічну практику від низки професійних, підготовка документації яких є доволі зарегульованою та має відповідати встановленим шаблонам. Певних «діджитал-акцентів» набула підготовка звітної документації з практики. До щоденника додавались скріншоти екранів гаджетів під час віртуального відвідування музеїв, які відображали вподобані експонати та артефакти, студенти робили кількахвилинний аудіо-відео презентацію свого перегляду візуального арт-контенту. Слід відзначити, що оновлені форми роботи сприяли формуванню цифрової компетентності майбутніх фахівців, педагогів, наприклад, опанування практикантами навичок роботи з програмним забезпеченням для зйомки та монтажу відео та

2. «Практична підготовка майбутніх фахівців в умовах війни та карантинних обмежень» // Звіт про роботу Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова у 2022 році : звітна доповідь ректора академіка В. П. Андрущенка на конференції трудового колективу УДУ імені Михайла Драгоманова / ред. рада : В. П. Андрущенко (голова), Р. М. Вернидуб (заст. голови) ; укл. : В. І. Баштовий, Т. А. Жижко [та ін.]. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. С. 43;

3. «Практична підготовка майбутніх фахівців в умовах війни та карантинних обмежень» Звіт про роботу Українського державного університету імені Михайла Драгоманова у 2024 році : звітна доповідь ректора В. П. Андрущенка, академіка НАПН України, професора на конференції трудового колективу УДУ імені Михайла Драгоманова / ред. рада : В. П. Андрущенко (голова), Р. М. Вернидуб (заст. голови) ; укл. : В. І. Баштовий, Т. А. Жижко [та ін.]. – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 104.

вдосконалення вмінь використовувати арт-інструментарій деяких програм пакету Microsoft Office. Дистанційний режим практики увиразнив реалізацію професійної складової підготовки бакалаврів. Так, студентам філологічних спеціальностей було запропоновано подивитися архівні записи театральних вистав за участю легендарних акторів за мотивами творів української класики (керівник практики Т. Ю. Шульга); студентам факультету мистецтв, які вже мають власний професійний досвід та добре орієнтуються в українському арт-просторі, була запропонована низка світових музичних та хореографічних онлайн-проектів (керівник практики – ст. викл. кафедри етики та естетики Т. Ю. Шульга); для студентів факультету історичної освіти запропоновано творче завдання зі складання віртуального культурологічного маршруту Києвом (керівник практики – к. філос. н., доц. кафедри етики та естетики С. В. Скрипнікова) тощо. Таким чином, онлайн режим проведення культурологічної практики відкрив нові можливості в організації практики. Студенти значно розширили свій культурно-мистецький обрій, виявили велику зацікавленість вітчизняною та зарубіжною культурою, переконалися у значущості культурної освіченості для педагога.²

3. Використання баз онлайн ресурсів для проходження навчальної культурологічної практики в дистанційному та/або змішаному режимі передбачає доступ до електронних ресурсів, які містять цифрові аналоги мистецько-культурних артефактів та прокультурний контент. Керівники практики доцент кафедри етики та естетики, к. філос. н. Софія Скрипнікова та старший викладач названої кафедри Тетяна Шульга у 2019/2020 році уклали перелік онлайн баз для проходження культурологічної практики в дистанційній формі. Цей перелік постійно

² «Практична підготовка студентів» // Звіт про роботу Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова у 2021 році: звітна доповідь ректора академіка В. П. Андрущенка на конференції трудового колективу НПУ імені М. П. Драгоманова / ред. рада : В. П. Андрущенко (голова), Р. М. Вернидуб (заст. голови); укл. : В. І. Баштовий, Т. А. Жижко [та ін.]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. С. 152-153.

доповнюється і на сьогодні налічує понад 80 позицій, за розділами: «Віртуальні екскурсії найвідомішими музеями світу», «Відвідання світових театральних вистав онлайн», «Віртуальні подорожі культурними пам'ятками України і світу», «Перегляд шедеврів кінематографа онлайн», «Про українську культуру та мистецтво», «Ресурси для самоосвіти». У звіті ректора за 2022 рік була відзначена позитивна динаміка дистанційної форми проходження практики, так само як і у 2024 році було відмічено, що наряду із традиційними відвідуваннями культурних заходів та екскурсіями по музеях, все більшої популярності набуває використання мультимедійних технологій та інтерактивних методів для залучення студентів до вивчення культурної спадщини. Студенти нашого університету в якості практикантів долучилися до світового проєкту Google: Art and Culture (Мистецтво та Культура) – «Україна тут» (Ukraine is Here), який відбувається за підтримки Міністерства культури України в партнерстві з провідними закладами культури. Популярними формами роботи є написання есе про зв'язок обраної професії з культурою та мистецтвом, пропедевтичні бесіди про улюблений твір мистецтва, споглядання мистецтва і заняття творчістю як засіб послаблення стресу від війни. Такі форми роботи мотивують студентів до більш глибокого та структурованого вивчення культурної спадщини та усвідомлення соціальної значущості (місії) обраної професії. У молодого покоління спостерігається високий попит на знання про українську культуру як важливу частину світової. Пізнання власної культури під час проходження навчальної культурологічної практики є одним із засобів її збереження в період російсько-української війни.³

³ «Практична підготовка майбутніх фахівців в умовах війни та карантинних обмежень» Звіт про роботу Українського державного університету імені Михайла Драгоманова у 2024 році : звітна доповідь ректора В. П. Андрущенка, академіка НАПН України, професора на конференції трудового колективу УДУ імені Михайла Драгоманова / ред. рада : В. П. Андрущенко (голова), Р. М. Вернидуб (заст. голови) ; укл. : В. І. Баштовий, Т. А. Жижко [та ін.]. – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 104.

Безповоротні зміни умов навчання через карантинні заходи COVID-19 та загроз російської війни проти України форсували та визначили діджиталізацію навчальної культурологічної практики. І якщо використання цифрових інструментів в першому і другому напрямках є цілком доречним та призводить до оптимізації процесів не залежно від умов проходження практики, то в третьому напрямі питання балансу між традиційними «живими зустрічами» із матеріальними і нематеріальними артефактами культурної спадщини та їхніми цифровими аналогами в інтернет-просторі залишається дискурсивним.

Розвиток цифрових технологій та онлайн-формати взаємодії в освіті відкривають нові можливості, однак також несуть загрозу втрати безпосереднього контакту з живою культурою та мистецтвом. Важливо усвідомлювати, що цифровізація не повинна витіснити традиційні форми культурного залучення, а має їх доповнювати.

Основні моменти, які слід враховувати в організації практики:

- дотримуватися балансу між «цифрою» та «живим» мистецтвом. Цифрові технології можуть бути потужним інструментом, але їх потрібно використовувати з обережністю, не замінюючи ними безпосереднє переживання мистецтва;

- зберігати та всіляко підтримувати «живі» форми мистецької комунікації. Віртуальні екскурсії та онлайн-театри не здатні повністю передати енергетику мистецьких творів, тому перевагу слід надавати реальним подіям.

- враховувати особливості «цифрових» поколінь. Сучасні студенти звикли до цифрового контенту, тому необхідно створювати такі умови, за яких вони будуть шанувати традиційні форми мистецтва, розуміючи їхню цінність.

У світлі сучасних викликів вища освіта повинна поєднувати традиційні та інноваційні методи, щоб забезпечити якісну культурну підготовку студентів, забезпечувати тяглість культурної традиції.

Навчальна культурологічна практика є одним із важливих механізмів формування їхньої особистісної та професійної ідентичності, а також засобом збереження національної культури в умовах війни, глобалізації та діджиталізації.

Література:

1. Програма навчальної культурологічної практики здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Укл. Т. І. Андрущенко, Т. Ю. Шульга. Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023. 9 с. URL: <https://udu.edu.ua/resursy/normatyvni-dokumenty/inshi-dokumenty/prohrama-navchalnoi-kulturolohichnoi-praktyky-2024-roku>
2. Digital Competence Framework for Educators (DigCompEdu). *An official website of the European Union*. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcompedu_en

Наукове електронне видання

Етико-естетична традиція у вітчизняній культурі

Матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів,
молодих науковців та науково-педагогічних працівників

29 листопада 2024 року

Упорядники:

О. Ф. Коннов, І. Г. Луковенко, Т. Ю. Шульга

У оформленні використані:

1. Пам'ятник Сергію Параджанову в Тбілісі,
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Parajanov_Tbilisi.JPG, Mr.Rosewater, CC BY-SA 3.0
<<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>>, via Wikimedia Commons
2. Хата-гражда в Криворівні – місце знімань фільму «Тіні забутих предків» (2009 р.).
Автор: Andrii з українська Вікіпедія, CC BY-SA 3.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=10513663>
3. Кадри з фільму «Колір граната» (1969) Сергія Параджанова. *Артслукер*.
URL : <https://artslooker.com/tse-skladno-kolir-hranata-paradzhanova/>

Кафедра етики та естетики УДУ імені Михайла Драгоманова
Department of Ethics and Aesthetics of the Dragomanov Ukrainian State University

+38 (044) 482-38-57

<http://www.npu-etestet.com.ua>

<https://www.facebook.com/etestet.npu.edu.ua>

Підписано до друку 27 березня 2025 р.

Формат 60х84. Гарнітура Georgia.

Облік. видав. арк. 6,24

Зам. № 025

ВИДАВНИЦТВО

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру

видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 7896 від 25.07.2023

01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

(044) 239-30-26

Продажу не підлягає